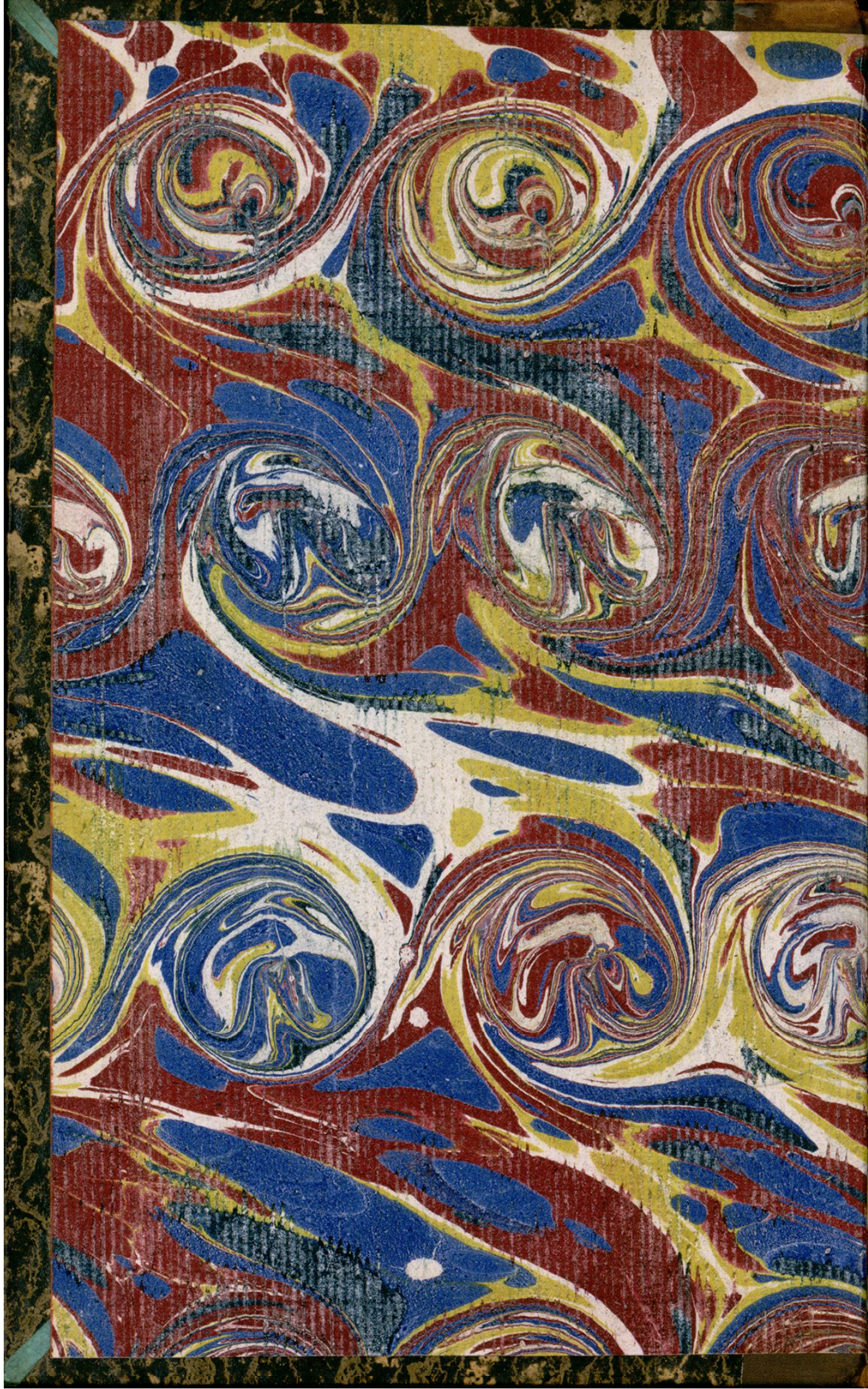

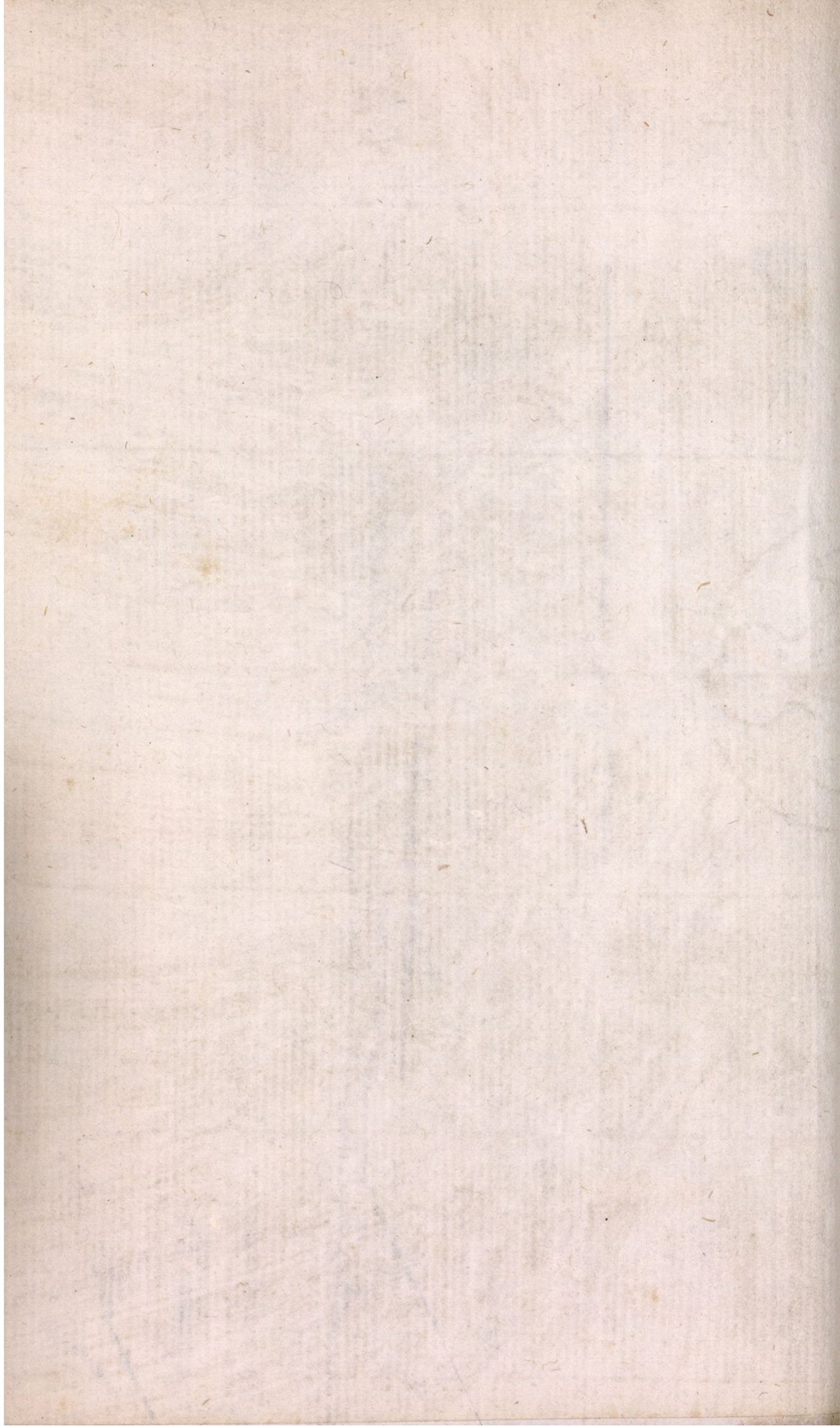

P. RAMI
—
HIERONIMUS

PARISIIS
1557

CICERONIAN

OF THE

VCM 6= 6479

A.P.

P. RAMI, RE-
GII ELOQVENTIÆ

ET PHILOSOPHIÆ

PROFESSORIS,

CICERONIANVS,

AD

Carolū Lotharingum Cardinalem.

BIBLIOTHEQUE

de

MR COUSIN

6479

PARISIIS,

Apud Andreā Wechelū, sub Pegaso, in
vico Bellouaco: *Anno Salutis*

1557.

Cum priuilegio Regis.

Priuilegij sententia.

Autum est auctoritate
Regia, ne quis alius præ-
ter Andream Wechelū,
P. Rami Ciceronianum,
ad Carolum Lotharingum Cardi-
nalem, ante sex annos, in hoc Frā-
corū regno imprimat, néue alibi
impresū vendat. Qui secūs faxit,
libris & multa in sanctione æsti-
mata pœnas pendito. Lutetiæ Pa-
rifiorum, Calen. Decemb. 1556.

L'alemant.

P. RAMI, RE-
GII ELOQVENTIÆ

ET PHILOSOPHIÆ

PROFESSORIS,

CICERONIANVS,

A D

Carolus Lotharingum Cardinalem.

Xplicato Bruto,
M E C O E N A S,
studia Cicero-
nis, eiúsque cum
suis Atticis con-
tentiones, dierum aliquot de-
clamatione recolligere statue-

A ij

ram,

ram, vt tanti oratoris imitatio
discipulis nostris faciliior esset:
sed ingressus in cursum, me-
moriâ locos ex alijs alios sup-
peditante, totâ Ciceronis vitâ,
perpetua ferè ipsius oratione,
in hanc commentationem ne-
scio quo modo inclusi: vt cõ-
mētarios Ciceronis, tanquam
Cæsaris aspicerem: vel potiùs
(vt verum dicam) centones ex
varijs diuerforû locorum ve-
luti panniculis contextos, &
quidē valdè insolentis artificij
genere. Sed tamē cùm tantus
princeps, tantisque Reip. ne-
gotijs tam vehementer occu-
patus, etiâ bellæ declamatio-
nis huius auditor esse volueris,
vt mihi penè orator viderer,
quo-

quoniam auditorem tantū re-
tinerem : quid miraris , id me
absenti scribere ausum esse ,
quod agere corā ausus sim ?
Pompeius ex Asia victor re-
diens, Rhodi & Athenis publi-
cos artium liberalium profes-
sores audiuit, eaque res illi, ho-
nori sempiterno fuit : Tu lite-
rarum doctrinarūq; patro-
nus in Gallia singularis, Pom-
peius esse voluisti, dum Regios
professores auscultasti, dū ma-
thematici examinis iudex, at-
tentione summa Io. Penam de
mathematicis dogmatis & dif-
ferentem & respondentē pro-
basti, virtutisq; ergō, Regium
professorem nominaſti:quo iu-
dicio dici nō potest, q̃ multorū

studia ad mathematicas artes
incitaueris, dum tam clarè de-
monstras, Regia hæc præmia
bene meritis esse proposita. Iã
verò nostræ partes sunt, vt
quod publici Rhodiorum &
Atheniëfium doctores, Pom-
peio retulerint, id Regij Pari-
fienfis Academiae professores,
CAROLO LOTHARINGO
referamus, demúsque pro sua
quisque parte operam, vt facti
exempliq; tam præclari me-
moriam, meritam laudem con-
sequatur. Quare Ciceronianũ
opificium, rude quidem certè,
vt antè professus sum, & valdè
impolitum, sed tamen volũta-
tis nec ingratae, nec immemo-
ris monimentum feres: quan-
doqui-

doquidem quoduis operæ no-
stræ pretium tibi debitum est,
sed hoc imprimis auditione il-
la, tanquam licitatione sum-
ma tibi vindicatum. Vale.

Lutetiæ Parisiorum, è
Prælleo tuo, 8. Id.

Decemb.

1556.

de quibus quibus operis no-
stra prout tibi debetur est
sed hoc imprimis auditione il-
la, tamquam licitatione sunt
ma tibi vindictam. Vale.
& Lucetia Parionum, e
mo, I. Prælio meo, 8. Id.

Decemb. 1. 1776.

P. RAMI, RE-
GII ELOQVENTIÆ,
ET PHILOSOPHIÆ
PROFESSORIS,
CICERONIANVS.

Eministis , A V D I T O -
R E S, è Bruto vobis adhuc
exposito , vbi nata primū,
& alta sit eloquētia , & in
quas deinde sectas diuisa
sit: adeò vt ætate memo-
riāq; nostra, iā inde redie-
rit doctorū, & literarū stu-
diis deditorum hominū sermo, qui se Cicero-
nianos dici desiderāt : cæteros autē velut hos-
pites in lingua Latina & peregrinos aspernan-
tur : Qua de re ideo in hac Brutinarum præle-
ctionum subductione mihi dicendum: & quis
Ciceronianus appellandus sit, repetitis ad eam
rem è Ciceronis authoritate locis, definiēdum
esse proposui . Cū igitur Athenis primū se
orator extulerit , primūque etiam monimen-
tis & literis , oratoris actio mandari cœpta sit:
non fuit initio studium eloquentiæ commune
Græciæ, sed proprium Athenarū: Verū cū

huic laudi maximi honores extra Græciam haberentur, eloquentia paulatim Piræo euecta, Rhodum nauigauit, vnde Rhodiorum oratorum genus: deinde cæteras insulas, Asiâmq; totam peragrans, ita peregrinata est, vt se externis oblineret moribus, omnémque illam salubritatem Atticæ dictionis, quasi sanitatem perderet, ac loqui penè dedisceret: Hinc Asiatici oratores non conténendi illi quidē celeritate & copia, sed parū pressi, & nimis redūdantes: Rhodii saniores, & Atticorū similiores. Romani tādē cū Græcis imperarēt, nō minoris esse gloriæ putauerunt, Græcorum artes & doctrinas īgenio Romano, quā vrbes & villas īperio subiectas habere: Hinc igitur eloquētiae studia Cethegus, Cato, Galba, Æmylius, Gracchi, Carbo, Lepidus, Antonius, Crassus, Iulius, Cotta, Sulpitius, Hortensius, Tullius excitauêre, & ad summum tādē perduxêre: sed dicendi generibus tam diuersis, & tam dissimili varietate ac differentia, quàm inter Atticos, & Asiaticos iā olim fuerant: Callidius, Caluus, Cornificius, Asinius, Brutus, Atticos se Romæ nominabāt, veluti germanos Græcorum Atticorum: contrā, Ciceronem vt Asiaticum & superfluentem reprehēdebant. Reuocatis itaque eiusdem disciplinæ studiis, consimilis hominum disertorū, deque sermonis excellentia contendentiū controuersia extitit, aliorum sese Ciceronianos esse profitētium, aliorum liberio rem quandā viam insistentium: Itaque de Ciceronis imitatione,
infinita

infinita ferè volumina ab Italis, Gallis, Germanis conscripta quotidie legimus: sed quibus Ciceronis latinitas ferè vna, id est de multis Ciceronis & variis virtutibus, minima: neque ea ex caussis, sed è factis & exēplis proponitur. Quæ controuersia, si commodè, si perspicuè, si verè vllò iudicio disceptari & definiri potest, è Cicerone ipso disceptari & definiri: totaque ista Ciceronis imitatio, Ciceronis imprimis iudicio conformari constituique potest: quid Ciceronianum sit, & quid non Ciceronianum: quid hîc sequendum nobis, quid etiam cauendum & fugiendum sit: Sic enim Tullio Brutus, tanquam discipulus studio imitandi Ciceronis incēsus proponitur: & quidem nauus & industrius discipulus, qui nō vestigia tātum doctoris aspicere, sed cursum & progressum totum velit. Ad Hortensium (ait Tullius expositis Romanis oratoribus, qui antè floruisent) redeamus: de me alii dicent, si qui volēt. Minimè verò, inquit Brutus: Nam etsi me facile omni tuo sermone tenuisti: tamen is mihi longior videtur, quod propero audire de te. Nec verò iam de virtutibus dicendi tuis (quæ cū omnibus, tū certè mihi notissimę sunt) quàm quòd gradus tuos, & quasi processus dicendi studeo cognoscere. Geretur, inquit Tullius, tibi mos, Brute, qm̄ me non ingenii prædicatorē esse vis, sed laboris mei. Hîc igitur imitationis quęstio sic informata est, vt intelligamus à Bruto causas

eloquētiæ Ciceronianæ potiùs,quàm facta in-
quiri:& à Tullio explicationem earum verecū-
dè quidem certè, sed tamen benignè & libera-
liter promitti. Hoc igitur mihi Brutinum Tul-
lianumque fundamētum de principio statuo,
ad imitationem Ciceronianæ non latinitatis
tantum, sed virtutis & laudis omnis: nec ē solis
effectis, sed ex veris & certis cauſſis, vt hinc in-
telligatur, quis Ciceronianus appellari iure pos-
sit: Etenim si quis nobilis adolescens, militaris
gloriæ desiderio inflammatus, Cæsarem, aut
Alexandrum, aut Cyrum ducem ad imitandū
sibi proposuerit: non eius tantum bella legat
& prælia, sed multò magis bellandi, prælian-
dique magistros, artes, exercitationes, quibus il-
li singulares Imperatores effecti, res tam felici-
ter, tamque prosperè gesserint, peruidendas &
penitùs explorandas existimet: virtutisque radi-
ces potiùs, quàm fructus consideret: sic in Ci-
cerone imitando, non latinitatem solam, sed
ornatum, prudentiam, cognitionem rerum, vi-
tæ imprimis morumq; virtutem: neque solum
Ciceronis epistolas, orationes, scholas & dispu-
tationes, sed multò magis pædagogos, proces-
sus artium, labores ediscendi, & vigilias medi-
tationum, quibus orator tantus instructus est,
Ciceronis imitator intueri, & eloquentiæ Cice-
ronianæ principia potiùs, quàm extrema con-
templari debeat. Quare agite, A V D. M. Tulliū
Ciceronem non næuo aliquo aut crepundijs,
sed

sed toto corpore, vel potiùs an imo vitæque tota cõplectamur: gradus ætatis, magistrorũ prudentiam, disciplinarum genera, commentationum labores, continentia, fortitudinis, sapientia, iustitia, omnesque vitæ vniuersæ, tanquam fabulæ actus subducamus, vt appareat quomodo efficiatur vir ille bonus bene dicendi peritus, id est Orator, siue in foro, ciuiliũ causarum actor, quales sunt Aduocati nostrates: siue religionis interpretes, & populi doctor, quales in Christiana ecclesia & concione sacerdotes hodie sunt & Theologi: & vir bonus & dicendi peritus sic intelligatur: Hũc enim modò generaliter & cõmuniter inquirimus, non vnus artis hominem, vt Grammaticum aut Geometrã, sed virum bonum bene dicendi peritum, quacunque de re & vbicunque dicat: ad eũque effingendum, Ciceronis exemplum omnibus partibus considerandum sumimus. Scripserat Cornelius Nepos de vita Ciceronis amici & familiaris sui: scripserat libertus Tyro libros quatuor: scripsit postea Plutarchus: sed Cicero de seipso longè plurima, cùm in Bruto, vt cognouimus: tum maximè omnium in epistolis ad Atticũ, quæ Ciceronianæ vitæ ^{διασιν} ἡμερολογιον & ἐφῆμερίδα à Prætura ferè continent: vnde licet locos singulos tanquam locupletissimos & certissimos huius historiæ testes afferamus. Natus est igitur M. Tullius L. Cepione & Q. Serrano Coss. anno vrbs sexcentesimo quadragésimo

Quando natus est. 4
Quando mortuus sit. 28
Reliqua lib. 15. cap. 28

octauo: interfectus est Antonij proscriptione, Octauio & Pædio Coss. anno vrbs septingentesimo vndecimo: vnde constat eum quatuor & sexaginta annos vixisse: His, inquam, Coss. natus est M. Tullius Arpini, patre M. Tullio, matre Olbia, nullo puerperij dolore: moxq; eius nutrici spectrum quoddam dixisse ferunt, eam magnum Reipub. commodum alere: de quibus duobus nil in Cicerone comperio: de patre & patria, Marcus ipse & Atticus ita secundo Legum colloquuntur: Att. Sed visne, quoniã & satis iam deambulatum est, & tibi aliud dicendi initium sumendum est, locum mutemus, & in insula, quæ est in Fibreno (nam opinor illi alteri flumini nomen esse) sermoni reliquo demus operam sedentes? M. Sanè quidem: nam illo loco libentissimè soleo vti, siue quid mecum ipse cogito, siue aliquid scribo aut lego. Att. Equidem qui nunc primùm huc venerim, satiari nequeo, magnificasque villas, & pauimenta marmorea, & laqueata tecta cõtèno: Ductus verò aquarum, quos isti tubos & euripos vocant, quis non, cùm hæc videat, irriferit? Itaque vt tu paulò antè de lege & iure differens, ad naturã referebas omnia, sic in his ipsis rebus, quæ ad quietem animi delectationemque quaruntur, natura dominatur. Quare antea mirabar (nihil enim in his locis, nisi saxa & montes cogitabam: idq; vt facerem, & orationibus inducebar tuis, & versib⁹) sed mirabar, vt dixi, te
tam

tam valdè hoc loco delectari: Nunc contrà miror, te, cùm Roma absis, vsquam potiùs esse. M. Ego verò cùm licet plures dies abesse, præsertim hoc tempore anni, & amœnitatem, & salubritatem hanc sequor: rarò autem licet: Sed nimirum me alia quoque caussa delectat, quæ te non attingit ita. Att. Quæ tandem ista caussa est? M. Quia, si verum dicimus, hæc est mea & huius fratris mei germana patria: hîc enim orti stirpe antiquissima sumus: hîc sacra, hîc gen⁹, hîc maiorum multa vestigia: Quid plura? hanc vides villam, vt nunc quidem est, lautiùs ædificatam patris nostri studio: qui cùm esset infirma valetudine, hîc ferè ætatem egit in literis: Sed hoc ipso in loco, cùm auus viueret, & antiquo more parua esset villa, vt illa Curiana in Sabinis, me scito esse natum. Quare inest nescio quid, & latet in animo ac sensu meo, quò me plùs hic locus fortasse delectet: siquidem etiam ille sapientissimus vir, Ithacam vt videret, immortalitatem scribitur repudiasse. Att. Ego verò tibi istam causam iustam puto, cur huc libètiùs venias, atque hunc locum diligas: Quin ipse, verè dicam, sum ipsi villæ amicior factus, atque huic omni solo, in quo tu ortus & procreatus es: mouemur enim nescio quo pacto locis ipsis, in quibus eorum, quos diligimus aut admiramur, adsunt vestigia: Me quidem ipsæ illæ nostræ Athenæ non tam operibus magnificis, exquisitisque antiquorum artibus delectant,

quàm recordatione summorum virorum, vbi quisque habitare, vbi sedere, vbi disputare sit solitus: studiosèque eorum etiam sepulcra contèplor: Quare istum, vbi tu es natus, plùs amabo posthac locum. M. Gaudeo igitur me incunabula penè mea tibi ostendisse. Att. Et quidem me cognosse admodum gaudeo. Sed illud tamen quale est, quod paulò antè dixisti: hunc locum, idem ego te accipio dicere Arpinum, germanā patriā esse vestram: Nūquid vos duas habetis patrias, an est illa vna patria communis? Nisi fortè sapienti illi Catoni fuit patria nō Roma, sed Tusculum. M. Ego mehercule & illi & omnibus municipibus duas esse cēseo patrias, vnā naturæ, alteram ciuitatis: vt ille Cato, cū esset Tusculi natus, in populi Romani ciuitatē susceptus est: Itaq; cū ortu Tusculanus esset, ciuitate Romanus, habuit alteram loci patriā, alteram iuris: Vt vestri Attici, priusquam Theseus eos demigrare ex agris, & in astu, quod appellatur, omnes se conferre iussit, & Sunij erāt ijdem & Attici: sic nos & eam patriam dicimus, vbi nati, & illam, qua excepti sumus: sed necesse est charitate eam pręstare, qua Reipub. nomen vniuersæ ciuitatis est: pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus. Dulcis autem non multò secùs est ea, quæ genuit, quā illa, quæ excepit: Itaque ego esse hanc meā patriam prorsus nunquam negabo, dum illa sit maior,

maior, & hæc in ea contineatur. Att. Rectè igitur Magnus ille noster me audiēte posuit in iudicio, cū pro Ambio tecum simul diceret, Remp. nostrā iustissimas huic municipio gratias agere posse, quòd ex eo duo sui cōseruatores extitissent: vt iam videar adduci, hanc quoque, quæ te procreauit, esse patriam tuam. Hæc de Ciceronis patre & patria tum naturæ, tum ciuitatis è Cicerone plenius appellauit, quòd in his magna Tullianæ eloquentiæ adiumenta cōstitutam: in patre primū: Etenim quem citius potiūſue Tullio filio erudiendo pædagogum fuisse dicam, quàm Tullium pereruditum patrem? Pater ætatem ferè egit in literis: At hominum generi naturâ propè datum est, non solū vt liberi, parentum laudes adament studiosēq; persequantur, sed multò studiosius à parentibus ad eas excitentur: hinc illud eximij poetæ:

Disce puer, virtutem ex me verūmque laborem.

Hinc etiā illud postea Ciceronis ad filium: Licet enī Marce, fili, apud te gloriari, ad quē hæreditas huius gloriæ, & factorum imitatio pertinet. Ergo filius, patris exemplo, imò etiam adhortatione, consilio, institutione literas amauit: literatīque sermonis elementa, quæ nondū arte poterat, consuetudine domestica didicit. Quanti verò intersit, quos quisque audiat quotidie domi, quibuscum loquatur à puero, quē admodum patres, pædagogi, matres etiam loquantur, clarorum oratorum exempla demonstrant,

*Muchus subrogat
quid pueri & pueri*

monstrant. Cornelia Gracchorum mater, eleganter loquebatur: Apparuit igitur filios, non tam in gremio, quàm in sermone matris educatos esse. C. Lælius, dulcis orator & elegans habitus est: ergo Læliam filiã, & Læliæ filias Mutias ambas, & neptes Licinias patria illa, auitaque elegantia tinctas fuisse audiuius: Sic ab Hortensia Hortensij oratoris filia, oratio apud Triumuiros habita, non tantum ad sexus honorem, sed ad ingenij laudem memoratur: Sic Curio filius, cuius cum pater illustris & nobilis orator, puro sermone assuefactam domum habuisset, quanuis pupillus esset relictus, patrio tamẽ instituto splendidioribus verbis usus est: Sic Curio nepos, quanuis à magistris parum institutus, tamẽ quod verisimile dixisset, ita facile solutèque verbis voluebat, ut nihil posset ornatius esse, nihil expeditius: Sic apud Crassos, Scipiones, Mutios, multosque alios ante Iulium Cæsarem oratores Romanos, benè loquendi laus integra & incorrupta, non ratione & sciẽtia, sed tantum bona cõsuetudine viguit. Quorsum igitur hæc ad imitationem Ciceronis? nẽpe ut emulo Ciceronis & imitatori, familiarem hunc & quasi nutrimum puræ & incorruptæ orationis, in qua oratorem volumus efficere, usum proponamus: In Græca lingua Græcè, Latina Latinè, Italica Italicè, Francica Francicè, Germanica Germanicè: Sic enim Cicero Atticos Romanis imitandos proponit: sic nos Ciceronem

ceronem omnibus populis & linguis proponimus. Puer igitur, Ciceronis æmulus, vnà cum lacte nutricis, puræ vitæ, purique sermonis naturali veroque succo nutriatur: Nulla pars humanæ vitæ, laboris & disciplinæ vel auidior, vel capacior est, quàm mollis hæc ætas & tenera: imò per se laboriosa & quietis impatiens: Hinc de bonis & malis rebus prima opinio: hinc vocabulorum conceptio & recordatio: hinc boni animi, hinc bonæ dictionis prima est aratio, prima fatio. Demosthenis & Platonis, eorumque hominum, quorum ingenia imitaretur, statuas in villis M. Tullius habuit: Ego verò & fictas, & pictas, & omni genere significationis expressas bonorum ciuium, præstantiumque oratorum vitas imitatori nostro proponi: & tanquam veterum heroum fabulas, sic oratorum laudes & virtutes per ludum quotidie decantari maximè cupiam: Nam quæ puer viderit, audiuerit, omninoque senserit, ea non modò mente atque animo percipiet, sed in memoria, penitus defixa in perpetuum retinebit.

— *Adeò à teneris assuescere multum est!*

Quare primis incunabulis, vt corporis, sic animi status habitusque, parentis industria curaque instituatur. Itaque paterna domus, imitandi Ciceronis schola prima nobis erit: schola quidem voti potius & optati cuiusdam, quàm studij: schola tamen oratori futuro & Cicero-
nis

nis æmulo imprimis necessaria. Esto igitur: Ciceronianus noster domestica consuetudine, prima hæc eloquentiæ futuræ rudimenta & incubula habuerit: quid deinde? Quid Cicero? à quibus Grammaticis eruditus est? Grammaticis Græcis in disciplinam primò est traditus, quod ex eius epistola ad M. Licinium Suetonium refert. Equidem memoria teneo, pueris nobis primùm Latinè docere cœpisse L. Plotium quēdam: ad quem cū fieret concursus, quod studiosissimus quisque apud eum exerceretur, dolebam mihi idem non licere: continebar enim doctissimorū hominum authoritate, qui existimabant Græcis exercitationibus ali meliùs ingenia posse. Hæc ille de Grammaticæ institutionis magistris. Excellebat L. Plotius Græmaticus Latinus, exercendæ iuventutis famâ: Græci tamen, vt excellentiores & commodiores Grammaticæ doctores, Ciceroni quæsitum sunt: apud quos diligenter & assiduè discēdo, tantum æqualibus suis breui tempore præstitit, vt industriæ famâ ac rumore, condiscipulorum patres è domibus suis excitaret, & ad se visendum in scholam pelliceret: Atque etiam virtutis huius ergo per Urbis vicos medius à cōdiscipulis deducebatur: Tum primùm videtur à ciceris forma, quam in postrema nasi parte, vt Plutarchus ait, vel inferiore gena, vt signa quēdā antiqua demōstrant, Cicero per iocū cognominatus: quāuis & antea cōperio alios Cicerones

tuorum cognominatus
in 100

nes cognominatos. Enimuerò AVD. laudis aui
dissimus, si quisquam hominum vsquam, & a-
mantissimus gloriæ Tullius fuit: Quantum igi-
tur puero ad studiũ virtutis hoc inuitamētum,
quantũque stimulum ex hac nascentis virtu-
tis prædicatione, & tanquam Regio inter æ-
quales principatu arbitramur fuisse? Atque hæc
de Grammatico Ciceronis studio. Quid? singu-
la & quomodo comparanda, & ad imitatio-
nem referenda sunt? Comparatio certè imita-
tionis huius relatióque diligenter est animad-
uertenda: res enim magna & à Ciceronianorũ,
quod perspicere potuerim, nemine neque con-
siderata, neque ad imitandi genus relata. Agi-
tedũ, Grammatica ista Ciceronis studia con-
réplemur. Græcis literis prius eruditus est Tul-
lius, deinde Latinis. Quid istuc est? Græcæ, in-
quam, literæ Tullio externe fuerunt, familia-
res autem & domesticæ, Latinæ: Francis Græ-
cæ pariter ac Latinæ peregrinæ sunt, Fran-
cicæ verò populares & vernaculæ: Græcis igi-
tur & Latinis literis Ciceronianus noster prius
erudiatur: Quid ita? quia Græci sermonis in-
telligentia, Christianis in ecclesia Latina vi-
uentibus, religionis & disciplinarum, quæ
Græcè primò scriptæ sunt, gratiâ valdè utilis
est, vt earum cognitio purior è primis fonti-
bus hauriatur: Latini autem vsus, est etiam ne-
cessarius, quia doctrinarum documenta: quia
legum nō solũ humanarum, sed etiam diui-
narum

narum instituta Latinè in scholis docentur
& ediscuntur: quia denique Europæ Christianæ
sola communis est hæc lingua: cuius com-
munionem, tanquam publico aliquo & sacro-
sancto fœdere, tot nationes & gentes, licet lin-
guis singulæ dispares, attamen vniuersæ conti-
nentur & coniunguntur: Sic religionis gratiâ
Hebræi sermonis cognitio, Theologo futuro
necessaria erit: Verumenimverò (liberè enim
singula reddamus) vt Ciceroni Græcus sermo,
Latini, ita Frâco oratori, Ciceronis imitatori,
Hebræus, Græcus, & Latinus, popularis, id est,
Francici sermonis gratiâ quæritur: Francica e-
nim lingua, ciuium suorum causas in foro tra-
ctabit: Francica lingua, religionem, & sanctos
mores populo suadebit: Francica lingua, qua-
cunque in re & vbicunque versabitur, apud ci-
ues & populares suos orabit: Quare vt Græcæ
& Latinæ, sic Francicæ, id est patriæ & vernacu-
læ linguæ ludus aperiendus est, magistërque au-
diendus: ratio tamen vsusque coniungatur, vt
singula coniunctaque verba Græca & Lati-
na, singulis & coniunctis, paribus & vernacu-
lis à doctore reddantur: cùmque Græcæ & La-
tinæ linguæ puritate, puritas nostræ perdisca-
tur. Nouum per Deum immortalem, & ridicu-
lum commentum, exclamabit sapiens aliquis,
in Francia Francicæ linguæ magistros esse! At
vir sapiens & considerate, Ciceronis exemplū,
quod imitari vis, sapienter & attentè confide-
ra!

ra: Cicero Græci sermonis Græcos, Latini Latinos magistros habuit: cur igitur Francus (si modo Ciceronis exemplum persequi velit) Francici sermonis doctorem non habebit? aut quomodo tandem aliter imitationis nostræ similitudo constabit? Versa enim, si libuerit, collationis & *πρότασιν* & *ἀπόδοσιν*, huc tādē necessariò recides. Neque verò Ciceronis proprium id institutum fuit, sed commune Romanorū: Hanc eandem institutionis rationem consequēs ætas, ut è Quintiliano constat, secuta est: A sermone, inquit, Græco puerū incipere malo, quia Latin⁹, qui plurib⁹ in vsu est, vel nobis nolentibus se perhibet simul: quia disciplinis quoq; Græcis prius instituendus est, unde & nostræ fluxerunt: Non tamen hoc adeò supersticiosè velim fieri, ut diu tantū loquatur Græcè, aut discat, sicut plerisque moris est: Hinc enim accidunt & oris plurima vitia in peregrinum sonum corrupti, & sermonis: cui cū Græcæ figuræ assidua consuetudine hæserint, in diuersa quoque loquendi ratione pertinacissimè durant: Non longè itaque Latina subsequi debent, & citò pariter ire: Ita fiet, ut cū æquali cura linguam vtranque tueri cœperimus, neutra alteri officiat. Quamobrem Quintilianus vernaculi sermonis Grammaticam, cum externæ orationis Grammatica coniungit, & adiuncta contrariæ institutionis vitia describit: Ciceronianus itaque noster ita coniūctis variorum
sermo-

sermonum studijs, Grammaticam exercebit, ad eamque exercitationem authores imitabitur præstantissimos cuiusq; sermonis, Græcos Græci, sed Atticos imprimis, maximèque Demosthenem: hanc enim imitationem Cicero maximè probavit: Latinos Latini: nec eos solùm, vnde Cicero proficere potuit, sed imprimis Ciceronem ipsum, tantùm Latinis omnibus hac virtute excellentem, quantùm Demosthenes vnus Atticis suis excelluit: Fracos Francici, quicunque adhuc hoc studium secuti, ditare patriam, & illustrare bene loquendi laude studuerunt: Imitabitur denique, vt Liuius ait, Demosthenem atque Ciceronem: tum, ita vt quisque sit Demostheni & Ciceroni simillimus. Verum enim uerò cùm hæc ita syllabatim dixerò, veniet aliquis, qui nos delirare dicet, qui in nostris hominibus segetem tantæ laudis materiàmq; veluti certam statuamus: Etenim quam in terris gentem linguę suę non solùm negligentiore, sed etiam fastidiosiore esse arbitramur? Artem Grámaticam nullá adhuc audire voluit: infinitam quandam loquendi licentiam, scribendi verò etiam prorsus alienam vsurpauit: vt qui Francos loquentes audierit, & eorum scripturam legerit, miretur manu tam aliud significari, quàm fuerit linguâ prolatum: hanc inæqualitatem regulâ Grammaticæ artis æquare Franci quidam studuerunt, verùm artis legem, tanquam aliquam patriæ seruitutem, reliqui

liqui Frāci auersantur. Esto, inquam: Grammaticam linguæ suæ Franci non admodum curauerint: neque certè Romanorū oratorum quicumque sermonis sui, ante Cæsarem, artem habuit: Latinitatis laus, quæcunque fuit in illis, non fuit rationis aut scientiæ, vt antea iam dixi, sed quasi bonæ consuetudinis. Quapropter regulam loquendi Francia nullam adhuc habuerit: vsum rectum in poëtis & in oratoribus habuit. Poëtas tardiùs Francia peperit: fateor, sed partus tarditatem cum singulari quadam & nobili prole vberriimè tandem compensauit: Francos verò oratores, simulatque singulis in prouincijs tanti Regni tot prætorialiaque iudiciorum amplissimorum, totque, vt loquimur, parlamenta constituerunt, imò singulis in parœcijs & curijs suggesta concionantibus curionibus & Theologis erecta sunt, quis dubitet innumerabiles protinus extitisse? Hæc enim prima eloquentiæ causa, hæc eadem Athenis & in alijs Græcię ciuitatibus ad iudices & populum bene dicendi causa fuit. Attamē, dicet aliquis, Franci oratoris scriptum, quod quidem Ciceroniano tuo proponendum sit, verbum nullum adhuc extat. Imò verò extant quamplurima: nam & prosæ orationis elegantiam & venustatem, cōuersiones multę in nostrum sermonem ex Hispanis, Italis, Græcis, Latinis, non mediocrem extulerunt: nec minùs accuratam locutionis proprietatem expresse-

C

runt

runt quorūdam Francorum commentationes
& meditationes propriæ, vt formandi sermo-
nis imitatio deesse nullo modo possit: Quare
vt institutum persequamur, quò quisq; meliùs
in quaque lingua præstantiùsue loquitur, tan-
tò diligentius Ciceroniano imitandus est: At-
que vt apes è varijs variarum arborum floribus
mellificant: sic è poëtarum, historicorum, ora-
torum omninoque bene loquentiū hominum
dictis & scriptis, sermonis copiam & elegan-
tiam comparabit. Veruntamen à Ciceronianis
nostris longissimè aberro, qui Ciceronem &
totum & solum pueris imitandum esse, neque
præterea quicquam ex alijs assumendum cen-
sent: Hæc enim est Ciceronianorum persuasio
& religio: Quibus quemadmodum respon-
deam, perlectis de Ciceronis imitatione libris,
quos quidem inuenire potui: cōparatis etiam
Ciceronis hac de re sententijs & iudicijs, mi-
nùs difficilis (opinor) deliberatio fuerit. Equi-
dem suum cuiq; arbitrium liberum esse cupio:
nec mihi vnquam sentiendi licentiam vllam
assumpsi, quam non libenter eandem cæteris
concedam: In ea certè hæresi minimè connu-
merari velim, vt Ciceronianum in sermone sta-
tuam & totum & solum, quod in Ciceronis
libris hodie legimus: In ijs enim nōnulla sunt,
quæ nequaquam pro Ciceronianis habeam:
& permulta defunt, quæ Ciceroniana vel ma-
ximè existimem. Quid, inquires, aut qualenam
istuc

istuc est, quod Ciceronianum appellas? Equi- ^{Quid Ciceronianum}
dem quod rectæ & emendatæ loquendi con-
suetudini congruum & cōsentaneum vsquam
fuerit, id Ciceronianum vel maximè reputo:
hanc enim regulam Cicero sibi proposuit:
Quinetiam si quādo à recta consuetudine dis-
creparet artis præceptio, Vsum loquendi (aie-
bat ipse Tullius) populo cōcessi, scientiam mi-
hi reseruaui. Rectus autē vsus, certæ ætatis est:
Quauis enim Latina lingua in libris tantum
sit, populus Latinus sit nullus: attamen & infan-
tiam, & senectutem suam quondam habuit:
neutrā volo, ætatem intermediā peto: Vt si quis
Falerno vino delectetur, non ita nouum tamē
probabit, vt è musto aut lacu feruidum hau-
riat: nec ita vetus, vt velut Oppimianum aut A-
nitianū requirat (nec enim nimia vetustas aut
nouitas habet eam suauitatem, quam velit) sed
quandam moderationem, opinor, sequetur:
sic in Latina lingua censeo, neque obsoletam
illam Catonis aut Plauti vetustatem repeten-
dam: quanquam illi paucis locis sunt veteres:
neque Liuii, Senecæ, Plinii, Celsi, Quintiliani,
Taciti recentiore locutionis formam arri-
piendam: tametsi neq; hi omni modo sunt no-
ui: sed Terentij, Varronis, Sallustii, Cæsaris, ma-
ximèque Ciceronis speciem persequendam,
in qua omnes Latinæ linguæ virtutes, perfe-
ctionem suam & maturitatem habuisse videā-
tur. Ergo quod illius ætatis puræ & incorrup-

tæ consuetudini conueniat, id Ciceronianum
 nobis esto: deniq; vt de Attico genere Cicero
 ipse aliquando sentit, sic de Ciceroniano sen-
 tiamus: Ciceronianè loqui hîc idem esse, quod
 benè. Per partes totam rem disceptemus: de
 singulis verbis primùm consideremus. Verba
 in Cicerone propria, lecta, splēdida sunt, ideò-
 que Ciceroniano imprimis imitanda: vix con-
 trarium quicquam reperiēs: nisi fortè verbum
 aliquod à Cicerone ipso reprehensum: vt Inhi-
 bere, cū sit retrorsum agere, Cicero tamen
 dixit Oratorio primo, tanquam remos susti-
 nere: Vt enim, ait, incitato nauigio cū remi-
 ges inhibuerunt, retinet tamen ipsa nauis mo-
 tū & cursum suum intermisso impetu cursūq;
 remorum. Nec in eo libro errorem animaduer-
 tit: aliquot annis postea cū in Academicis i-
 dem verbum sic vsurpasset, à nautis fortè ad-
 monitus, verbum ex Academico libro tollen-
 dum Attico mādauit: Inhibere, ait, illud tuum,
 quod valdè mihi arriserat, vehementer displi-
 cet: est enim verbum totum nauticum: quanuis
 id quidem sciebam: sed arbitrabar sustinere re-
 mos, cū inhibere essent remiges iussi: id non
 esse eiusmodi didici heri, cū ad villā nostram
 nauis appelleretur: non enim sustinent, sed alio
 modo remigant: id ab ^{ἐποχῆς} remotissimum
 est. Quare facies vt ita sit in libro, quemadmo-
 dum fuit. Hoc verbum, & si quod eiusmodi a-
 cutiūs intuentibus occurrerit, quanuis ita lega-
 tur

Inhibere

tur in Ciceronis libris, in eam tamen significacionem, Ciceronianū non erit. Senecæ reprehendenda in Cicerone visa sunt, suauiloquens & breuiloquentia: quàm rectè, Gellius confiderauit: Sed ea fortasse non multa in Ciceronis libris non Ciceroniana fuerint: multa certè, quæ Ciceroniana sint, ex aliorum libris repetentur. Innumerabilia sunt artium vocabula propria, quibus Cicero vsurus fuerat, si res & occasio fuisset: Ea cū reperiam in Plauto, Catone, Varrone, Columella, cæterisque probatis authoribus & scriptoribus, an non Ciceroniana ducam? Neque enim illos veteres, vel hos recentes, omnino & vsquequaque veteres aut recentes facio, vt dixi: sunt enim illi patres, qui ornare nōdum poterant ea, quæ dicebant, omnes propè præclarè locuti: sunt autem hi nepotes eandem laudem secuti. Innumerabiles & ante Ciceronem, & ætate Ciceronis, & post Ciceronē bonis & splendidis verbis vsi sunt: Quid vocabula Terentii, quid Cæsaris, qui Ciceronem ipsum docuit verborum delectum, originem esse eloquentiæ, an mihi Ciceroniana non erunt? imò verò Cicerone suasore & authore, si quid opus erit, verba quædam Ciceronis ætate obsoleta, vel omnino inaudita, vel genere aliquo modificata, pro Ciceronianis assumam: Quæ quemadmodum Cicero non concedat solum, sed etiam laudet, audiamus. Tria sunt igitur, ait, in verbo simplici, quæ orator adferat

Impropria

ad illustrandam atq; exornandam orationem:
aut inusitatum verbum, aut nouatum, aut
translatum. Inusitata, sunt prisca ferè & ve-
tusta, & ab usu quotidiani sermonis iandiu in-
termisssa: quæ sunt poëtarû licentiæ liberiora,
quàm nostræ: sed tamen non rarò habet etiam
in oratione poëticum aliquod verbum, digni-
tatem: neque enim illud fugerim dicere, vt Cæ-
lius, Qua tempestate Pænus in Italiam venit:
nec prolem, aut sobolem, aut effari, aut nuncu-
pari: aut, vt tu soles Catule, non rebar, aut opi-
nabar: & alia multa, quibus loco positis, gran-
dior & antiquior oratio sæpe videri solet. No-
uantur autem verba, quæ ab eo, qui dicit, ipso
gignuntur ac fiunt, vel coniungendis verbis,
vt hæc,

Nouata

*Tū pauor sapientiā mihi omnē ex animo expectorat.
Num non vis huius me versutiloquas malitias?*

Videtis enim & versutiloquas, & expectorat,
ex coniunctione facta esse verba, nō nata: Vel
sæpe sine coniunctione verba nouantur, vt il-
le sensus disertus indigenitalis: vt,

— *Baccarum more incuruescere.*

Quid de translationis, id est, vt hîc Cicero sen-
tit, tropi generib⁹ loquar, quibus verba modi-
ficare, laudabile semper fuit? Quare Cicerone
authore & doctore, Ciceroniana nobis erunt
quædam & obsoleta, & nouata, & modificata.
Et quidem quam religionem Ciceroniani no-
bis obijciunt, Ciceroni philosophiam Græco-
rum

rum Latinis literis illustranti, Romani illi Ciceronis reprehensores obiecerunt: hinc illud ad Atticum: De lingua Latina securi es animi, qui ista conscribis. Hinc Ciceronis proœmia aduersus hos reprehensores: Dabitis, inquit primo Academico, profectò ut in rebus inusitatis (quod Græci ipsi faciunt, à quib⁹ hæc iam diu tractantur) utamur verbis interdum non auditis. Nos verò, inquit Atticus: quinetiam Græcis licebit utare, cum voles, si te Latina fortè deficient. Bene sanè facis: sed enitar, ut Latine loquar: nisi in huiusmodi verbis, ut Philosophiam aut Rhetoricam aut Physicam aut Dialecticam appellem: quibus, ut alijs multis, iam utimur pro Latinis. Qualitates igitur appellauimus, quas ποιότητες Græci uocant: quod ipsum apud Græcos non est vulgi verbum, sed philosophorum: atq; id in multis. Dialecticorum verò verba nulla sunt publica, suis utuntur: Et id quidem commune omnium ferè est artium: Aut enim noua sunt rerum nouarum facienda nomina, aut ex alijs transferenda: Quod si Græci faciunt, qui in iis rebus tot iam secula versantur, quantò id magis nobis concedendum est, qui hæc nunc primùm tractare conamur? Tu verò, inquam, Varro, bene etiam meriturus mihi videris de tuis ciuib⁹, si eos non modò copia rerum auxeris, ut effecisti, sed verborum. Audebimus ergo, inquit, nouis rebus uti te authore, si necesse est. Quare

verbis populo Romano inauditis Cicerone auctore & laudatore nobis licet vti: ob eamque ipsam causam, Cicero princeps copiae atque inuentor, bene de nomine ac dignitate populi Romani meritus à Cæsare primo de Analogia dicitur: ut hîc, à Cicerone Varro de suis ciuibus bene meriturus, si eos non modò copiarum auxerit, sed verborum. Eadem novandorum verborum libertas rursus à Cicerone celebratur tertio de Finibus, cum Epicureorû disputationem dilucidam, minimèque implicatâ & tortuosam esse dixisset. Stoicorum, ait, non ignoras quàm sit subtile & spinosum potius differendi genus: idque cum Græcis, tum magis nobis, quibus etiam verba parieda sunt, imponendâque noua nouis rebus nomina. Quod quidem nemo mediocriter doctus mirabitur, cogitans, in omni arte, cuius vsus vulgaris communisque non sit, multam nouitatem nominum esse, cum construantur earum rerum vocabula, quæ in quaque arte versentur: Itaque & Dialectici, & Physici verbis vtuntur his, quæ ipsi scientiæ nota sunt: Geometræ verò, Musici, Grammatici, etiâ more quodam loquuntur suo: Item ipsæ Rhetorum artes, quæ sunt totæ forenses atque populares, verbis tamen in dicendo quasi priuatis vtuntur, ac suis: Atque ut omittam has artes elegantes & ingenuas, ne opifices quidem tueri sua artificia possent, nisi vocabulis vterentur nobis incogni-

cognitis, vsitatis sibi: Quinetiam agricultura, quæ abhorret ab omni politiore elegantia, tamen eas res, in quibus versatur, nominibus notauit nouis. Quò magis hoc, philosopho faciendum est: Ars est enim philosophia, vitæ: de qua differens, arripere verba de foro non potest. Quanquam ex omnibus philosophis Stoici plurima nominauerunt: Zeno quoque eorum princeps, non tam rerum inuentor fuit, quàm nouorum verborum. Quòd si in ea lingua, quam pleriq; vberiorem putant, concessum à Græcia est, vt doctissimi homines de rebus nō peruulgatis, inusitatis verbis vterentur: quanto id vel magis nobis est concedendum, qui ea nunc primùm audemus attingere? Et si (quod sæpe diximus, & quidem cum aliqua querela, non Græcorum modò, sed etiam eorum, qui se Græcos magis, quàm nostros haberi volunt) nos non modò non vinci à Græcis verborum copia, sed esse etiam in ea superiores: elaborandum est, vt hoc non in nostris solùm artibus, sed etiam in illorum ipsorum consequamur. Quanquam ea verba (quibus ex instituto veterum vtimur pro Latinis, vt ipsa Philosophia, vt Rhetorica, Dialectica, Grammatica, Geometria, Musica) quanquam Latinè ea dici poterant, tamen quoniam vsu percepta sunt, nostra ducamus. Atque hæc quidem de rerum nominibus. Ergo hæc Cicero: qui si viueret, à suis nempe Ciceronianis eodem modo reprehendere-

henderetur, quo à suis reprehensoribus illis est reprehensus: eius enim ætas eandem persuasionem, idémque iudicium secuta est: quæ ne sibi musis tantum cecinisse videatur, Quintilianum de eadem re præcipientem attendamus: Fingere, ait, Græcis magis concessum est, qui sonis etiam quibusdam & affectibus non dubitauerunt nomina aptare: non alia libertate, quàm qua illi primi homines rebus appellationes dederunt: Nostri autem in iungendo aut deriuando paulum aliquid ausi, vix in hoc satis recipiuntur: Nam memini iuuenis admodum, inter Pomponium & Senecam etiam præfationibus esse tractatum, an (Gradus eliminat) apud Accium in Tragœdia dici oportuisset: At veteres ne, expectorat, quidem timuerunt. Et sanè eiusdem notæ est, exanimat. At in tractu ac declinatione talia sunt, qualia apud Ciceronem, beatitas & beatitudo: quæ dura quidem sentit esse, veruntamen usu putat posse molliri. Nec à verbis modò, sed à nominibus quoq; deriuata sunt quædam, vt à Cicerone, sullaturit, & ab Asinio, fimbriaturit, & figulaturit: Multa ex Græco formata noua, ac plurima è Sergio Flauio: quorum dura quædam admodum videntur, vt ens & essentia: quæ cur tantoperè aspernemur, nihil video: nisi quòd iniqui iudices aduersus nos sumus, idèoque paupertate sermonis laboramus. Quædam tamen perdurant: nam & quæ vetera nunc sunt

sunt, fuerunt olim noua, & quædam in vsu
perquàm recentia, vt Messala primus, reatum,
munerarium Augustus primus dixerunt: Pira-
ticam quoque, vt Musicam & Fabricam, dici
adhuc dubitabant mei præceptores: fauorem
& urbanum Cicero noua credit: Nam & in e-
pistola ad Brutum: Eum (inquit) amorem, &
eum, vt hoc verbo utar, fauorem in consilium *fauor*
aduocabo. Et ad Appium Pulchrum: Te homi-
nem non solùm sapientem, verumetiam (vt
nunc loquuntur) urbanum. Idem putat à Te *Sabellianus*
rentio primùm dictum esse, obsequium: Cæci-
lius ad Sisennam, albenti cœlo: Ceruicem vi-
detur Hortensius primus dixisse: nam veteres
pluraliter appellabant. Audendum itaque: Ne-
que enim accedo Celso, qui ab oratore verba
fingi vetat: Nam cùm sint eorum alia, vt dicit
Cicero, natiua, id est, quæ significata sunt pri-
mo sensu: alia reperta, quæ ex his facta sunt: vt
iam nobis ponere alia, quàm quæ illi rudes homi-
nes primique fecerunt, fas non sit: at deriuare,
flectere, coniungere, quod natis postea conces-
sum est, quando desijt licere? Et si quid pericu-
losius fecisse videbimur, quibusdam remedijs
præmuniendū est, Vt ita dicam, Si licet dicere,
Quodammodo permitte mihi sic. Quare Ci-
ceronis imitator verba quædam, nūquam à Ci-
cerone vsurpata, pro Ciceronianis vsurpa-
bit: Sed tamen nihil temerè, nihil sine iudicio.
Religio Christiana, Reipub. forma, res mul-
tas

tas Romanis veteribus inauditas nobis attulit, quarū noībus vti Ciceronianus noster minimè formidabit. Papa, Cardinalis, Archiepiscopus, Episcopus, Abbas Monachus, Presbyter, Diacon⁹, & eiusmodi infinita religionis nostrę verba sunt: Connestabulus, Admirallus, Dux, Comes, Marchio, Barro, Cancellarius, Parlamentum, Præses, Consiliarius, Aduocatus, Procurator, & innumerabilia generis huius vocabula sunt nostri Regni, quibus Cicerone iudice, Ciceronianus vteretur: temerè tamen nihil innovabit. Verbum insolens & inusitatum, Cæsar monuit tanquam scopulum esse fugiendum: in eoque Sisennam meritò derisum à C. Rufio legimus: quo Chirtilium accusante, Sisen-na defendens, dixit quædam eius sputatilica esse crimina: Tum Rufius, Circumuenior, inquit, iudices, nisi subuenitis: Sisenna, quid dicas, nescio: metuo insidias: Sputatilica quid est hoc? Sputa quid sit, scio: tilica, nescio. Maximi risus. Sic Sisenna, cū rectè loqui, putaret esse inusitatè loqui, in perpetuum notatus est. Sed de singulis verbis satis: In coniunctis tota ferè laus consistit. Omnes, qui Ciceronis ætate vixerunt, iisdem verbis communiter vsi sunt: At Cicero tamen structuram & phrasim propriā habet longissimè latissimèque & differentem, & præstantem, & magno Latinæ linguæ comodo à doctis & de lingua Latina bene meritis hominibus animaduersam: & iam in the-
fauros

sauros publicos ita relatum, vt nihil à Cicerone & authore quouis alio Latinè enuntiatum ferè sit, cuius differentia non apertè descripta teneatur. Neque tamen obscurum est, in hoc Latinæ locutionis quasi delibato flore, & quo Latium ipsum redolere, nec magis vno Cicerone Latinum esse videatur, interdum aliquid inueniri, quod Ciceroniano minùs placeat: Non dico illa nescio quæ ab Asinio & alijs inimicè reprehensa vitia: Vnum de Grammatica syntaxi locum proferam: Venio ad Piræea, inquit ad Atticum Cicero: in quo magis reprehēdendus sum, quòd homo Romanus Piræea scripserim, nō Piræeum (sic enim omnes nostri locuti sunt) quàm quòd, In, addiderim: Non enim hoc, vt oppido præposui, sed vt loco: Et tamen Dionysius noster, qui est nobiscum, & Nicias Cous, nō rebatur oppidum esse Piræea: Sed de re videro: nostrum quidem si est peccatum, in eo est, quòd non vt de oppido locutus sum, sed vt de loco: secutusque sum non Cæcilium,

Manè vt ex portu in Pyræeum:

malus enim author latinitatis est: sed Terentium, cuius fabellæ propter elegantiam sermonis putabantur à Lelio scribi:

Heri aliquot adolescentuli coimus in Pyræeum:

Et idem:

Mercator hoc addebat, captam è sunio.

Quòd si *ἀντιπύρρειον*, oppida volum⁹ esse, tam est oppidum,

pidum, Sunium, quàm Piræus. Sed quoniam Grammaticus es, si hoc mihi ^{quod non} ~~ἐνθάδε~~ persolueris, magna me molestiâ liberaris. Hæc ille satis idoneus sibi patronus, vt defensione nostra nil egeat. Interdum autem manifestior lapsus est, quique vix defendi possit: qualis ille est in Antonium tertia Philippica:

Nulla contumelia est, quàm facit, dignus.

Primùm, ait Cicero, quid est dignus? Nam malo digni multi, sicut ipse: An quâ facit is, qui cū dignitate est? Quæ autem potest esse maior? Quid est porrò facere contumeliam? quis sic loquitur? Deinde:

Nec timor, quem denuntiat inimicus.

Quid ergo? ab amico timor denuntiari solet? Horum similia deinceps. Nónne satius est mutum esse, quàm quod nemo intelligat, dicere? Hic Tullius non solùm verbi significatione, sed orationis coniunctionem in M. Antonio reprehendit. At facere contumeliam, antè dixerat, non dico Plautus, qui antiquior videri possit:

Tu contumeliam alteri facias, tibi non dicatur?
sed Terentius, alioqui pro tam bono latinitatis authore Ciceroni probatus:

Quin tu nouo modo ei faceres contumelias?

Et terrores iacere ac denuntiare, propemodùm sic ipse Tullius dixit ad Atticum. Ergo hæc quauis à Cicerone reiecta ac dānata sint, Ciceroniana tamen iudicabo, quia incorruptæ bene lo-

Contumelia facit

ne loquentium regulæ conueniunt: Simile est
 illud ad Tyronem: Sed heus tu, qui ^{regula} ~~καὶ~~ ^{esse} ~~καὶ~~ ^{esse}
 meorum scriptorū soles, vnde illud tam ^{ἀνθρώπων} ~~ἀνθρώπων~~,
 Valetudini fideliter inseruiēdo? Vnde in istum
 locum Fideliter, venit? Cui verbo proprium do-
 micilium est in officio: migrationes in alienū
 multæ: nam & doctrina & domus & ars & a-
 ger etiam fidelis dici potest, vt sit (quomodo
 Theophrasto placet) verecunda tralatio. At-
 qui, inquam, ô Marce Tulli, ipsi inseruiendi ver-
 bo domiciliū est in officio: Cur igitur vbi sub-
 iectum officij corpus locatum sit, ibi negemus
 fidem, id est officio adiunctam vmbra, posse
 collocari? Ergo ne ista quidem reprehensio mi-
 hi Ciceroniana fuerit: Non dubium syntaxeos
 vitium est hyperbatum, orationis sensum con-
 turbans: Quot exempla vitij istius in Cicerone
 reperiēs? Recita nobis etiā è Claris oratoribus
 præsentia: At verò etiam tum Catone viuo (qui
 annos quinque & octoginta natus excessit è vi-
 ta, cū quidem eo ipso anno contra Sergium
 Galbam ad populum summa contentione di-
 xisset: quam etiam orationem scriptam reli-
 quit) sed viuo Catone minores natu multi v-
 no tempore oratores floruerunt. Omitte pa-
 renthesim, extrema coniūge, senties apertius.
 Recita & alterum hyberbati similis exemplū:
 Alter autem C. Fannius M. F. C. Lælij gener,
 & moribus, & ipso genere dicendi durior: Is
 soceri instituto (quem (quia cooptatus in Au-
 gurum

gurum collegium non erat) non admodum diligebat præsertim cū ille Qu. Scæuolā sibi minore natus generū prætulisset, cui tamē Lælius se excusans non genero minori dixit se illud, sed maiori filia detulisse) is mihi instituto Lælij Panætium audiuerat. Hic etiam parenthesis alia in aliam includitur, & ambiguitas in casu, sibi, præterea creatur. Quid verò? illa oratio, qualis est? Verba ipsa, non illa quidem elegantissimo sermone: Itaque diligenter loquendi laude caruit: neque tamen est admodum inquinatè locutus: sed illa, quæ propriè laus oratoris est in verbis (nam ipsum Latinè loqui, est illud quidem, ut paulò antè dixi, in magna laude ponendum, sed non tam sua sponte, quàm quòd est à plerisque neglectum, non enim tam præclarum est scire Latinè, quàm turpe nescire, neque tam id mihi oratoris boni, quàm ciuis Romani proprium videtur) sed tamen Antonius in verbis & eligendis (neque id ipsum tā lepōris causā, quàm ponderis) & collocandis, & comprehensione deuinciendis, nihil non ad rationem & tanquam ad artem dirigebat. Retege orationis huius syntaxim, & omitte parenthesis, eiusque rationem & rationis rationem: Confer prima verba (sed illa) & postrema (sed tamen) & syntaxeos genus euolue: reperiēs fortassis aliquid ad excusandam hyberbati confusionem: certè laudem Ciceroniano imitandā nullam reperiēs. Quapropter eiusmodi exempla,

pla quanuis in Cicerone sint, Ciceroniana tamen nunquam putabo. Atque illa est (opinor) verborum longior & obscurior traiectione & circumductio, quam Quintilianus his verbis notauit: Otiosi, ait, & supini, si quid modò longius circumduxerunt, iurant ita Ciceronem locutum fuisse. Sed generis huius rarior erit animaduersione, ut structuram verborum in Cicerone non Ciceronianam deprehendas. Sedenim Deum immortalem! Ciceronis phrasis, Ciceronem quandoque non referat, ut neque hinc ideo Ciceronem totum omninoque tibi proponas: quid? utrum Cicero solus Ciceronianam phrasim perpetuò suggeret? Repetamus igitur à Bruto, & afferamus exempla Romanorum, iudicio Ciceronis, Ciceronianè loquentium. Terentij elegantia iam dicta est: L. Furius Philus perbene Latinè loqui putabatur, literatiusque quam ceteri: Titus Flaminius Latinè diligenter est locutus: L. Scipio Latinè loquendo cuius par erat. In Qu. Catulo incorrupta quædam Latini sermonis integritas fuit: Scaurus Latinè imprimis est diligenter locutus: quæ laus eadem in Aulo Albino bene loquendi fuit: In L. Crasso Latinè loquendi accurata & sine molestia diligens elegantia fuit: M. Herennius in mediocribus quidè oratoribus, sed Latinè & diligenter loquentibus numeratus est: Sisenna quanuis nonnunquam inusitati sermonis confectator, bene tamen Latinè locutus est: Domitius nulla

D ille

ille quidem arte, sed Latinè tamen dicebat: quorum scripta omnia si extarēt, Ciceroniana nobis essent: at de iis, qui restant, Cæsar omnium Romanorum, vt è Cicerone ipso huius generis acerrimo estimatore didicimus, Latinè loquitur elegantissimè: nec id solùm domestica consuetudine, vt dudū de Læliorum & Mutiorum familijs dicebamus: sed quanquam id quoque credo fuisse, tamen vt esset perfecta illa bene loquendi laus, multis literis, & ijs quidem reconditis & exquisitis, summòque studio & diligentia consecutus est: Quinetiam in maximis occupationibus ad Ciceronem de ratione Latinè loquendi accuratissimè scripsit: Atqui de mortuis oratoribus Tullius tantum locutus est: Quid Sallustius? quid M. Brutus? quid D. Brutus? quid Plancius? quid Seruius? (quorum epistolæ quædam extant ad Tullium) utrū Ciceronianæ puritatis elegantia carebunt? Quamobrem infinitas Latini sermonis varietates & formulas non à Cicerone, sed ab aliis Cicerone iudice licet assumam, Ciceronianisq; nostris licet audientibus, tamen æquis (vt iam spero) neque molestè ferentibus concludā, paucula quidem in Ciceronis libris esse non Ciceroniana: at ex aliorum scriptis, Ciceroniana quamplurima deligi posse. Neque verò tanta imitandi sermonis superstitio à Cicerone profecta est (vt iam dictū est, & dici præterea potest) qui quanuis imitationem summè laudauerit, suaferitque deligendum, cuius

ius virtutes diligenter imitêre, vitia prudenter caueas: attamen istam verborum imitationem tam religiosam nūquam (opinor) instituit. Græci & Latini oratores singulis ætatibus vnum propè dicendi genus extulerunt: accidere verò non potuisset, vt multi similes essent, nisi vnum aliquem sibi proposuissent ad imitandum: ac tametsi voluntate pares, facultate dispares erant, tamen cū in eodem veritatis imitandæ genere versarentur, similes efficiebantur. Hæc autē similitudo nec in singulis verbis erat, nec in eorum phrasi: sed in genere elocutionis & actionis, acumine inuentionis, iudiciūq; accuratio- ne & diligentia: Nec vsquam Cicero docuit, vnum quempiam cæteris ita propositum fuisse, vt eius totum & solum sermonem imitaren- tur: imò verò ad parandam sermonis copiam, legendi, ait, poetæ, cognoscenda historia, om- nium bonarum artium scriptores & doctores legendi & peruolutandi: Quin (quod totam istam nostrorum Ciceronianorum imitationē penitus euerteret) videtur Tullius omnem ser- monis imitationem damnare: Sed id postea vi- derimus: Hoc certè Ciceronianum est, non ex vno authore aliquo, sed ex omnibus cuiuscun- que generis, copiam verborum & bonitatem parare: in optimo tamen & excellentissimo quòque diutissimè permanere. Idem Cicero- nianum imitationis iudicium Quintilianus se- cutus est. Vt enim Cicero in Græcis oratoribus & Romanis laudauit, quod in quòque lauda-

bile censeret : idque ad imitandum proposuit, quod se quoq; imitatum profiteretur: sic Quintilianus omnes omnium cuiusque generis authorum, poëtarum, historicorum, oratorum, philosophorum laudes, quas cognoscere & imitari ad parandam verborum copiam, studiosus eloquentiæ debeat, complectitur: nominatimque vetat, vni se alicui propriè, quem per omnia sequamur, addicere: Denique nullus orator Græcus, nullus Latin⁹ (quod animaduertere potuerim) vni alicui ita penitus se dedidit, vt eius verbis & omnibus & solis vteretur. Quãobrem pueris in Græca lingua Demosthenes, in Latina Cicero, in quauis alia, vt quisq; Demosthenis aut Ciceronis similis erit (quem admodum ex Liuiio iam dixi) maximè & diutissimè imitandus est: sed neque vbique totus, neque perpetuò solus: & quod nominatim de Cicerone differui, generaliter accipi volo: vt nullus in vlla gente author totus & solus imitandus perpetuò censeatur: omnes in vno virtutes perfectæ & absolutæ nunquam reperiuntur. Sed adhuc de authoribus Ciceroniano nostro, puri & elegantis sermonis gratiâ propositis ad imitandum, satis est: genus imitationis etiam dicamus: Conuersio erit primùm sermonis in aliam sententiam, tum sententiæ in alium sermonem: Conuersio sermonis oratorii prima erit: volo enim, cùm à doctore, verborum & singulorum intelligentia, & coniunctorum phrasis exposita Ciceronis discipulo fuerit,

imitationis genus

rit, consimilis alicuius sententię thema vernaculo sermone dictetur, quod Demosthenis, quod Ciceronis, quod expositi oratoris verbis & phrasi reddatur: volo vt interdum non expositus Græcus locus, Latinè: aut Latinus, Græcè: vel vterque etiam vernaculè conuertatur. Stylo iam paululùm confirmato, eadem conuersio in poëtis adhibeatur: Versus enim soluere, verba quædam poëtica, cum oratoriis permutare, tum paraphrasi audaciùs vertere, contrahere quædam vel amplificare, sententia etiam permanente, verborum genere & numero tantùm conuerso & permutato, permittatur sanè: Nec enim hîc Quintilianum sequor, qui pueri lectionem à poëtis incipit: Equidem ad excitandum variis affectibus, veluti sopitum iuuenis animum: ad exempla non solùm Grammaticæ, cuius prosodia, Græca præsertim & Latina difficillima sit, sed maiorum artium, quæ deinde perdiscentur: sed morum imprimis honestorum & laudabilium, quos ostentare præceptor discipulo selectis locis, & vnicè commẽdare debeat, poëtas iuuentuti concedam. Ad stylum autem sermonis inchoandum & informandum, oratorum epistolas faciliores primùm magisq; familiares maluerim, quarum imitatione oratoriis verbis & oratoriè coniunctis vti faciliùs puer assuescet: Poëticæ enim conuersionis illud opus, etiam consummatis professoribus esse difficile Quintilianus ipse alio loco

profitetur: tantum abest, ut rudibus & incipientibus accommodatum sit. Ergo prima imitationis via & pueris facillima est sermonis conuersio. Verumenimvero hinc etiam aliquid, quanuis in Cicerone, tamen nequaquam Ciceronianum offendemus. Conuersionem Cicero duplicem hinc agnouit, è Græcis alteram, altera è Latinis: hanc videtur improbare, illam nobis solam relinquere: Sic enim Ciceronis ore Crassus Cottam & Sulpitium discipulos, scilicet magister instituit. In quotidianis autem cogitationibus, ait, equidē mihi adolescētulus proponere solebam illam exercitationem maximē, qua C. Carbonem nostrum illum inimicum solitum esse uti sciebam, ut aut versibus propositis quā maximē grauibus, aut oratione aliqua lecta ad eum finem, quem memoria possem comprehendere, eam rem ipsam, quam legissem, verbis aliis quā maximē possem lectis pronuntiarē: sed post animaduerti hoc esse in hoc vitii, quod ea verba, quæ maximē cuiusque rei propria, quæque essent ornatissima atque optima, occupasset aut Ennius, si ad eius versus me exercerem, aut Gracchus, si eius orationem mihi fortē proposuissem: Ita, si iisdem verbis vterer, nil prodesse: si aliis, etiam obesse, cū minū idoneis uti consuescerem. Hoc dilemmate, Latinorum authorum conuersionem Cicero nobis adimere videtur. At orator eximie, omnium Romanorum longē elegantissime, quomodo
iudicium

per fidem Cicero

iudicium istud tuum concludis? aut quam tãdem nomini tuo iniuriam facis? Hac enim cõclusionẽ, amatotes tuos, imitatores tuos, Ciceronianos tuos denique à te vidẽris reiicere. Nam si te imitentur, verbis iisdem aut aliis vti necesse est: si iisdem vtantur, nihil prodest, quia verba, quæ maximè cuiusque rei propria, quæque ornatissima atque optima sint, occupasti: si alijs, etiam obest, cùm minùs idoneis vti consueſcant: Itaque tanquam durus & grauiter offensus pater, æmulos tuos, veluti filios, amplissimis orationis tuæ diuitiis & opibus orbatos & exhæredatos expellis: Ciceronianis tuis, inquam, Ciceronianorum, id est tuorum verborum vsu interdicis: Sed id (si bene singularem animi tui bonitatem noui) minimè cogitasti, minimè voluisti: Itaque vt in scripti ac voluntatis quæstione præcipis, contra scripti tui auctoritatem ius æquitatis & voluntatis tuæ defendam: Denique cùm sit ista conuersio alia verborum, alia rerum, vt modò vesti corpus aliud, modò corpori vestis alia quærat: hîc te potiùs dicam (cùm de rerum conuersione nominatim præcipias, vt eadem quidem propositi authoris sententia, sed in alia verba conuertatur & commutetur) de hoc nostræ nouæ sententiæ ex iisdem verbis vestitu cultúque, nihil agere: Itaque qui volet, contra nos illud dilemma contorqueat, nihil veremur: Necesse est (dixerit non Ciceronianus aliquis) imitando

D iij

Cicero-

Cicerone, iisdem verbis aut aliis vti: Concedo: Si iisdem, nihil prodest, quia Cicero optima occupauit: Imò verò, inquam, plurimum prodest, eo ipso quòd optima occupauit: iisdem enim verbis imitandis, & eorum sermone rebus aliis explicandis, consuescemus Ciceronis more, id est propriè, intelligenter, & purè loqui: neque tamen Ciceronis orationem trāscribemus, sed alia sententia subiecta, nouam & Ciceronianam è verbis Ciceronis & phrasi compone-mus: istaque Ciceroniani sermonis in aliam sententiam conuersio, quanuis à Cicerone repudiari videatur, Ciceroniana tamē erit. Sed hæc de Latinorū conuersione: de conuersione Græcorum reliquam Ciceronis orationem consideremus. Postea mihi placuit, ait deinde Crassus, eoque sum vsus adolescens, vt summorum oratorum Græcas orationes explicarem: quibus lectis, hoc assequebar, vt cū ea, quæ legerem Græcè, Latinè redderem, non solū verbis optimis vterer, & tamen vsitatis: sed etiam exprimerem quædam verba imitando, quæ noua nostris essent, dummodo essent idonea. Hoc secundum conuersionis genus, rerum est, non verborum: & partam iam copiam sermonis, in quem res transferas, necessariò requirit. Atque hoc exercitationis genere M. Tullius Oeconomicum Xenophontis Latinè conuertit: postea verò Græcos non oratores solū orationibus, sed philosophos philosophicis scholis

lis conuertit & expressit: Ideoque etiam opera sua philosophica, appellat ^{μεταφραστικά} ἀπορράφα tanquam descripta: quod suo loco dicetur rursus. Hæc utranque conuersionis speciem Quintilianus etiam sibi placuisse ostendit: & tamen in illa scriptorum Latinorum cōuersione, excusationis nostræ causam non accipit: contrā multis argumentis acutè mouetur. Proximum est, ait, ut dicamus, quæ scribenda sint: Hoc exuberantis quidem est operis, ut explicemus, quæ sint materiæ: quæ prima, aut secunda, aut deinceps tractanda sint: Nam id factum est etiam primo libro, quo puerorum: & secundo, quo iam robustorum studijs ordinem dedimus: Sed de quo nunc agitur, unde copia & facilitas maximè veniat, vertere Græcum in Latina veteres nostri oratores optimum iudicabant: Id se L. Crassus in illis Ciceronis de Oratore libris dixit fecitasse: Id Cicero sua ipse persona frequentissimè præcipit: Quinetiam libros Platonis atque Xenophontis edidit hoc genere translato: Id Messalæ placuit, multæq; sunt ab eo scriptæ ad hunc modū orationes: adeò ut etiam cum illa Hyperidis pro Phryne, difficillima Romanis subtilitate contenderet. Et manifesta est exercitationis huiusce ratio: Nam & rerum copiâ Græci authores abundant, & plurimùm artis in eloquentiam intulerunt: & hos transferentibus, verbis uti optimis licet: Omnibus enim utimur nostris. Figuras verò, quibus

ma-

maximè ornatur oratio, multas ac varias excogitandi etiam necessitas quædā est, quia plerūque à Græcis Romana dissentiunt. Sed & illa ex Latinis conuersio multum & ipsa contulerit: Ac de carminibus quidem neminem credo dubitare, quo solo genere exercitationis dicitur usus esse Sulpitius: Nam & sublimis spiritus attollere orationem potest: & verba, poëtica libertate audaciora, præsumunt eandem propriè dicendi facultatem. Sed & ipsis sententiis adiiungere licet oratorium robur, & omissa supplere, & effusa substringere: Neq; ego *παράφρασιν*, esse interpretationem tantum volo: sed circa eosdē sensus certamen atque æmulationem: Ideoque ab illis dissentio, qui vertere orationes Latinas vetant, quia optimis occupatis, quicquid aliter dixerimus, necesse sit esse deterius: Nam neque est semper desperandum, aliquid illis, quæ dicta sunt, melius posse reperiri: neque adeo ieiunam ac pauperem natura eloquentiam fecit, ut vna de re bene dici, nisi semel nō possit: Nisi fortè histrionum multa circa voces easdem variare gestus potest: orandi minor vis, ut dicatur aliquid, post quod in eadem materia nihil dicendum sit. Sed esto, neque melius, quod inuenimus, sit neq; par: est certè proximis locus: An verò ipsi non bis ac sæpius de eadem re dicimus, & quidem continuas nonnunquam sententias? Nisi fortè contendere nobiscum possumus, cum aliis non possumus: Nam si vno tantum

tum genere bene diceretur, fas erat existimari
præclusam nobis à prioribus viam: Nunc verò
innumerabiles sunt modi, plurimæque eodem
viæ ducunt: Sua breuitati gratia, sua copix: alia
translatis virtus, alia proprijs: hoc oratio recta,
illud figura declinata cõmendat: ipsa denique
vtilissima est exercitationi difficultas. Quid,
quòd authores maximi sic diligentius cognos-
cuntur? Non enim scripta, lectione secura trans-
currimus, sed tractamus singula, & necessariò
introspicimus: & quantum virtutis habeât, vel
hoc cognoscimus, quòd imitari non possumus.
Nec aliena tantum transferre, sed etiam nostra
pluribus modis tractare proderit, vt ex indu-
stria sumamus sententias quasdam, easque ver-
semus quàm numerosissimè: velut eadem cera
aliæ atque aliæ formæ duci solent. Hec Quin-
tilianus: ynde Quintilianum sequenti statuen-
dum & concludendum est, illam Latinæ sen-
tentix in alia verba Latina conuersionem, quã-
uis à Cicerone damnatam, attamen Ciceronia-
nam & rectam esse: Ita contra Ciceronis dis-
putationem conuersio non solum Latinorum
verborum in aliam sententiam, sed sententix
in alia gentis eiusdem verba laudabitur & pro-
babitur. Quamobrem qui Ciceronem & totum
& solum imitandum tantopere existimant, re-
putent ex iis Ciceronis præceptis, quàm alie-
nam à Cicerone sententiam defendant: Cice-
ro omnes præstantes authores imitandos cen-
set:

set: Ciceroniani vnum: Cicero videtur verborum imitationem tollere: Ciceroniani hanc solam retinere. Itaque totum hoc imitationis studium diligentius & attentius considerandum est, & pro Ciceroniano numerandum, quod Ciceronis vero & constanti iudicio, id est incorruptæ consuetudini consentaneum sit. Vna connectitur huic conuersionis meditationi quæstio, loquendone prius, an scribendo, imitatio tractari debeat: Scribendo, respondet sub eadem persona Crassi, Tullius: cuius exercitationis eadem ratio Rhetoricæ etiam & Logicæ deinde communis est: hîc tamen præponenda, vnde possit deinceps etiam in sequentibus artibus adhiberi. Ea exercitatio quædam suscipienda vobis est, ait Cottæ & Sulpitio Crassus: quanquam vos quidem iampridem estis in cursu, sed iis, qui ingrediuntur ad studium, quique ea, quæ agenda sunt in foro, tanquam in acie possunt, etiam nunc exercitatione quasi ludicra prædiscere ac meditari. Hanc ipsam (inquit Sulpitius) nosse volumus: Attamen ista, quæ abs te breuiter de arte decursa sunt, audire cupim⁹: quanquam sunt nobis quoque non inaudita: Verum illa mox, nunc de ipsa exercitatione quid sentias, quærimus. Equidem probo ista (inquit Crassus) quæ vos facere soletis, vt causa aliqua posita consimili causarum illarum, quæ in forum deferuntur, dicatis quammaximè ad veritatem accommodatè: sed plerique
in hoc

*in hoc pro loquendo an
scribendo imitatio fieri
debet*

in hoc vocem modò, nec eam scienter, & vires
exercent suas, & linguæ celeritatem incitant,
verborumque frequentia delectantur: in quo
fallit eos, quòd audierunt dicendo, homines vt
dicant, efficere solere: Verè enim etiam illud
dicitur, peruersè dicere, homines peruersè di-
cendo, facillimè consequi: Quamobrem in i-
stis ipsis exercitationibus, etsi vtile est etiam
subitò sæpe dicere: tamen illud vtilius, sum-
pto spatio ad cogitandum, paratiùs atque ac-
curatiùs dicere: Caput autem est (quod, vt verè
dicam, minimè facimus, est enim magni labo-
ris, quem plerique fugimus) quamplurimū scri-
bere: Stylus, optimus ac præstantissimus dicen-
di effector ac magister: neque iniuriâ: nam si su-
bitam & fortuitam orationem commentatio
& cogitatio facilè vincit, hanc ipsam profectò
assidua & diligens scriptura superabit: omnes
enim siue artis sunt loci, siue ingenij cuiusdam
atque prudentiæ, qui modò insunt in ea re, de
qua scribimus, inquirentibus nobis omnique
acie ingenii contemplantibus, ostendunt se, &
occurrunt: omnesque sententiæ, verbæque om-
nia, quæ sunt cuiusque generis maximèque illu-
stria, sub acumen styli subeant & succedant,
necesse est: Tum ipsa collocatio conformatioque
verborum perficitur in scribendo: non poëti-
co, sed quodam oratorio numero & modo.
Hæc sunt, quæ clamores & admirationes in bo-
nis oratoribus efficiunt: neque ea quisquam, ni-
si diu

si diu multúmque scriptitarit, etiam si vehemé-
tissimè se in iis subitis dictionibus exercuerit,
consequetur : & qui à scribendi consuetudine
ad dicendum venit, hanc affert facultatem, vt
etiam subitò si dicat, tamen illa, quæ dicantur,
scriptorum similia esse videantur: Atque etiam
si quando in dicendo scriptum attulerit ali-
quid, cùm ab eo discesserit, reliqua similis ora-
tio consequetur. Vt concitato nauigio cùm re-
miges inhibuerint, retinet tamè ipsa naus mo-
tum & cursum suum intermisso impetu pulsú-
que remorum: sic in oratione perpetua, cū scri-
pta deficiunt, parem tamen obtinet oratio reli-
qua cursum, scriptorum similitudine & vi con-
citata. Hæc Tullius de scripturæ & subitæ di-
ctionis exercitatione non minùs vtiliter & ve-
rè, quàm ornatè & copiosè descripsit. Sed elo-
quentiæ solum & fundamentum in literis sic
expositum sit: fundamentum Furio, Flaminio,
Scipioni, Catulo, Scauro, Albino, Crasso, He-
rennio, Curioni, Sisennæ, Cæsari, Domitio in
magna quidem laude numeratū: sed nō, vt ait
Tullius, tā sua spōte laudabile, q̃ quòd sit à ple-
risque neglectum: Non enim tam præclarum
est scire Latinè, quàm turpe nescire: neque tam
id mihi oratoris boni, quā ciuis Romani pro-
prium videtur: adeò vt ex oratoribus Roma-
nis tam multis, vix decem Cicero reperire po-
tuerit, in quibus latinitatem collaudaret: quin
Antonium oratorem tantum, & in quo cum
ora-

oratorum Græcorum gloria, Latinè dicendi copiam æquatam prædicauit, diligenter loquendi laude caruisse: imò verò inquinatè, quanuis non admodum, attamen locutum confitetur. Quare qui bene Græcè, Latinè, Francicè, Germanicè, aut alio quouis sermone loquitur, is Grammaticæ artis fructum meritò feret, oratoris propriam laudem nullam sibi propterea vendicabit: vt Ciceroniani nostri è Cicerone intelligant, cùm Ciceronis latinitatem (quam solam tã studiosè consecutârur) secuti fuerint, nullam ideo se eloquentiæ Ciceronianæ propriam virtutem consecutos. Hoc totum quicquid est, Grammaticæ totum est, Rhetoricæ præcipuum nihil est. Mouit Quintilianus in huius artis studio quæstionem, vtiliôr ne sit puero priuatus, an publicus magister: In causam priuati p̄fertur integritas morum, qui turbâ faciliùs corrumpuntur: & doctoris fructus maior erga vnũ duntaxat occupati: At vtraque hæc ratio, publici doctoris causam potiùs adiuuat, cùm sint domesticæ illæ insidiæ periculosiores, & ad cauendum multò magis occultæ: fructus autem institutionis, in hoc lumine honesti conuentus & frequentis, vberior sine dubio fuerit: quantoque plures studijs suis institui diligens præceptor cogitarit, tantò diligentius, imò libentius & alacriùs omnes muneris sui partes sustinebit: Verè nanque à poëta dictum est,

Excitat auditor studium, laudatâque virtus

Crescit

Crescit, & immensum gloria calcar habet.
Nec minor alacritas discipulum, quàm doctorem in eadem frequentia commouebit: Nec verò deceat eum, quem in sole & acie versari volumus, in solitudine & tenebris educare. Exemplis iuuentus maximè ducitur: itaque cū castigabitur huius inertia, illius industria laudabitur, desidia & mollicies abiicietur, virtutis amor accrescet: cōcertatio etiam & æmulatio, & ipsa (licet per se vitium, attamen honestorū laborum plerunq; altrix ambitio) plurimūm proderit. Sed quid plurib⁹ hoc disputo? Quid? Cicero noster (quem pro exemplo, pro lege & autoritate quæstionis vniuersæ spectamus) in qua schola eruditus est? priuatane an publica? In publica, vt antea iam diximus: & quidem in vrbe, præmiis huius laudis & exemplis affluentissima. Ciceronis igitur æmulus non solum in publica, sed in amplissima celeberrimæque schola erudiatur. Quamobrem A V D. vt Grammaticæ imitationis exemplum concludamus, Græcos & Latinos poëtas & historicos & oratores Cicero legit: scribendo & loquendo, tum sermones, tum sententias eorum conuertit: eaque diligentia non modò condiscipulos vicit, sed Romanorum patrum ora in se puerum conuertit, primisque annis, futuri splendoris indicia non obscura portendit: Hic labor in medio nobis positus est, & cuius imitabilis est: apertæ sunt Græcæ & Latinæ scholæ
cuius

cuius ad audiendum & perdiscendum: aperte sunt diei noctisque vigiliæ ad meditandum, scribendum, loquendum, consimilis denique laudis & gloriæ fructum consequendum: Ergo Ciceronianus noster Ciceronis industriam gloriâmq; meditetur: Ille suos æquales vicit: noster eandem victoriam persequatur: Ille mirabilis senibus fuit: noster eadem fama nihil amabilius aut charius habeat: vigilet, contendat, enitatur, Horatianumque illud imprimis cogitet:

Qui cupit optatam cursu contingere metam,

Multa tulit, fecitque puer, sudauit & alsit.

Agitedum A V D. ad Rhetoricas & Logi-
cas exercitationes accedamus, in quibus poë-
sis prima ferè tractatur. Fuit verò Tullius natura ad poëticam propensior: hinc Pontius Glaucus tetrametro versu ab adolescente factus: hinc Aratus Latinè conuersus: hinc postea Marius: hinc de Cōsulatu poëma factum: hinc de temporibus tres libri descripti: hinc poëma quoddam aliud ad Cæsarem: hinc oblectatio ingenij ad senectutem vsque perducta: adeo vt senex nocte quadam somno excitatus, ingenij impetu quingentos versus effuderit: Et certè tam multi poëtarum versus in orationibus, sed in scholis philosophicis præsertim conuersi & citati, significant eum poëtarum studiosissimum fuisse. Quid quæris? poëtarum Latinorū summus suo tempore iudicatus est: tametsi laudis istius, quæ tum illi superiorum comparatio-

E

ne,

ne, summa tribuebatur, imperfectionem quā-
dam Cicero ipse sensisse videtur, cum *Qu. fra-*
tri priores partes hīc tribuat, & sibi ^{ἐν θούριαις} *deesse* fateatur. Et quidem vt Ennium summū
temporibus illis poētā, Epici carminis gratiā
vicerit, attamen hīc fasces summittat, cedatq;
Virgilio, aliisque Virgilio minoribus, necesse
est: quorū splendidior elatio & magnificētior
altitudo, Ciceroniani poëmatis luminib⁹ vehe-
menter obstruxit: adeò vt nihil erubuerit ille,
tanquā de inerti & nullius pretii poëta dicere.

Quòd scribis versus musis & Apolline nullo,

Laudari debes, hoc Ciceronis habes.

Quare si Ciceronianus noster suauioribus istis
& mansuetioribus musis delectetur, multos Ci-
cerone chariores, magisque ad imitandum Ci-
ceronianos habeat, necesse est. Sed pueriles
adhuc meditationes, & in Claris oratoribus si-
lentio präteritæ: consequentes magis prædica-
biles & gloriandæ sunt visæ, ideòque à Cicero-
ne diligentius expositæ: primū vt Cicero de-
cem ferè perpetuos annos in foro, rostris, curia
audierit, deinde ad causas & priuatas & pu-
blicas accesserit, perpetuisque deinceps exerci-
tationibus eloquentiam aluerit & amplifica-
rit: quem locum Ciceroniano nostro iam ple-
niùs & vberiùs exponamus, & in quo diligen-
tiam suam Bruto notiozem esse Cicero voluit,
id Ciceroniano præcipuè cognoscendum & i-
mitandum demonstramus. Quando igitur au-
ditos

ditor in forum Cicero venit? Cùm primùm, inquam, ex ephebis excessit, & togam virilem sumpsit, anno ætatis decimo septimo: Duobus autem primis annis oratores vndecim audiuit, Memmium, Pompeium, Philippum, Curionē, Metellū, Variū, Carbonem, Pomponiū, Iuliū, Cottā, Antoniū. Quinā igitur oratores hi fuere? aut quā orationis facultatē, eorū quisq; Tullio attulit? De singulis, quod in Bruto narratū nobis est, repetatur: Mēmius, mediocris orator fuit, sed accusator vehemēs & acerbus: Pōpeius aut minor: E Memmio itaq; acerbitaltem accusandi, è Pompeio aliquam dicendi speciē Tullius assumpsit. Quid Philippus? summa libertate in oratione fuit, multis facetiis, satis creber in reperiundis, solutus in explicandis sententiis: in altercando, cum aliquo aculeo & maledicto facetus: In hoc igitur oratore adiumenta varia Cicero reperit. Timidus naturā fuit: libertatem itaq; hīc didicit: in cæteris, offendit exempla naturæ suæ consentanea. Reliqui oratores, qui tum principes numerabātur, in magistratibus erant, quotidiēque ferē à Cicerone in concionibus audiebantur. Curio, singulare bonæ spei exemplum Ciceroni esse debuit: Tardus erat in cogitando, in instruendo dissipatus: actione & memoria ita prorsus erat nulla, vt cachinnos irridentium commoueret: In omni genere honestarum artium nemo tam indoctus, tam rudis: adeò vt à concione re-

lictus, filere in perpetuum cōactus sit: verborū
tamen splendore, & copia, & bonitate quadam
expedita, & profluente celeritate orator proxi-
mus optimis numeratus est: Ergo à Curione
quanuis cæteris laudibus tam inope, tamen istū
singularem eloquentiæ fructum Cicero perce-
pit: eoque exemplo magnam spem animo, vt
par est, concepit, cū videret Curioni inter o-
ratores vnius virtutis gratiā, tam illustre nomē
esse. Metellus, ille quidem orator, nec in causis
versatus, sed tamen non infans, nec sine inge-
nio, nec indoctus, popolare quoddam genus
assequebatur: A Metello etiam non infantem
popularitatem placuit animaduerti. Perge, dic
de reliquis: Acutus rebus inueniendis Varius,
nec minū verbis expeditus: fortis verò actor
& vehemens, & verbis nec inops, nec abiectus,
& quem planè oratorem dicere auderes. Hic i-
gitur inuentionis acumen, orationis celeritas,
nec inopia, actio fortis, obseruationem mereba-
tur. Carbo, eloquētissimi illius Carbonis filius,
non satis acutus orator: sed tamen orator nume-
ratus est: Erat in verbis grauitas, & facilè dice-
bat, & authoritatem naturalem quandam ha-
bebat oratio. In hoc igitur non fuit orationis
magna laus, sed, quod multò maius est ad per-
suadendum, virtutis & authoritatis: Res Cice-
roniano nostro imprimis obseruanda. Orator,
definitur vir bonus bene dicēdi peritus: In de-
finitione, virtus primum locum obtinet: non
tantū

tantum quia bene dicendi peritia sine virtute, infania quædam sit: sed quia ipsa per se virtus facunda sit & disertâ, fideliq; quod eloquentiæ caput est, plena. Sic Scauri, sapientis hominis & recti grauitas summa, & naturalis quædam authoritas, eloquentiæ famam consecuta est: Sic modò Carbo in oratoribus præcipuè numeratur, quòd authoritatem quandam naturalem haberet eius oratio: Sic Cato quanuis Stoicus magis, quàm disertus, vno verbo res maximas efficiebat. Hæc nimirum A V D. virtutis eloquentia est, quæ definitione oratoris continetur: hæc virtutis est facundia, quam Aristoteles iam olim à veteribus Græciæ Rhetoribus animaduersam notauerat, in oratoris moribus, id est prudentia, virtute, beneuolentia, quæ est vera authoritas, esse *κυριωτάτῳ πρὸς τὴν*, maximā persuasionē & fidē. Virtus igitur nō solum bonæ actionis, sed etiam bonæ orationis magistra est: hanc per Deum immortalem! Ciceronianus noster imprimis Ciceronianam putet: omnique animaduersione & imitatione sibi colendam existimet. Contrà verò, magnos in dicendo & excellentes homines, sed virtute destitutos, ex oratorum numero comparemus. Repete igitur de Tyberio Graccho Carbone, Caio Graccho, Fimbria, Macro. Vtinam (ait Tullius) in Tyberio Graccho Caioque Carbone talis mens ad Rempub. bene gerendum fuisset, quale ingenium ad bene dicendum fuit:

profectò nemo his viris gloriâ præstitisset. Ecce iterum de Caio Graccho cõsimilis optatio: Vtinam non tam fratri pietatem, quàm patriæ præstare voluisset: quàm ille facilè tali ingenio, diutiùs si vixisset, vel paternam esset, vel auitam gloriam cõsecutus! Eloquentia quidem nescio an habuisset parem neminem. Ergo in his hominib⁹, bona ingenia mali mores corruerunt. Sic Fimbria, magna quidẽ voce, & verborum sanè bonorum cursu quodam incitato utebatur: Miratur tamen Cicero tam alias res egisse populum Romanum, vt esset insano inter disertos locus. Fuit in C. Macro mediocris oratio: in inueniendis cõponendisq; rebus mira accuratio: sed omnem commendationem ingenii, vita & mores euertebant: Itaque authoritate semper eguit. Ergo hæc virtutis, ex eaque veræ authoritatis imitatio, maximè Ciceroniano nostro proponatur: Quæ si Ciceroni tanta adfuisse, quanta hilaris quædam & festiua natura semper adfuit, longè maiorem eloquentia fidem habuisset. Sed reliquos oratores persequamur. Pomponius, lateribus pugnans, incitans animos, acer, acerbus, criminofus erat: Ab hoc igitur oratore, Cicero suapte natura vehemens & ardens, vehementior & ardentior factus est: Sed maximè omnium Iulius Cæsar Strabo Ciceroni in moderato genere dicendi probatus & spectatus est: Festiuitate enim & facetiis Iulius superioribus & æqualibus suis omnibus longissimè

giffimè præstitit: oratorque fuit minimè ille
quidem vehemens: sed nemo vnquam vrbani-
tate, nemo lepôre, nemo suauitate conditior.
Hunc igitur oratorem cùm ita Tullius laudet
& admiretur, cui dubium esse potest, quin hîc
urbanitatis & lepôris imitatio plurimùm con-
tulerit? Quid Cotta? Inueniebat acutè, dicebat
purè ac solutè, & vt ad infirmitatem laterum,
perfcienter contentionem omnem remiserat,
sic ad virium imbecillitatem, dicendi accom-
modabat genus: nihil erat in eius oratione nisi
syncerum, nihil nisi ficcum atque sanum: illud-
que maximum, quod cùm contentione oratio-
nis flectere animos iudicum vix posset, nec o-
mnino eo genere diceret: tractando tamen im-
pellebat. Acumen itaque & puritas Cottæ, Ci-
ceroni placuit: vtinam remissio aduersus ela-
tionem & contentionem perinde placuisset.
• Antonius superest: in quo quid Ciceroni non
fuit admirabile? Latinitatis laude caruit: hoc
vnum excipe, cætera cuiusmodi sunt? In verbis
& eligendis & comprehensione deuinciendis,
nihil non ad rationem & tanquam artem di-
rigebat. Verum multò magis hoc idem in sen-
tentiarum ornamentis & conformationibus:
Actio verò singularis: gestus erat non verba
exprimens, sed cum sententijs congruens: ma-
nus, humeri, latera, supplotio pedis, status, inces-
sus, omnisque motus cum verbis sententiisque
consentiens: vox permanens: verùm subrauca

naturâ: Sed hoc vitium huic vni in bonum cō-
uertebatur: habebat enim flexibile quiddam in
quæstionibus, aptumque cū ad fidem facien-
dam, tum ad misericordiam commouendam.
Logica etiam præstantior: omnia illi veniebāt
in mentem: eaque suo quæque loco, vbi pluri-
mum proficere & valere possent, vt ab impera-
tore equites, pedites, leuis armatura, sic ab illo
in maximè opportunis orationis partibus col-
locabantur: vnde erat memoria summa: Erat
præterea non illa quidem veteratoria, sed tamē
callida prudentia: nulla meditationis suspicio:
imparatus semper aggredi ad dicendum vide-
batur: sed ita paratus erat, vt iudices illo dicen-
te nonnunquam viderentur non satis parati ad
cauendum fuisse. Quid igitur? audienti Cice-
roni, quantum putamus exemplum tanti ora-
toris, & imitationem contulisse? Ergo Roma-
num istum Demosthenem licet initio non au-
dierit, tamen aliquando postea audiuit, cū
secunda Tusculana ita loquatur: Genu, meher-
cule M. Antonium vidi, cū contentē ipse pro
se lege Varia diceret, terram tangere. Quam-
obrē duobus primis auditionis annis videmus
quid Ciceroni profuerint publicæ scholæ, imò
ciuitatis & patriæ exempla tam multa tamque
varia: vt hinc planè pateat, quot oratores Tul-
lius audierit, tot eum bene dicendi magistros
habuisse: Nec omnino Ciceronianū esse, quod
Ciceroniani nostri contendunt, Ciceronem v-
num

num omnino & solum perpetuò imitandum esse, cum omnes Romanos oratores auscultare & imitari Cicero voluerit: Nec tamen eos audiuit solum, sed ipso auditionis tempore, acerrimo studio tenebatur, quotidieque legebat orationes oratorum omnium, & ad similitudinis exemplum commentabatur: Sic Crassi cum cæteras orationes, tum Seruiliã imprimis quasi magistram sibi fuisse profitetur. Sedenim contra istam Ciceronis institutionẽ fortasse Quintilianus existet, qui oratorum libros Ciceroni potius legendos, quàm oratores ipsos audientes fuisse sentiat. Alia verò (ait) legētes, alia audientes magis adiuuāt: Excitat, qui dicit, spiritu ipso: nec imagine & ambitu rerum, sed rebus incēdit: Viuunt enim oīa & mouētur, excipi-musque noua illa velut nascentia, cum fauore ac sollicitudine: nec fortuna modò iudicij, sed etiam ipsorū, qui orāt, periculo afficimur. Præter hæc, vox & actio decora, commoda, vt quisque locus postulabit, pronuntiandi vel potentissima in dicendo ratio: & vt semel dicam, pariter omnia docent. In lectione certius iudicium, quod audienti frequenter aut suus cuiq; fauer, aut ille laudantium clamor extorquet: Pudet enim dissentire, & velut tacita quadam verecundia inhibemur plūs nobis credere, cū interim & vitiosa pluribus placeant, & à corrogatis laudentur etiam, quæ non placent. Sed è contrario quoque accidit, vt optimis dictis gra-

gratiam praua iudicia non referant. Lectio, libera est, nec actionis impetu trāscurrit, sed repetere sæpius licet, siue dubites, siue memoriæ penitus affigere velis: repetamus autem & tractemus: Et vt cibos māsos & propè liquefactos dimittimus, quò faciliùs digerantur: ita lectio non cruda, sed multa iteratione mollita & velut cōfecta, memoriæ imitationi quē tradatur. Hæc Quintilianus: cui tamē responderi potest, hoc ipso iudicij certioris argumento, quo lectionem præferendam differit, non satis effici, quod velit: hoc enim, quòd auditor, qui cōmodi & emolumentum sui causā ad audiendum venerit, amore, odio, aut quolibet alio motu animi uacuu fauet & laudat, eo ipso etiam, si Rhetoricæ artis ignarus fuerit, boni oratoris fructū percipit: Sæper enim, vt postea Tullius disputabit, in oratore probando vel improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit. Quid cū doctus & intelligens auditor ad hanc auditionem, tanquam eloquentiæ publicā auctiōem aliquam accesserit, nōne lucri & compēdii sui gratiā, quod in Rhetorica elocutione vel actione, in Logica inuentione vel dispositione maximè probauerit, id ipsum sibi & imitationi comparabit? Quātò verò meliùs & perfectiùs vitæ ac sensus facultates & actiones in viuis animantibus, quàm in mortuis intelliguntur, tantò spiritus orationis atque animus ille plenius & vberiùs in viua oratione animad-

mauertitur,quàm legitur in mortua:Et Quintilianus videtur parum meminisse, quibus de causis publicam scholam priuatæ prætulerit, qui modò auditionem, veluti publicam scholæ lectioni, tanquã priuatæ solitudini postponat. Itaque nõ immeritò Aristoteles aurium, quàm oculorum sensum, meliorẽ doctrinæ magistrũ & authorem iudicauit. Denique Cicero oratores ipsos & veritatis actores audiuit, eorũque varias & multiplices laudes coràm perspexit; interea tamen orationes lectitauit. Ciceronianus itaque noster cùm Ciceronis exẽplo Grammaticis studijs institutus, didicerit propriè ac purè loqui & scribere, oratorięque & Logicæ meditationis aliquid attigerit, vt per se cõmunes orationis & disputationis virtutes possit cognoscere, in foro, in templo, in omni deniq; loco oratores, si qui præstent & excellant, imprimis audiat, & ad eorum similitudinem seipsum conformet: Erit in foro orator aliquis, erit in templo concionator aliquis, qui exẽplo plũs instituet, quàm mille præceptis & regulis intelligi possit. Sedenim recurret huc obuiam ille nescio quis Francicæ imitationis in Grammatica reprehensor, eadẽque rationem probabilius in hac imitatione premet & vrgebit: Nullum nobis, inquit, Romanum forũ est, in quo de maiestate, ambitu, repetundis, capite, fama, fortunisque ciuium, oratorum eloquentiã contendatur: hæc enim pro moribus nostris, oratoris

toris vocem non expectant, testimoniis & questionibus tota conficiuntur: Hoc theatrum Romanæ eloquentiæ fuit: Hominem occidat, oportet, qui vestra opera vti velit, ait ille, dum materiam hanc cauillatur: Nulla Romana curia, in qua de bello, pace, fœdere, vectigalibus, provinciis, monumentis & operibus publicis, oratorum ingeniis concertetur: nulla rostra legibus rogandis & abrogandis, aut decernendis imperijs: hæc omnia dominantis nutu, non oratoris ornatu geruntur: Principiorum conciliatio exigua, perorationis commotio brevis, digressionis oblectatio nulla: denique non in regum dominatione deuinctis populis nasci cupiditas dicendi solet: Quamobrem plenè illius ac iustæ eloquentiæ speciem in hac gente temerè requiris. Enimuerò quanuis hæc ita sint, non ideo tamen in Franciæ regno, loci nihil est eloquentiæ relictum. Quæ seueritas est iudiciorum nostrorum, eadem quondam fuit Arcopagitarum: illic per præconem prohibebatur orator, audientium animos commouere, vbi tamè inuenta & perfecta eloquentia prædicatur: rectèque Aristoteles docuit è partibus orationis principium & perorationem non attentis & intelligentibus esse necessarias, sed peruersi auditoris gratiâ, extrinsecus assumi, digressionemque iusta de causa, vt alienâ rem, repudiat: & isto accuratioris dictionis genere non rarò Tullius vtitur. Neque tamen Arcopagitis nostris
ea se-

ea seueritas perpetua est, vt dicto aliquo non-
nunquam recreari, miseria commoueri, acer-
bitate indignari nefas existiment: At materies
subiecta nulla est. Quid ergo? Nōne proximis
superioribus annis in caussa Prouinciæ, fori Pa-
risiensis eloquentia sic enituit, vt tota ciuitate
maximus ad audiendum concursus fieret? An
Æschinis & Demosthenis certamen maiore
Athenarum assensione, vel admiratione cele-
bratum est? An maiore præstantium oratorum
famâ, Verres & Milo accusati sunt & defensi?
Duos equidem Francos oratores, & animi in-
tegritate, & orationis facultate valdè præstan-
tes in foro Parisiensi cognoui, Gabrielem Ma-
rillacum, & Iacobum Auberium (vt è mortuis
istos sine inuidia nunc appellem) qui mihi quē-
uis Græcum vel Romanum oratorem, dicendi
grauitate & magnificentia æquare viderentur:
Nec tamen viuus, & istius generis laude clarissi-
mis permultis non maximam laudem tribuo.
Quapropter, si quis Parisiense forum, vt de cæte-
ris Franciæ tribunalibus taceam, frequentaue-
rit, nūquid Antonios & Crassos, imò verò Hor-
tensios & Tullios audire sibi videbitur? Nulla
nobis sunt rostra: at suggesta sunt in templis pa-
ri, vel etiam ampliore ad agendum facultate.
Excitentur ab inferis Demosthenes & Cicero,
Christianique fiât: quid putabis illis apud Athe-
nienses vel Romanos quōdā licuisse, quod hoc
tempore apud nos non liceat? Exordiri, pero-
rare,

rare, digredi, hortari, terrere, laudare, affligere, miserari, exhilarare: tonitrua denique Periclis, aut fulmina Demosthenis excitare, non modò iustum & ab omnibus concessum, sed insigne & magnificum erit. E theologis, qui ætate memoriaque nostra floruerunt, vnum Ioannem Guiencurtium Dominicanum (hunc etiam sine assentationis suspicione nominare iam possum) frequenter audiuisse me commemini, cū mihi non solū lætitiā & admirationē permagnam adferret, sed meo quidem iudicio, eā eloquentiæ speciem, quam è præceptis & exemplis summorum oratorum animo cōceperam, propemodum expleret. At in regum dominatione deuinctis populis, dicendi cupiditas nasci non solet. Equidem Tullii dictum agnosco, sed hominis Romani, & regum nomine, tyrannos intelligentis, quibus nihil suspectius aut odiosius est prudente & eloquente viro: imò verò quibus nihil tam propositum est, quàm subditos omnes non solū facultatibus & fortunis, sed cognitione rerum & intelligētia spoliare, vt tanquam bestiis securiūs imperent: Itaque præstantium ciuium, velut eminentium papauerum capita tollere, societates & conuētus prohibere, scholas, scientiarum virtutūmq; nutrices euertere, omnia pro libidine agere, Tyrannorum propria sunt: At regni Francici cū duæ partes sint principes, quæque longè in cæteras dominantur, religio & iudicatus:

quis

quis in Francia vniuersa, vel infimi generis lociue, queri potest, ad summos vtriusque principatus honores, aditum virtuti interclusum esse? Quid aditum non interclusum dico? an via latior magisque regia aspirantibus ad eloquentiæ Ciceronianæ summam extremamque gloriam à Rege fieri sterniue potuit, quàm omniū linguarum ac disciplinarum ludis, professoribus, studiis regiā beneficiā instituendis & excitandis? At si qua tantis bonis vnquam Respub. florens ac beata fuit, vna Francia FRANCISCI Regis, deinde HENRICI filii regia liberalitate verè floret, verèq; beata est. Quapropter nullam hīc ignauix causam prætexamus: Amplissimus est ad agendum locus, amplissimus modò sit animus: & rudibus ac nouitiis deesse non potest, quem magno suo commodo audiant & imitentur. Sed tamen Cicero, vt dicere cœperam, auditor acerrimo studio tenebatur: legebat etiam & commentabatur: Sic Ciceronianus Ciceronis orationes, Demosthenis orationes legat & obseruet: hæ nanque laudes Rhetoricæ & Logicæ, de quibus modò loquimur, sermoni certo astrictæ non sunt: omnium linguarum sunt communes: Sic Atticos Latinè imitatus est Cicero, sic Græcos & Latinos Francicè imitari possumus: conuersiōque illa rerum, qua Cicero se præcipuè vsum significat, huic loco & tempori iam planè conueniet: Hæc ornamenta, hæc argumenta, quæ
Græcè

Græcè aut Latinè propositus orator expresse-
rit, eadem possunt quauis alia lingua & oratio-
ne exprimi. Quare totum hoc biennium, qui-
bus studiis Cicero traduxit, iisdem Ciceronia-
nus & eodem modo potest traducere: Mem-
mios, Pompeios, Philippos, Curiones, Metel-
los, Varios, Carbones, Pomponios, Iulios, Cor-
tas, Antonios aliquos in ciuitate sua reperiet.
Sed hoc Rhetoricum & Logicum fundamen-
tum Ciceroni fuerit, de quo libros de Inuen-
tione sibi puero vel adolescentulo ex commen-
tariolis inchoatos & rudes, postea conquestus
est excidisse: quid tum postea? vtrum Rhetori-
cis & Logicis exercitationibus Tullius perpe-
tuò contentus fuit? Minimè: oratorias commē-
tationes illas quidem nunquam dimisit, sed
confirmandi, augendi, ornandi principis illius
studii gratiâ, philosophiam & reliquam iuris-
prudentiam assumpsit: Sed vt earû doctrina-
rum magistri occurrebant, ita cognouit: iuris
scientiam tertio anno, philosophiam quarto,
& deinceps compluribus aliis annis: At è phi-
losophiæ fontibus, æquitas iuris iustitiæque ma-
nauit: Quare si philosophiam Ciceronianus no-
ster antè cognoscat, postea iurisprudentiam,
Ciceroni non eandem viam, sed Ciceronis lau-
di ac virtuti, quam imitatur, magis accommo-
datam sequetur. Perge, prosequere cætera. Ter-
tio anno, bello sociali, tyro Tullius fuit in ex-
ercitu Cn. Pompeii, vt est duodecima Philippi

ca: Sic enim Resp. erat Romana, vt idem alia
 atque alia ætate atque caussa, domi esset ora-
 tor, senator, sacerdos: foris miles & imperator.
 Quid quarto deinceps anno? Sulpitij in Tribu-
 natu quotidie concionantis totum genus dicen-
 di, naturæ suæ vehementer accommodatum,
 penitus cognouit: Fuit enim Sulpitius vel ma-
 ximè, quos quidē adhuc Tullius audierat, grā-
 dis, & vt ita dicā, tragicus orator: Vox cū ma-
 gna, tum suavis & splendida: gestus & motus
 corporis ita venustus, vt tamen ad forum, non
 ad scenam institutus videretur: incitata &
 volubilis, nec ea redundans tamen, nec circun-
 fluens oratio. Hanc igitur orationis grandita-
 tem & vbertatem, iuuenis Cicero naturā ela-
 tus & ingenio affluens, promptè alacritérque
 complexus est: illius vocis suauitate & splēdo-
 re, gestus illius venustate, vocis asperitatem cor-
 rigere, & motum corporis componere didi-
 cit. Sed tamen eodem anno, quo Sulpitius au-
 ditus est, philosophiæ studium coniunctum est,
 & deinceps continuatum: cuius quatuor excel-
 lentes doctores, Diodorus, Philo, Antiochus,
 Posidonius, à Cicerone numerantur: Nos au-
 tem (ait ptimo de Natura Deor.) nec subitò cœ-
 pimus philosophari, nec mediocrem à primo
 tempore ætatis, in eo studio operam curamque
 consumpsimus: & cū minimè videbamus, tū
 maximè philosophabamur: Quod & orationes
 declarant, refertę philosophorum sententiis: &

F

doctif-

*Qua studia quarto anno
 circa 80 amplius est*

doctissimorum hominum familiaritates, quibus semper domus nostra floruit: & principes illi, Diodorus, Philo, Antiochus, Posidonius, à quib⁹ instituti sumus: Et si omnia philosophiæ præcepta referuntur ad vitam, arbitramur nos & publicis & priuatis in rebus ea præstitisse, quæ ratio & doctrina præscripserit. Hæc de philosophiæ magistris Cicero senex, ubi philosophiæ studium à prima ætate repetitum, & quatuor doctores nominatim appellatos videmus, Diodorum, Philonem, Antiochum, Posidonium. Philo, primus in Bruto nominatur, & in eundem quartum annum cum Sulpitio includitur: qui cum Atheniensium optimatibus (vt Tullius nobis ipse exposuit) Mithridatico bello, domo pulsus profugisset, Romamque venisset, totum ei se Cicero tradidit, admirabili quodam ad philosophiam studio concitatus: in quo hoc etiã commorabatur attentius, quòd rerum ipsarum varietas & magnitudo, summa ipsum delectatione retinebat: Attamen sublata iam esse in perpetuum ratio iudiciorum videbatur. Hic primus philosophiæ magister nominatur, & philosophus oratori futuro vehementer accommodatus: Fuit enim Philo, princeps Academiæ, in qua, philosophiæ studia cum studiis eloquentiæ coniunguntur: quod ab Aristotele institutum, & à Peripateticis ac reliquis Academicis obseruatum, magnos & excellentes philosophos effecit: Itaque ob eam etiam bene dicendi, rectèque sentiendi coniunctionem,

Aca-

Academia vetus cæteris philosophiæ sectis ab eo præposita est : Brutique iudicium ideo laudatum, quòd veteris Academiae sectam secutus esset. Tria philosophorù genera ætate Ciceronis floruerunt, Epicureorù, Stoicorù, Academicorù: vim singulorù ppède: Academicos oratoris germanissimos inuenies : Vnus ex omni numero oratorum Romanorum Titus Albutius Epicureus à Tullio numeratus est, & ob id ipsum ineptior habitus: Ea igitur philosophia (vt ait Crassus Oratorio tertio) quæ patrociniũ voluptatis suscepit, procul abest ab eo viro, quẽ quærimus, & quem authorem publici consilii, & regendæ ciuitatis ducem, & sententiæ atq; eloquentiæ principem in Senatu, in populo, in caussis publicis esse volumus: Rhetorica enim ornamenta, & Logicam subtilitatem, imò reliquarum artium nobilitatẽ & ingenuitatem despicit & aspernatur. Eam tamen philosophiã Cicero didicit à Zenone, Phædro, Patrone Epicureis, etiam antequàm Philonem cognouisset: sed eam tamen philosophiam quidem cognouit, at nequãquã probauit, vt est in Epistolis familiaribus libro duodecimo. Cum Patrone Epicureo mihi omnia sunt, ait: nisi quòd in philosophia vehementer ab eo dissentio: Sed & initio, Romæ cùm te quoque & tuos omnes obseruabat, me coluit imprimis: & nuper cùm ea quæ voluit, de suis commodis & præmiis consecutus est, me habuit suorum defensorum & amicorum ferè principem: etiam

à Phædro (qui nobis, cùm pueri essemus, antequàm Philonem cognouimus, valdè vt philosoph^{us}, postea tamè vt vir bonus & suavis & officiosus probabatur) traditus mihi commendatusque est. Hæc de magistris Epicureis, quos Tullius Attici, qui & ipse Epicureus fuit, gratiâ magis fouit, quàm quòd eorum decreta laudaret. Stoicorum autem seueritas Romanis vehementiùs placuit: hinc à Stoicis formati Fannius, Rutilius, Tubero, Pompeius, Ælius, Cato: sed Stoicis Græcis pariter & Latinis accidit, vt omnes ferè prudentissimi in differendo sint, & id arte faciant, sintque architecti penè verborum: iidem traducti à disputando ad dicendum, inopes reperiantur: Vnum Catonem Tullius excipit, in quo perfectissimo Stoico summam eloquentiam non desideret: quam exigam in Fannio, ne in Rutilio quidem magnâ, in Tuberone nullam censet fuisse: Quod propterea accidit, quòd Stoicorum in Dialecticis omnis cura consumitur: vagum illud orationis genus & fustum & multiplex non adhibetur: Cato autem habuit à Stoicis id, quod ab illis pendendum fuit: sed dicere didicit à dicendi magistris, eorùmque more sese exercuit. Stoica itaque philosophia suos etiam oratores extulit: nō eos quidem, qui tanquam in scena, celeri ac difficili motu vtantur: sed velut eos, quos statarios appellant: quorum sit illa simplex in agendo veritas non molesta. Sed hæc de philosophiæ

loſophiæ generib⁹: quæ omnia Ciceroni cognita quidem ſunt, ſed nō omnia probata. Epicureum genus diſplicuit, quia ab eo nec vir bonus, nec dicendi peritus efficeretur: Stoicum arrifit, quia vir bonus imprimis, & fortis, & cōſtans, & differendi peritus hīc fieret: Sed maxime omnium Academicum placuit, quia tota laus oratoris hīc informaretur, vīrque bonus & dicendi peritus inſtitueretur: Ideoque in Oratore ait: Fateor me oratorem (ſi modò ſim, aut etiam quicumque ſim) non ex Rhetorum officinis, ſed ex Academia ſpatiis extitiſſe. Quamobrem ad imitationem Ciceronis, eam philoſophiam Ciceronianus ſequatur, vnde & animi conſtantiam, & bene dicendi peritiam conſequatur. Pariſienſis Academia libros philoſophiæ Peripateticæ (quæ ipſa Academica eſt) ex antiquis Regum & Pontificum inſtitutis amplectitur: ſed nescio qua praua conſuetudine & legibus contraria, Stoicè, non Peripateticè vel Academicè tractat & exercet. Academici veteres cum philoſophia copulabant eloquentiam: Stoici philoſophiam tantum colebant, ornamenta orationis aſpernabantur: hinc eorum philoſophia ſubtilior illa quidem & argutior, ſed aridior & ſtrigofior facta eſt: Academia noſtra, tanquam in dumetis Zenonis, non in ſpatiis Ariſtotelis verſaretur, ab auribus & oculis, imò ab animis & mentibus poëtas & oratores, omnesque elegantes & ornatas

exercitationes reiicit: & cum à Grammaticis
 & Rhetoricis commentationibus ad philoso-
 phiam accesserit, prioribus illis studiis abiectis,
 argutias disputationis & subtilitates tantū me-
 ditatur: & vt subtiliter argutari discat, purè lo-
 qui, & ornatè dicere si antea didicerit, Stoicis
 istis philosophiæ spinis dediscit: Sed hac de re
 satis superque à nobis, locis aliis dictum est.
 Ciceronianus noster siue in forum venturus
 sit, ciuiumque suorum controuersias modera-
 turus: siue Theologus & religionis interpres, vi-
 tæque doctor sit futurus, vel quascunque res
 acturus, Ciceronis iter ingrediatur: aliorū phi-
 losophorum decreta quanuis non probet, ta-
 men (si lubet) intelligat: Sed Aristotelis & Phi-
 lonis exercitationem, ornatæ & copiosæ philo-
 sophiæ principem sequatur. Perge, quid dein-
 ceptis anno quinto Tullius? Moloni Rhodio o-
 peram dedit, & actori summo caussarum, &
 magistro: Triennio deinde proximo è superio-
 ribus Hortensius & Antistius, rursūque Pi-
 so, Pomponius, Carbo, Philippus sunt auditi:
 Quid oratores illi discipulo suo profuerunt?
 Hortensius, verborum splendore erat elegans,
 compositione aptus, facultate copiosus: vox ca-
 nora & suavis: motus & gestus etiam plūs ar-
 tis habebat, quàm esset oratori satis. Atque hæc
 Rhetorica fuit Hortensij: Logica etiam erat in-
 signis: Nō prætermittebat ferè quicquam, quod
 esset in caussa aut ad confirmandum, aut ad re-
 fellen-

Quid anno 5. c. 1. 200
 f. 20. 20. 20.

Land. G. 20. 20. 20.

fellendum: quod erat inuentionis: attulerátque minimè vulgare genus dicendi: duas quidem res, quas nemo alius: partitiones, quibus de rebus dicturus esset, & collectiones: quod syllogismi & methodi est: vnde memoria tanta, quanta in vlllo oratore cognita sit: vt quæ secum commentatus esset, ea sine scripto verbis iisdem redderet, quibus excogitauisset: Hoc adiumento ille tanto sic utebatur, vt sua cõmentata & scripta, & nullo referente, omnia aduersariorum dicta meminisset: Sed omnium Hortensij virtutum maxima, fuit diligentia: ardebat enim cupiditate sic, vt in nullo vnquam flagrantius studium Cicero viderit: nullum enim patiebatur esse diem, quin aut in foro diceret, aut meditaretur extra forum: sapissimè autem eodem die vtrunque faciebat: Hæ tam multæ tamque magnæ laudes erant in Hortensio: quem vnum ideo præ cæteris imitandum sibi Cicero proposuerat: totaque in Bruto de Ciceronis studijs oratio longiùs producta est, vt intelligeretur, quemadmodum Tullius esset in spatio, Qu. Hortensium ipsius vestigiis persecutus. Asiaticus tamen toto genere Hortensius Ciceroni visus est, qualis & Cicero suis Atticis, vt dicetur postea: sententijs non tã grauib; & seueris, quàm concinnis & venustis: verbisque omnino frequentior & incitator, quàm sententiis: in quo leuitatis cuiusdam, nec satis firmi iudicij nota quædam inerat: nec ac-

tionis mollicies Ciceroni placuit: Hic tamen orator Ciceronem maximè omnium excitavit: plùsque exemplo & æmulationis cupiditate ad summam eloquentiæ laudē ei profuit, quàm Grammaticus, quàm Rhetor, quàm denique magister vllus. Quid magister ille alter Antistius? Rabula, ait Tullius, probabilis fuit: verbis non ille quidem ornatis utebatur, sed tamē non abiectis: expedita erat & perfacilè currēs oratio, & eius quidam tanquam habitus non inurbanus: actio paulum cum vitio vocis, tum etiam ineptijs claudicabat. Hic igitur orator, Ciceroni fortasse eò profuit, quòd Sestio Tullium non deteriore esse gauderet. De Pomponio, Pisone, Carbone iam dictum est. At verò Tullius noster hoc triennii tempore omni, dies & noctes in omnium doctrinarum meditatione versabatur: Erat cum Diodoro illo Stoico, à quo studiosissimè quidem in Dialectica exercebatur, sed & in aliis artibus variis: de quibus ita Tusculana quinta loquitur. Diodorus Stoicus cæcus, multos annos domi nostræ vixit: Is verò (quod credibile vix esset) cū in philosophia multò etiam magis assiduè, quàm antea versaretur, & cū fidibus, Pythagoreorum more, uteretur: cūq; ei libri, dies & noctes legerentur: quibus in studiis, oculis non egebat: tamen, quod sine oculis fieri posse vix videtur, Geometriæ munus ruebatur, verbis præcipiens discantibus, vnde, quò quamq; lineam scriberent. Quare Tullius doctore Diodoro

non

lamb. Diodori

non solùm Logicam, sed Geometriam, id est numerorum & lineamentorum doctrinam (sic enim veteres Geometriam partiebantur, vt apud Quintilianum est) sed Musicam, sed cæteras, vt verisimile est, Mathematicas artes didicit: quæ solæ antiquis artes fuerunt, quæque hominis iudicium imprimis solidare confirmareque possunt. Quantos verò progressus in Mathematicis Cicero fecerit, è Geographia postea percipietur: Iis tamē artibus ita deditus erat, vt ab exercitationib⁹ oratorijs nullus dies vacuus esset: Commentabatur cum M. Pisone & Qu. Pompeio declamitans: sic enim tum in re noua nouo verbo utebantur: nec enim declamandi consuetudo apud vllum authorem antiquiorem (si Senecę credimus) inueniri potest. Ad M. Pisonem oratorem & philosophiæ Peripateticæ, cuius Staseam doctorem habuerat, studiosum, adolescentulum, vt Asconius putat, deductus est: quòd in eo antiquæ vitæ similitudo & multæ literæ inessent: Cicero tamen in Claris oratoribus, studiorum consortem & socium, non magistrum fuisse indicat. Quid igitur Piso? quàmnam eloquentiam tenuit, vt eloquentiæ Ciceronianæ magistra aut socia possit videri? Repete de hoc Oratore, quæ narrata sunt in Bruto: M. Piso quicquid habuit, habuit ex disciplina: maximèque ex omnibus, qui antè fuerunt, Græcis doctrinis eruditus fuit: habuit à natura genus quoddam acuminis, quod etiam

laus M. pisonis

etiam arte limauerat, quod erat in reprehē-
 dēdis verbis acutū & solers: sed sæpe stomacho
 sum, nonnunquam frigidum, interdum etiam
 facetum: Is laborem, quasi cursum forensem
 diutiùs non tulit, quòd & corpore erat infir-
 mo, & hominum ineptias ac stultitias, quæ de-
 uorandæ nobis sunt, non ferebat, iracundiùsq;
 respuebat, siue morosè, vt putabatur, siue inge-
 nuo liberòq; fastidio: Is cūm satis floruiſſet a-
 dolescens, minor haberi est cœptus postea: de-
 inde ex Virginū iudicio magnam laudem est
 adeptus: & ex eo tempore, quasi reuocatus in
 cursum, tenuit locum tandiu, quàm ferre po-
 tuit laborem: postea quantum detraxit ex stu-
 dio, tantum amisit ex gloria. Hæc sunt in Bruto
 de M. Pifone, qui Ciceronis æqualis, aut etiam
 Cicerone inferior fuit, pòstque Ciceronem Cō-
 sul: qui & à Cicerone peruersus, vitiosus, iners,
 somni plenus, imperitus, ^{ἀπὸ τῆς ἀκαταστασίας} ^{ἀπὸ τῆς ἀκαταστασίας} ^{ἀπὸ τῆς ἀκαταστασίας}
 primo libro ad Atticum appellatur: vt verifimi-
 le non sit (licet Asconius contrà sentiat) magi-
 strum Ciceronis fuisse. Qu. autem Pompeius,
 biennio quàm Cicero fortasse maior, summo
 studio dicendi, multaque doctrina, incredibili
 labore atque industria, cum Cicerone & M. Pi-
 sone non solū amicitia, sed studijs exercita-
 tionibùsque coniunctus: Huius actio non satis
 commendabat orationem: in hac enim satis e-
 rat copiæ, in illa lepōris parum: Quamobrem
 M. Pisonem & Qu. Pompeium Rhetoricis &
 Logicis

Logicis exercitationibus, sicut alios plerosque, Cicero non magistros, sed condiscipulos potius, vel socios habuit: cum quibus multum Latinè, sed Græcè sæpius declamitabat: vel quòd Græca oratio plura ornamenta suppeditans, consuetudinem similiter Latinè dicendi afferebat. vel quòd à Græcis summis doctoribus, nisi Græcè diceret, neque corrigi posset, neque doceri. Hæc Ciceronis de se verba sunt: quibus videtur, vt dixi, non discipulus, sed condiscipulus, vel socius Pisonis & Pompeij apud Græcos doctores fuisse: Nā Piso Latinè docere potuisset, & Latinè dicentem corrigere: vnde Sallustiani maledicti mēdacium etiam deprehenditur, quòd Tullius apud M. Pisonem eloquentiam pudicitiae iacturā perdidicerit: si tamen Sallustij cōuitium illud est, vt Quintilianus putat: neq; enim hīc Quintiliano libentiùs assentior, quàm paulò antè Asconio assensus sum: qui tamen ætati Ciceronis vicinior fuit, quàm Quintilianus. Græcè verò ad Præturam vsque declamauit, ait Suetonius: Latinè etiam senior: adolescens autem declamauit Græcè sæpius. Itaq; & Græci & Latini oratores, Ciceroniano in sua, patriaque lingua imitādi, eorūmq; omnis in Rhetorica & Logica potest quouis alio sermone, tamen & in alia caussa similibus tropis, figuris, argumentis, syllogismis, methodo denique tota vsurpari: illud enim est, Rhetoricas & Logicas laudes imitari: sed

*Comparatio linguae
Graecae cum Latina*

sed Græca tamen lingua est vberior, quia plura suppeditat ornamenta dicendi, ait Tullius. At Quintilianus, vbertatis huius excellentiam nobis immodicam quandam & immensam facit. Latina facundia, ait, vt inuentione, dispositione, consilio, cæteris huius generis artibus, similis Græcæ ac prorsus discipula esse videtur: ita circa rationem eloquendi vix habere imitationis locum videtur, quòd literarum appellationes iucundiores, & priorum vocabulorum idiomatis etiã differentiũ maiore copiam habeat. At Tullius istã Quintiliani tam humilẽ summisionẽ nunquam probabit: nec Græcis in excogitandis rebus ingenium, in collocandis iudicium melius, quàm Romanis attribuit: Longè etiam alia vox illa est prima Tulliana: Sed meum iudicium semper fuit, omnia nostros aut inuenisse per se sapiētius, quàm Græcos, aut accepta ab illis, fecisse meliora, quæ quidem digna statuissent, in quibus elaboraret. Longè itẽ alia oratio illa est primo de Finibus: Sed ita sentio & sæpe disserui, Latinam linguam non modò non inopem, vt vulgò putaretur, sed locupletiore esse, quàm Græcam. Quid hæc Ciceronis exclamatio secunda Tulliana, O verborũ inops Græcia! quid Quintiliano congruit? Equidem, vt puero Cicerone fateor rudem adhuc fuisse, nec satis excultum sermonem Latinum (nec enim ante L. Plinium, magistrum vllum habuerat) ita senis ingenio

genio, velut agro, tot tamque laudandarum
exercitationum & disciplinarum studiis nō se-
mel arato, sed nouato & iterato, Latinæ lingue
fœtus meliores, & iam Græcis fœcundiores fa-
ctos esse non dubito. Rem plerisque incredibi-
lem profiteor, A V D. sed tamen veram. Om-
nium linguarum infantia quædam est, iuuen-
tus, perfectio, senectus: nec quicquam repente
magnum efficitur: Omnibus populis propria
rerum vocabula, natiua semper fuerunt, aut
necessitate, protinus inuenta & facta sunt: vn-
de p metonymiā, ironiam, metaphoram & sy-
necdochen, licet innumerabiles tropos genera-
re. Quid? figuræ in verbis & sententiis, nōne
gentium omniū communes sunt? Istis causis
& artibus Græca lingua, quæ aliquando infans,
sua etiam incunabula habuit: istis, inquam, ar-
tibus locuples effecta est: Cū verò fabri fue-
rint & architecti, p eos etiā in summa solitudi-
ne construi ædificia & frequentari possunt: sic
cū Grammatici fuerint & oratores, etiam in
summa barbarie atque infantia, per eos tamen
loquendi dicendique artifices, oratio locuple-
tari paulatim & confirmari potest: præsertim
cū materiam ipsi sibi fabricari atque archite-
ctari arte sua valeant. Ergo Ciceronis multo-
rumque Ciceronis similium assiduitas & indu-
stria, linguam Latinam, tanquam noualem ter-
ram aliquam, hoc etiam cultu, hac satione fœ-
cundare nimirum potuit. Quod hoc loco pro-
pterea

terea disputaui, vt intelligeretur, nullam esse linguam tam inopem tamque barbaram, quæ diligentia ditari & excoli non possit. Itaque Ciceronianus noster, Fræcus, Italus, Hispanus, aut cuiusvis gentis alumnus, vestigia Cicero- nis ingressus, de patria facundia nunquam des- perabit: Græciæ & Italiæ opimioribus illis spo- liis patriam suam decorabit & amplificabit: or- namenta ipse noua pariet: Latinè & Græcè de- clamabit initio sæpiùs: quia linguæ illæ mo- dò sunt vberiores, pluræque afferunt ornamen- ta similiter dicendi. Sed adhuc Cicero Gram- maticis, Rhetoricis, Logicis, Mathematicis, & reliquis philosophicis studijs est informatus: Quid? ius ciuile, rem ad disceptandas ciuium causas maximè necessariam, quomodo didi- cit? Didicit sanè, vt iam dictum est, ante philo- sophiam, cùm speciale hoc studium meliùs & commodiùs è generali philosophiæ fonte de- riuetur: Itaque huc etiam à nobis reiectum est. Ergo Tullius iuris ciuilis studio multùm ope- ræ dedit Qu. Scæuolæ, homini in iure paratissi- mo, & acutissimo ad excogitandum, quid in iure aut æquitate verum esset, aut non verum: omninóque mirabili in interpretandi, explicā- di, differendique genere: sic vt simile nil fuerit: Multa in seueritate comitas non deerat, imò neque orationis elegantia: Itaque vt Crassus e- loquentium iuris peritissimus, sic Scæuola iuris peritorum eloquentissimus habebatur. Quo exemplo

*quod simile quomodo
didicit Cicero*

exemplo Ciceronianus noster iuris doctorem optabit, non solum scientiæ ciuilis peritum, sed etiam eloquentia, grauitate, comitate, id est Mutiana virtute præditum. Sed Scæuola quâquam nemini se ad docendum dabat: tamen consulentibus respondendo, studiosos audiendi docebat. Legitimum Ciceronis & primariū tempus, imò perpetuum in eloquentia fuit: succisua autem multa in philosophia, in iuris cognitione & prudentia: è quibus tantum assumebat, quantum esset illius ciuitatis oratori satis: Atque hanc iuris intelligentiam assequebatur legendis duodecim tabulis, Prætorum edictis, responsis prudentum, Senatusconsultis, plebiscitis: in quibus si quis locus aut obscurus aut controuersus incidisset, Scæuola consulebatur, respondendoque explicabat. Veruntamen quâ imitationis viam Ciceroniano nostro hîc ostēdemus? quid in Francia simile reperiemus? Religiosa (ita me deus amet) deprecatione aliqua nobis opus hîc est, A V D. vt aliquādo regia auctoritate aliqua, liceat in eadē vrbe eloquētiā, philosophiam, iuris prudentiam, coniunctis & deinceps continuatis studijs & ista facilitate perdiscere, vt Ciceroni licuit: nec Molones solum, sed Philones ac Diodoros & Mutios, eiusdem ciuitatis habitatores, ad huius tantæ tamque multiplicis virtutis laudem ciuibz duces habere liceat. Auditur Lutetiæ primū Grammaticus, deinde & Rhetor in eadem schola cū Gram-

Grammatica puritate Rhetoricus ornatus exercetur: postea cùm ad philosophiam acceditur, Grammatica & Rhetorica, aditu philosophicæ scholæ ianuâque prohibentur: sermonis & orationis cura deponitur: tanquam à natura, disertis & philosophis bellum aliquod, vt lupis & canibus, esset insitum & ingeneratum. Itaq; vt philosophia comparetur, facundia tot antè laboribus parta, abiicitur: id est, vt cor instruat, lingua amputatur. Consequitur similis institutionis sapientia: Philosophia vtcunque cognita, ac frequenter etiam vix à limine salutata, ad ius ciuile nescio quò, desertis ac penè damnatis exercitationib⁹ Rhetoricis & philosophicis omnibus, conuolatur: iusque imperatorium triennio aut quinquennio perdiscitur, cuius in Parisiensi foro nonnunquam nullus est vsus: Authoritas certè plerunque tanta, quanta legū fuerit in politia Platonis conditarum: tantâque imperatorii iuris scientia, partim contrarijs legibus, partim Pontificum canonibus, partim Regum institutis, maximèque moribus cuiusq; prouinciæ, ac regionis consuetudine peruertitur: relinquitur autem minima pars tot codicū voluminūque, moribus nostris accommodata. Itaque Ciceronianus noster Astræam aliquā obtestetur & obsecret, & tantæ difficultatis allevationem aliquam deprecetur. Quærit Martialis, quamobrem Domitiani tempore Virgilius nullus esset:

sint Mecænates (ait) non deerũt Flacce, Marones:

Virgiliũmque tibi, vel tua rura dabunt.

Ego id ad ciuitatis publicam disciplinã potiùs refero. Quid igitur (inquies) ad illam veteris disciplinæ similitudinem potes optare? Equidem nescio, nisi quod ante oculos positum est: Etenim Romani, licet adhuc rudes pastores & aratores, cùm audirent duas Græciæ ciuitates, Athenas & Lacedæmonem, Solonis & Lycurgi legibus inclytas esse, non statuerunt in Græciam, Græci iuris intelligēdi gratiã, Romanam iuuentutem dimittere: sed Græcarũ legum sapientiam, missis eò legatis collectam, Romano sermone ciuibus suis cognoscendam & obseruandam proposuerunt. Quænam igitur inuidia sit, amplissimæ pacatissimęq; Franciæ Christianissimum & inuictissimum regem, Francis suis tam illustrem tamque magnificum cupere & optare, quàm Decemuiros illos suis ciuibus admiramur extitisse? Iustinianus imperator, cùm imperii sui leges videret in immensam voluminum molem excreuisse, verè quidem imperatorium cõsiliũ cepit, per nescio quot huius scientiæ magistros, iuris breuiorem & commodiorem scientiam faciendi: videmus quam nō modò iustitiam in iure, sed Logicam in ordine & compositione iuris, illi doctores secuti sint. Pudeat (ita me De⁹ amet) illos Romanos, exigui pecoris pastores, agrique non admodum magni cultores, cū istis tanti imperii ma-

G

gistris

gistris & rectoribus æquitate & iudicio conferre. Quamobrem M E C O E N A S optime (te enim hîc appellabo, quem maximis quibusque & difficillimis rebus meis sæpe salutariter appellavi) acumine præstâtissimi ingenij tui, auctoritate prudentiâq; tua vehementer hîc opus sit: Si Francia speciem Ciceronis & effigiem vllam habeat, tu omniû doctrinarum laude, tu faciendia quadam singulari ac propè diuina Cicero noster es, qui vna in vrbe continuatis deinceps & coniunctis bene sentiendi benèq; dicendi studiis, Ciceronianum illud iter, quo de agimus, tam mirabili celeritate cōfecisti, vt nō excurrisse, sed euolasse videaris: H E N R I C O Regi Christianissimo, apud quem gratiâ tantum potes, Romanam illam prudentiam propone, ediffere, persuade, vt Regis sapientia & maiestate dignissimum opus, ad sempiternam eius gloriam absoluator: Signū tantum H E N R I C V S sustulerit, cōcurrent vndiq; Iurecōsulti, omni genere doctrinæ, non iuris prudentiâ tantum præstantissimi, qui facilè Romanos iudicio rerum & constructione doctrinæ consequantur. Romani pueri, duodecim tabulas sine doctore, sine labore ediscebant: Sic Franci pueri, suas tabulas, C A R O L I L O T H A R I N G I Cardinalis consilio, H E N R I C V A L E S I I Regis beneficio Francicè descriptas ediscant: & si tum doctoribus Iureconsultis sit opus, in singulis parlamentis, vbi legū summa,

summa, & sine prouocatione, iudicia exercen-
tur, transuerso foro obambulantes, vel in folio
domi sedentes facilè reperientur, qui Scæuola-
rum instar, consulentibus respondendo, stu-
diosos audiendi libenter edoceant. Flos inge-
niorum, flos etiam annorum in Iustiniani legi-
bus consumitur, qui olim in magnis & excel-
lentibus artibus, Grammatica, Rhetorica, Lo-
gica, Mathematicis omnibus, Physicis, Ethicis,
Politicis consumptus, Mutios, Sulpitios, Craf-
fos, Tullios extulit. Quamobrem ingeniorum
illorum parens & altrix disciplina reducatur,
ingenia illa protinus excitabuntur ac reuiuif-
cent. Atque hæc forensis oratoris Ciceronia-
na sit institutio, quæ prorsus eadem Theologis
(nisi fortè prudentiam iuris ciuilis excipias) to-
ta communis est: Istorum enim hominum sa-
crorum & diuinorum natio, eloquentiæ quasi
sacrum & diuinum hospitium perpetuò præ-
buit: hi populorum doctores: hi magistri gen-
tium: hi diuinæ voluntatis interpretes & con-
cionatores, dicendi libertatem ac dignitatem
propriam semper habuere: Itaque in tantis la-
boribus, tam assiduis exercitationibus, tot an-
norum studiis, quæ in Academia Parisiensi legi-
bus constituta sunt, si Grammatica, Hebraicæ,
Græcæ, Latinæ linguæ sermonem pepererit: si
Rhetorica, ornandi: Dialectica, differendi: cæ-
teræque deinceps artes (de quibus dixi) sui que-
que muneris opus Theologiæ præstiterint, quæ

tandē tot administris artibus comitatā Theologia futurā arbitramur? Admiratus sēpe sum in cōcionantibus Theologis, dicēdi agendiq; singularem virtutem: quam tamen non artis ratione aliqua, sed consuetudine & exercitatione diuturna mihi videbantur affecuti: Ecquid si conformatio Ciceronianæ institutionis & doctrinæ accesserit, cur in Theologia Cicerones defuturos desperemus? Sed è decem annis, octo ita traducti sunt, duos reliquos abstulit ciuilis tumultus: cui sub Sylla tempore quodam Tullius miles interfuit, vt ait Plutarchus: sed mox Syllana tyrannide offensus, ad pristinas exercitationes sese retulit: de quibus nihil adnotatum comperio. Quapropter propositi decennii studia concludamus. Cicero oratoribus, Logicis, Mathematicis, philosophis, iurecōsultis audiendis, eorūque virtutibus imitandis lectione, commentatione, scriptione, declamatione Græca & Latina, decem annos consumpsit: Ciceronianus noster in eodem curriculo parem laborum & vigiliarum cursum cōficiat. Natura Cicero excellenti fuit: sed industria, partibus infinitis excellentiore. M. Piso, dicendi laude floruerat: At quia laborem, quasi cursum forensem ferre non poterat, quantum detraxit ex studio, tātū amisit ex gloria: M. Glaucionem bene institutum Scæuolæ diligentia, socors ipsius natura negligēsq; tardauerat: Arrius infimo loco natus, & honores & pecuniam & gratiam consecutus, inertia tandem concipi-

cóncidit: vtque pugiles inexercitati, etiam si pugnos & plagas, Olympiorum cupidi, ferre possunt, solem tamen ferre non possunt: sic ille, cū omni iam fortuna prosperè functus, labores etiam magnos excepisset, tandē grauiorem laborem, quasi solem non tulit. Ergo ne Ciceroni contingeret, quod Pisoni, quod Glabrioni, quod Arrio, quod inertibus plerisque aliis contigit, eloquentiæ pater ille & nutricius & magister & pædagogus & doctor, id est labor, obfuit. Quare ne mihi naturam Ciceronis & ingenium prædicato, quod tamen valdè prædicabile est: vigilas diurnas & nocturnas, auditionem, lectionem, meditationem, commentationem, scriptionem, declamationem, disciplinam denique & exercitationem prædicato: neque oratorem tantum nasci putes: faciendus est (mihi crede) tantis difficultatibus, quantas exposui: Neque desperatio tamen vlla sit:

— *Labor omnia vincit*

Improbis. — Quid tandem verò?

Semper ego auditor tantum? — quis erit ediscendi modus? quando denique ex hac domestica palæstra & vmbra tili concertatione, medium in agmen pulueremque deducemur? quādo hæc inclusa meditatio cōmentatiōque, in vsum, in solē, in veritatis lucē pferetur? Demosthenes admodū puer actiones pupillares habuit: Crassus accusauit C. Carbonem eloquentissimum hominem, anno ætatis primo & vicesimo, sum-

mámque ingenii non laudem modò, sed etiam admirationem est consecutus: Qu. Hortensij admodum adolescentis ingenium, vt Phidiæ signum, simul aspectum & probatum est: Licio Crasso & Scauola Coss. primùm in foro dixit, & apud hos ipsos quidem Coss. & cùm eorum, qui abfuerunt, tum ipsorum Coss. qui omnes intelligentia anteibant, iudicio discessit probatus: vnde viginti annos natus erat eo tempore. Caluus, Cæsar, Pollio, multò ante Quæstoriam ætatem annúmque secundum & tricesimum, grauissima iudicia exercuerunt: Cæsar autem Augustus, duodecim natus annos, auiam pro rostris laudauit. Hæc igitur de tyrocinio oratoris primòque agendi tempore, singularia exempla sunt: In vniuersum autem Quintilianus secundum vires cuiusque, tempus hoc metiendum arbitratur, vt neque præproperè huc accedatur, quia inde & contemptus operis, & impudentia sequitur: nec rursus differendum in senectutem tyrocinium, quia iudicio rerum prudentiæque, fastus succrescit: Quare fructum studiorum nō acerbum quidē, sed tamen viridem & adhuc dulcem promendum censet, cùm & venia & spes & ætatis pudori paratus est fauor. Crassus initio primæ illius actionis exanimatus est: Qu. Maximus iudex, simulatque fractum ac debilitatum metu adolescentem vidit, cōsiliū dimisit. Est verò proprius quidam fori profectus, multòq; plūs si se pares, vsus sine doctrina, quàm citra vsū, doctrina-

doctrina valeat: Incipere verò per commodum
 sit à quàm maximè facili & populari causſa, vt
 catuli ferarũ, molliore præda ſaginantur. Quã-
 obrem fundamentis eloquentiæ ita poſitis, Ci-
 cero ad cauſſas & priuatas & publicas adire
 cœpit, non vt in foro diſceret, quod tum ple-
 rique faciebāt, ſed vt quantũ efficere potuiſ-
 ſet, doctus in forum veniret. Priuatarum cauſ-
 ſarum primo anno actarũ nulla extat. Eodem
 tempore iterum Moloni dedit operam: Dicta-
 tore enim Sylla legat⁹ ad Senatũ de Rhodiorũ
 premijs venerat: Itaq; prima cauſſa publica pro
 Sexto Roſcio dicta, tantũ commendationis
 habuit, vt non vlla eſſet, quæ non digna Cice-
 ronis patrociniſio videretur: Tũ Cicero ſextum
 & vicesimum annum attigerat, M. Tullio De-
 cola, & Cn. Cornelio Dolabella Coſs. Nec e-
 nim Gellius hĩc verã chronologiam ſequitur:
 nec rectè Quintilianã ^{pro Aquilio} deſenſionẽ præponit,
 quę poſt Dictatorẽ Syllã, vt ex ipſa oratione co-
 gnoſci poteſt, habita eſt: Deinceps cauſſæ mul-
 tæ dictæ ſunt, licet non editæ, aut certè hucuf-
 que non conſeruatę: quas nõ minũs diligenter
 elaboratas, & tanquã elucubratas attulit: Sed
 tamen hoc publicæ cauſſæ tyrociniũ, fuit lo-
 cis nonnullis iuuenile, quòdq; aliquantò poſt
 Tullius ipſe ſenſit non ſatis deferbuiſſe: ſed ta-
 men tyrociniũ laudabile, & Ciceroniano no-
 ſtro ad imitationem propoſitum. Enimuero
 gradus artium ita ferè legibus noſtris diſtin-
 cti ſunt, vt Ciceronis ætate poſſit Cicero-

lib. 15. cap. 28

nianus noster in forū venire, aut in tēpli sugge-
stū ascēdere. Nullus est ad virtutē stimulus a-
crior laude, id est virtutis fructu: Itaque matu-
rē fructum hūc ex arbore decerpamus, nec ex-
pectemus vt decidat. Age verò, quoniam Ci-
ceronianus Ciceronem suum nō nāuo aliquo
aut crepundiis, sed corpore omni debeat agno-
scere, nihil omittamus, omnia complectamur.
Ciceronis eloquentiā pleriq; naturalē, ideóq;
inimitabilem existimant: ego contrā longē a-
liter iudico, Ciceronem non modò partibus
omnibus imitabilem, sed inuita ac repugnan-
te natura, præcipuam eloquentiæ laudem con-
secutum. Quid ita? Demosthenes interrogatus
quid esset in eloquētia primum, actionem esse
respondit: quid secundum, idem, & idem ter-
tium: Nulla siquidem res magis penetrat in a-
nimos, eosque fingit, format, flectit, talēsque
oratores videri facit, quales ipsi se videri vo-
lūt: At hanc primam & secundam & tertiam
partem natura Ciceroni negauerat, eumq; stu-
dio flagrantem & ardentem, perq; medias elo-
quentiæ laudes quasi quadrigis vehētem, obie-
cta corporis infirmitate tardauerat: erat enim
eo tempore in Tullio summa gracilitas & in-
firmitas corporis, procērum & tenue collum:
qui habitus & quæ figura, nō procul abesse pu-
tatur à vitæ periculo, si accedit labor & laterū
magna contentio: eóq; magis hoc eos, quibus
erat charus, commouebat, quòd omnia sine
remis-

remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebat. Itaque eum & amici & medici hortabantur, ut causas agere desisteret. Vox propterea magna quidem & bona, sed insuavis & aspera fuit: Actionis igitur instrumenta, Ciceroni natura negauerat: verum industria comparauit: Etenim industrius ille ac nunquam fatigatus animus: atque, ut cum Horatio loquar,

—*præter laudem, nullius avarus,*

quoduis periculum sibi potius adeundum, quam à sperata dicendi gloria discedendum putauit: Itaque cum censeret remissione vocis & commutato genere dicendi, se & periculum vitare posse, & temperatius dicere: ut consuetudinem dicendi mutaret, eaque corporis impedimenta vinceret, tum, ut opinor (quanuis & Plutarchus postea commemoret, & Cicero oblitus, aut nescio qua causa motus, prætereat) ad illam corporis habitudinem roborandum, & frictiones & certi numeri deambulationes adhibitæ sunt, quas etiam post Cōsulatum continuauit. Recreandæ viculæ causâ, necesse est mihi ambulare, scribit ipse Consularis ad Atticum. Tum etiam Roscio Comædo & Æsopo Tragedo formandum sese tradidit, eorumque operâ & eruditione, gestum & vocem conformauit: Fuit enim, cum Quintium defendit, iam tum familiaris Roscio. Iis tamen magistris non contentus, cum esset biennium versatus in causis, &

Plutarchi error

sis, & in foro celebratum nomen eius esset, Româ profectus est in Græciam: non autem metu Syllæ protinus post actam Roscij causam, ut Plutarchus docet: Nam hic error, Cicero-
nis historiâ refellitur.

*Cælum, non animum mutant, qui trans mare cur-
runt,*

ait Horatius. Consideremus igitur, A V D. qua-
les Ciceroni nostro transmarinæ artes hæ fue-
rint, quâmq; attulerint exercitationē. Athenis
certè fuit Ciceroni coniunctio studiorum ea-
dem, quæ antea Romæ fuerat: sex menses cum
Antiocho Ascalonita, veteris Academiae no-
bilissimo & prudentissimo philosopho fuit:
Fuit autem Antiochus, Philonis illius auditor,
quem iam Romæ Cicero audiuerat, è philoso-
phis suorum temporum, ingenio scientiæque
acutissimus, politissimus, lenissimus, ideoque
Ciceroni charissimus: quanuis ea quæ diceren-
tur ab eo, non satis probarentur: Desciuerat e-
nim Antiochus à Philone, & in veterem do-
mum è noua migrauerat: Academiâque no-
uam tam acriter accusauit in senectute, quàm
adolescens antea defensitauerat: & contra ma-
gistrum Philonem, librum ediderat, qui So-
sus inscribebatur: & in nonnullis, Stoico-
rum astipulator erat: ac si perpauca mutauis-
ses, germanissimus esset Stoicis: Tullius igitur
philosophiæ studium nunquam intermissum, à
primâque pueritia cultum & semper auctum,
hoc

hoc rursus summo authore & doctore renouauit: Quinetiam cogitauit reliquam vitam cum Antiocho otiosè traducere: Itaque vt antea Roma eodem anno Philoni Molonem, sic Athenis eodem tempore Antiocho Demetrium Syrum veterem & non ignobilem dicendi magistrum coniunxit, & apud eum studiosè sese exercuit: Postea cùm Syllæ mors nuntiata esset, Asiam totam peragrauit, summisque eius oratoribus quatuor, similem operâ dedit: quorum erat princeps Menippus Stratonicensis, tota Asia disertissimus: & si nihil habere molestiarum nec ineptiarum, Atticorum est, etiam Atticus: Assiduissimè cum eo Dionysius Magnes fuit: erat etiam Æschylus Gnidius Adramitenus: etiam Xenocles, qui fuit idem & pugil & orator, proque Asia in Romano Senatu aliquando auditus: Horum igitur quatuor, tanquam medicorum operâ, debilem illum corporis habitum mutare fortasse potuit: Valdè autem vereor, ne iudicij habitum cum deteriore commutarit: vtque olim Attica, ita modò Romana eloquentia, moribus Asiaticis oblita, salubritatem orandi suauitatēque perdiderit, retuleritque adipatam quandam & Asiaticam insanitatem ab Asiæ magistris. Enimuerò Asiaticæ deliciæ ex historijs notæ sunt, adeò vt criminis loco Asia, velut ad voluptatem & luxuriam expetita, in iudicio à M. Porcio Catone, Murænæ obiecta sit: & Asiaticum in Ciceronis eloquen-

eloquētia crimen, de quo postea, inde ductum sit. Sed hi quatuor in Asia tum Rhetorum principes numerabantur: ingenium tamen illud auidissimum explere non potuerunt: Rhodum igitur cum Seruio Sulpitio Tullius venit, seque ad eundem, quem antea Romæ bis audierat, Molonem tertio applicauit, cum actorem in veris causis scriptoremque præstātem, tum in notandis animaduertendisque vitijs, & instituendo docendoque, prudentissimum. Is dedit operam (si modò id consequi potuit) ut nimis redundantem Ciceronem, & superfluentem iuuenili quadam dicendi impunitate & licentia reprimeret, & quasi extra ripas diffluentem coerceret. Quid? inquires, quānam in Cicerone iuuenilem licentiam magister hic animaduertit? Equidem illam (credo) quæ ab aduersarijs Atticis Ciceroni viuo obiecta est: quòd Asiaticus esset & multis modis redundant, compositione mollis, genere toto orationis & actionis elatior & ardentior, quæ Rhetoricę vitia sunt: quòd in repetitionibus nimis, in digressionē leuis, quæ sunt Logicæ: quòd in salibus immodicus, in ostentatione insolens, quæ sunt Ethica, urbanitati & modestiæ opposita vitia: de quibus singulis iam consideremus, primòq; de Rhetoricis. Tria oratoris officia à Cicerone cōstituuntur, docere, delectare, mouere: isque perfectus orator ei videtur, qui parua summis, magna grauiter, medio-

cria

cria temperatè possit dicere : De docendi subtilitate & prudētia, nulla inter Romanos oratores dissensio fuit, quin eam subtilitatis prudentiam perpetuò necessariam iudicarent: Sic Aristoteles, vt dixi, affirmat hoc ipsum docendi munus, esse necessarium: cætera extra rem, & improbi tantum auditoris gratiâ adhiberi: Sic Cicero præcipit, præ nobis quidem ferendum illud esse, vt nihil aliud, quàm docere velle videamur: sed reliquas duas partes, delectandi & permouendi, sicut sanguinem in corporibus, sic illas perpetuis orationis partibus fusas esse oportere. Quare constabat inter Ciceronem & Ciceronis reprehensores, Logicam ad docendum oratoribus esse necessariam: Rhetorica ornamenta non perinde nec similiter Ciceroni & Ciceronis aduersariis sumenda visa sunt. In his igitur vtrisque, Ciceronem velut Asiaticum Attici videntur accusasse, nonnulla in tropis perstrinxisse: vnde Largij *Cellinib' lib. 17. cap. 1.* Licinij liber, Ciceromastyx inscriptus, quo notauerat Ciceronem inornatè & inconsideratè locutū. Atque inter alia, pœnitendi tropum in Cæliana defensione reprehēderat, vbi locutus ita est Cicero: Nam quod obiectum est de pudicitia, quòdque omnium accusatorū non criminibus, sed vocibus maledictisq; celebratum est, id nunquam tam acerbè feret M. Cælius, vt cum pœniteat non deformem esse natum. Largius non putauit Tullium bene locutum,
quia

quia (pœnitere) sit eorum, quæ à voluntate & consilio proficiscantur: at nasci formosum aut deformem, non esse voluntatis, neque potestatis nostræ. Verùm id à Gellio defenditur, quòd hominum errorem, formam Cælii, velut impuditiæ illecebram cauillantium, festiuo errore eludere Cicero voluerit, qui reprehēderent in Cælio naturam, tanquam Cælium, eius pœnitere posset. Nonnulla tamen interdum reperiuntur, quæ veriùs admoneri possint: Metaphora illa maturitatis in Bruto (Cumque ipsa oratio iã nostra canesceret, haberetq; suã quãdã maturitatẽ & quasi senectutẽ) vix satis aptè senectuti tribuitur: quæ in Bruti eiusdẽ extremo, ætati florescenti propriè est attributa: Videbatur illud in me, quicquid esset, esse perfectum, & habere maturitatem quandam suam. Sed rarum, vel fortasse nefas sit, singulis in libris vnum eiusmodi nœuũ, vel seueriùs ac morosiùs inquirentibus offendere: Sic elegantia & gratia laus partes omnes occupauit, vt offensionis nullus locus ferè relinqueretur. Quare à tropis ad verborum figuras considerandas accedam⁹: hoc enim nomine numerus & numerorum species & formæ comprehensæ sunt, vt in Audomari Talæi fratris nostri Rhetoricis notatũ est. Quis verò sensus Romanis illis auribus, de Romanæ orationis cõpositione fuerit, aut qualenam iudicium, difficilis est æstimatio: Nulla parte mihi Cicero Ciceronianus minùs est, quàm in compositionis & numeri doctrinæ

doctrina: tot scholasticis ineptiis eam referfit, vt in Brutinis quæstionibus exposuimus: Nulla parte Cicero magis Ciceronianus videtur, quam in orationis cōpositione & structura: tam eleganter & venustè orationem composuit. Versus nonnunquam effudit imprudens, & principia, clausulæque carminum, principia & clausulas orationis fecit: sed rarissimè: Id nostro Ciceroniano Ciceronianum non erit. Cæterum cum æquabiliter & aptè, tum ita variè dissimilitérq; totum orationis cursum moderatur ac temperat: ita frequētibus verborum figuris totū corpus exornat, dū prima primis, postrema postremis, prima mediis, media postremis, omniāq; inter se paria, cōcinnitate sua numerum quendam faciūt, vel gradatim aliis consequentia, præcedentium loco redeunt, vel collusionē vocum similium, aut casuum varietate veluti cōcinunt: vt hīc reprehensores suos non alia re potius offendat, quàm immodicis orationis floribus, & nimia suauitatis affluentia: Ideoque ista pigmenta, tanquam fucati ruboris & candoris quædam medicamenta, austeriores illi ac seueriores critici ferre non potuerunt. Quare redundans quædam & Asiatica luxuries hīc est ab Atticis animaduersa. Quid de sententiarum figuris, totōq; contentionis & ardoris genere respondes? Equidem memini M. Antonium sententiarū ornamentis & conformationibus imprimis esse laudatum;

tum: eoque genere quia præstaret omnibus Demosthenes, eum iccirco à doctis, oratorum principem esse iudicatum: Figuris verborum delicata, suavis, polita, melle denique dulcior fuit oratio: Figuris autem sententiarum, cum par actio responderit, contorta, vehemens, iracunda, fortis, actiuosa, sublimis, flexanima denique, ut à poeta dictum est, reginamque rerum efficitur. Hæc in Cicerone virtus Verrem, Catilinam, Clodium, Pisonem, Vatinius terruit: hæc populum Romanum, licet orbis terrarum dominum, sæpe tamen superauit. Videtur tamen crimen, quod ab Atticis hinc inteditur, nobis confitendum esse, cum Cicero ipse hoc genere, Asiaticum se non factum, sed natum esse confiteri videatur. Omnia (ait) sine remissione, sine varietate, vi summa vocis, & totius corporis contentione dicebam. Et quanuis postea Cicero Græciæ & Asiæ peregrinatione se propè mutatum scribit, & cōtentionē vocis recidisse, & quasi deferbuisse orationē, certè lateribus vires, & corpori firmiorē habitū accessisse puto: orationis vehemētiā variatā illā quidē sentio: imminutā esse non sentio: quæ quanta sit in Cicerone, si quis nesciat, pronuntiet, si modò consequi possit, pro dignitate rerum & grauitate, primam Catilinariam, aut secundā Philippicā: si lateribus, sine dolore, tātō ardori suffecerit, mirum quiddam illi accidisse arbitrabor. Nō placuisse autem Romanis Atticis tantum orationis

nis ardorem Callidius & Brutus planè testantur: Callidius eos, quorum oratio actiòq; esset ardētior, furere & bacchari arbitrabatur. Hoc sine dubio telum in M. Tulliū contortum est: De Bruti autē iudicio, testis est illa epistola ad Atticum: Brutus misit ad me orationem suam habitam in concione Capitolina: petiuitque à me, vt eam ne ambitiosè corrigerē, antequàm ederet: Est autem oratio scripta elegantissimè sententiis & verbis, vt nihil possit vltra: Ego tamen si illam causam habuissem, scripsissem ardentius. ὑπόθεσις, vides quæ sit, & quæ persona dicentis: Itaque eam corrigere non potui: quo enim in genere Brutus noster esse vult, & quod iudicium habet de optimo genere dicendi, ita consecutus est ea oratione, vt elegantius nihil esse possit: sed ego solus alius sum, siue hoc rectè siue non rectè: Tu tamen velim orationem legas, nisi fortè iam legisti, certiorémq; me facias, quid iudices ipse: Quanquā vereor ne cognomine tuo lapsus, ὑπεραττικὸς sis in iudicando: sed si recordabere ^{δημοφρόνους} fulmina, tum intelliges posse & ^{μακροτάτα} αττικώτατα, grauissimè dici: Sed hæc coràm. Hæc Cicero: vnde satis perspicitur, ardorē orationis, qui Ciceroni placeret, Bruto minimè placuisse. Eadem etiam de causa videtur improbatus à Bruto, Ciceronis Orator, quāuis in eo totum de dicendo Ciceronis iudicium esset expressum: de quo sic ad Leptā: Oratorem meum tantoperè à te probari vehementer

H

menter

menter gaudeo : mihi quidē sic persuadeo, me
 quicquid habuerim iudicij de dicendo , in il-
 lum librum contulisse: Qui si est talis , qualem
 tibi videri scribis, ego quoque aliquid sum: sin
 aliter, non recuso, quin quantū de illo libro,
 tantūdem de mei iudicii fama detrahatur. Le-
 ptam nostrum cupio delectari iam talibus scri-
 ptis: etsi abest maturitas ætatis, iam tamen per-
 sonare aures eius , eiusmodi vocibus nō est in-
 utile. Ergo iudiciū Ciceronis in Oratore est
 expressum: attamen à Bruto ipso , non sine do-
 lore Ciceronis , improbatum: Hic dolor, epi-
 stolā ad Atticum significatur. Quod me hor-
 taris, vt scriptam orationem mittam , accipe à
 me , mi Attice , ^{καθολικὴ θεωρημα} earum re-
 rum , in quibus satis exercitati sumus : Nemo
 vnquā neq; poëta, neque orator fuit, qui quen-
 quam meliorem , quā se arbitraretur : hoc
 etiam malis contigit. Quid tu Bruto putas , &
 ingenioso & erudito ? de quo etiā experti su-
 mus nuper in edicto : Scripseram rogatu tuo:
 meum mihi placebat, illi suum: Quinetiā cū
 ipsius precibus penē adductus , scripsissem ad
 eum de optimo genere dicendi , non modò
 mihi, sed etiam tibi scripsit, sibi illud, quod mi
 hi placeret, non probari. Quare sine, quæso, si-
 bi quemque scribere : Suam cuique sponsam,
 mihi meam: Suū cuique amorem, mihi meū:
 non scitè: hoc enim Attilius poëta durissimus.
 Quare Brutus de optimo genere dicendi, li-
 brum

brū Ciceronis improbauit: iprobādi argumēta,
 quę Brutū præterea mouere potuerint, Brutinis
 quæstionib⁹ psecuti sumus. Cornificium etiā
 Tullius significat Familiariū epist. 12. in illa di-
 ctionis Atticæ secta cum Bruto sensisse: Me sci-
 to, dum tu absis, quasi occasionem quandam
 & licentiam nactum, scribere audaciū: & cæ-
 tera quidem fortasse, quæ etiam tu concede-
 res: Sed proximè scripsi de optimo genere dicē-
 di: In quo sæpe suspicatus sum, te à iudicio no-
 stro, sic scilicet, vt doctum hominem à non in-
 docto, paululū dissidere. Huic tu libro maxi-
 mē velim ex animo si minū, gratiæ causā suf-
 fragēre: Dicam tuis vt eum, si velint, describāt,
 ad tēque mittant: Puto enim etiam si rem mi-
 nū probabis, tamē in ista solitudine quicquid
 à me profectum sit, iucundum tibi fore. Sic
 Caluus in Cicerone eandē vim dicēdi cōtētio-
 nemq; fastidiebat: atq; (vt paulò antè ipse ait)
 Cicero solus è tam multis Romanis oratoribus
 videtur in ea sententia fuisse, ceteri contrā sen-
 sisse. Quamobrem hæc Atticorum manus, Ci-
 ceronis elationem contentionēque maiorem
 non ferebat. Ciceronianus itaque noster modū
 quendam in his ardoribus adhibebit, velut har-
 moniæ, cuius ipse tibia sit & tibicen: auditor
 verò, iudex & moderator: vt ornatus oratio-
 nis ad naturā non solū causæ, sed etiam per-
 sonæ cū dicentis, tum audientis accommo-
 detur. Quid Lōgica illa repetitionum & digres-

fionum vitia, quam defensionis speciem habebunt? Repetitio quædam, & geminatio verborum idem significantium, Ciceroni familiaris est ac propè perpetua: Hanc vbertatem & copiam laudo: commutatis verbis, variatis figuris, quò magis res imprimatur in animis, nonnunquam in eadem sententia commoratur orator: maioris huius impressiois commorationem probo: Interdum alio loco dicta, nulla noua ratione denuò reponit: id neque laudo neque probo: Aristotelique istam *πυτολογία* infinitè reprehendenti libenter assentior. Digressionis vtilitas ad reficiendum auditorem de longioris auditionis, quasi via defessum, vt in popularibus cōtrouersijs, iusta de causâ defendi potest, ita est in accurato genere dicendi apud attentos & erectos animos superuacanea: Repetitionum eiusmodi & digressionum exēpla in Ciceronis libris licet ab eo, interdum etiam ab Attico recognitis, frequentia tamen sunt: frequentiora fortasse fuerunt, dum causæ ipsæ agerentur: quod ab Atticis illis opinor potius est animaduersum. Repetitionū igitur inanitas, & leuitas digressionū, Ciceroniano nostro Ciceroniana non erit: luxuries ista styli, commentatione & accuratione depascenda est: Logica methodus Ciceroniano Ciceroniana potius erit, in qua repetitioni superuacua & digressioni vanæ locus esse non potest: Methodus (inquam) à Cicerone in Attico Callidio laudata: qui qua de re ageretur (ait) id vbi esset

esset, studiosè videbat: Accedebat ordo rerum plenus artis, totùmque dicendi genus accuratum & exquisitum. In memoria Ciceronis quid quisque desiderarit, nondum animaduerti: inest tamen quèdam positè quæstionis obliuio in digressionè frequètiore: Vt enim certus & constans ordo, memoriæ dux est: sic ordinis abruptio, est obliuionis quèdam significatio. Non parem certè memoriàm Tullio, atque Hortensio fuisse, indicare videtur illud, quòd de scripto nonnunquam oraret: Prima oratio in Senatu post reditum, propter eius magnitudinem, dicta de scripto est, vt ait Tulli⁹ ipse in oratione pro Plancio. Neque verò tantum longiores causas de scripto dixit, sed etiam interdum Senatorias sententias: sic ad Plancium de quodam Senatusconsulto in Plancij honorem facto: Ita enim perscriptum est (ait) vt à me de scripto dicta sententia est. Sed hæc fortasse prudentiæ maioris signa potiùs sunt, quàm infirmæ memoriæ: & si quid hîc vitij fuerit, naturæ fuit.

Quid? Ciceronis sales, quid peccauère? quid reprehensionis commeruère? Frigidi sunt interdum, nec satis oratore digni, aiunt Attici, aiunt etiam inimici: id enim Antonius inter cætera probra, in M. Tullium iactauerat. Certè festiuitas ingenij & agilitas, si Quintiliano & Plutarcho credimus, primò Ciceronē iucundū & urbanū reddidit, populūmq; hac suauitate imprimis exhilarauit: sed postea cū plerosq; perstrin-

geret acrius, scurrilitas cœpit videri: & hanc suspicionem libertus Tyro, tribus ea de re collectis libris, amplificauit. Certè Cicero suapte naturâ tam propensus ad risum fuit, vt. etiam miseris in rebus in stomacho, sicut ipse ad Cæliû loquitur, ridere solitus sit. Testes huius rei multæ sunt ad Atticû epistolæ. Defensio tamẽ eadẽ, quę cõpositionis & cõtentionis, esse potest. Propria est hominis ratio & oratio: ppria est etiam quædam risus oblectatio: Atq; hac propria hominis voluptate, homines plerunq; magis ducuntur, quàm prudentiẽ solida constantique ratione: Ergo Verris improbitas, iocandi materiam oratori insignẽ præbuit. Quid Verres à verrendo? quid nouus Astrologus? qui non tam cæli, quàm cælati argenti rationẽ duceret? et cætera eiusmodi, nõnne dijs hominibûsque plaudẽtibus irrita sunt? Stoica M. Catonis seueritas, Murenẽ grauis erat: condimento hilaritatis huius & vrbauitatis facta est leuior. M. Flaccus repetundarũ reus, ioci opportunitate, vt est apud Macrobiũ, manifestissimis criminibus exemptus est. Quid Cælianæ accusationis inuidia? nõnne tota vrbauitissimis facetiis elusa est? Philosophia Ciceronis neque perpetuò tristis est, neque vbique seuera: Epistolæ certè quædam valdè sunt iocosæ: Sermo ipse quotidianus, qui scriptus non est, suauitate ista sine dubio redundauit: qua de re ipse sic ad Papyrium: Effugere autem si velim nõnullorũ acutè

acutè aut facerè dictorum offensionem, fama ingenij mihi est abijcienda: Quòd si possem, non recusarem. Sed tamen ipse Cæsar habet peracre iudiciũ: Et vt Seruius frater tuus, quẽ literatissimũ fuisse iudico, facilè diceret, Hic versus Plauti non est, hic est, quòd tritas haberet aures notandis generibus poëtarum, & cõsuetudine legendi: sic audio Cæsarem, cùm volumina iam confecerit ἀποφθεγμάτων, vel per se, si quid afferatur ad eũ pro meo, quod meum non sit, reijcere solere: Quòd eò nunc magis facit, quia viuunt mecũ ferè quotidie illius familiares: incidũt autem in sermone vario multa, quæ fortasse illis, cùm dixi, nec illiterata nec insulsa esse videantur: hæc ad illum cum reliquis actis perferũtur: ita enim ipse mandauit. Sic fit, vt si quid prætereà de me audiat, nō audiendum putet. Hæc Tullius ad Papyrium, quæ eadem pro Plancio repetit: Ego, quia dico aliquid aliquando non studio adductus, sed contentione dicendi, aut lacesitus: & quia, vt fit in multis, exit aliquando aliquid, si nō perfectum, attamen fortasse non rusticum: quod quisque dixit, me id dixisse dicunt. Ego autẽ, si quid est, quod mihi scitum esse videatur, & homine ingenuo dignum atq; docto, nō aspernor: stomachor verò, cùm aliorũ nō me digna in me cõferũtur. Hęc igitur Tullius de naturæ suæ agilitate & iucũditate, quæ eadẽ in Scipione, Lelio, Galba, Æmylio, Carbone, Catulo,

Crasso, Titio, Iulio laus eloquētię magna fuit. Veruntamen esto, ius Verrinum palato sit insipidum, & quosdam Tullius aceto perfuderit: non ideo tamē totus ille vrbauitatis sapor omnino respuendus est, si quo fortē loco fuerit insipidior aut amarior. Cicero gratiā ista prudenter vsus, fręquētissimē placuit: imprudenter abusus, interdum displicuit: Lepōrem illū humanitatis & suauitatis plenū Ciceronianus imitetur, insipidum & amarū salem fugiat: hac ingenii procacitate Cicero multos offendit.

in antaulio Critoponi

Tam verò iactantię & ostentationis, quę satisfactio reperietur? Equidē hīc hæreo, nec patrocinię aut defensionis certum locum inuenio: Etenim, vt sit interdum necessariis de causis, effusioris de sua laude orationis excusatio: certē libera concessio apud modestos & prudentes esse nulla potest. Quid hīc exempla tantę licentię à me narrari necesse est? Nullus post Consulatum ferē locus, nullum iudicium, nulla concio, nullum consilium fuit, in quo Catilinę cōiuratio & Nonę Decembres iactationem suam non habuerint: quin libri Gręcē & Latinē laudibus istis impleti sunt: vnde sunt illa tam sępe ab aduersariis reprehensa:

O fortunatam natam me Consule Romam!

Cedant arma togę, concedat laurea linguę.

Et, Iouem illum, à quo in concilium Deorum aduocatur: & Mineruam, quę omnes eum artes edocuit: & eiusmodi reliqua, quę diuinę
ac cœ-

ac cœlestis eloquētiæ authoritatem vehemen-
ter imminuerunt : Imò verò , vt inimicus Piso
obiecit , vt hostis Antonius exprobrauit , gra-
uissimos fluctus excitarunt. Leuiculus Demo-
sthenes quinta Tusculana Ciceroni visus est,
quia illo susurro delectari se diceret, aquam fe-
rentis mulierculæ, insusurrantisque alteri, Hic
est ille Demosthenes. Quid hoc leuius? at quā-
tus orator? Sed apud alios loqui videlicet di-
dicerat , non multum ipse secum. Leuiculus
(inquā) Demosthenes Ciceroni videtur, quòd
dicere audeat , se sua laude oblectari : Qualis
igitur Demostheni Cicero videretur , qui se-
ipsum tam licenter & effusè prædicet? Quam-
obrem si quicquam in Cicerone, Ciceroniano
maximè cauendum fugiendūque sit , ista sa-
nè iactātia est , quia maximè animos audiētū
lædit: maximèq; illud, quicquid dicendo peti-
tur, amittit: nihil docet, nihil oblectat, nihil im-
petrat, sed dissuadet, offēdit, alienat: Atque hæc
omnium calamitatū (quæ postea Ciceroni con-
tigerunt) præcipua apud Plutarchum caussa
est : Nullum hîc turpe factū: Imò præstātius ni-
hil, si hæc ab alio de Cicerone dicerentur. Sed
in his non Ciceronianis, A V D. nimium diu
nescio qua susceptæ quæstionis necessitate, vo-
bis (opinor) molesta, mihi etiam meritò odiosa
retinemur . Apollonius magister dedit operā
(si modò id cōsequi potuit) vt Ciceronem di-
scipulum redundantem & superfluentem iu-
uenili

uenili quadam impunitate & licetia reprimere-
ret. Dederit verò operam: certè, quod Cicero
confiteri apertiùs fortasse erubuit, non omni-
no cōsecutus est: Iuuenilis impunitas & licen-
tia Rhodo Romãrediit, & in compositione,
contentione, repetitione, digressione, iocatio-
ne, iactatione, quædam permansit. Sed heus,
dicet aliquis, mane: neque tantum crimen in-
dicta caussa concludas: istud enim vnum est,
cui⁹ expectatione & decisione, tota Ciceronis
imitatio præcipuè continetur. Agedum totam
causam, qm̃ quidē placet, quoniã quidē cōmo-
dū est, vtrinq; disceptem⁹. Quid igitur Tulli⁹?
quomodo tā graues plagas tulit? Certè graui-
ter ac molestè tulit: Rex eloquentiæ & esse &
haberi Tulli⁹ voluit: ab his igitur Atticis tãto
regno spoliari & exturbari, molestissimū fuit:
hinc tot locis aduersus Atticos prælia, in Bru-
to, in Optimo genere oratorū, in Oratore, in
Tusculanis: & tamē nihil ad singulas illas no-
tas subtiliter respondet, nec vsquam nomina-
tim vitia hæc in se reprehensa proponit: ora-
toria quadam astutia, cōtra reprehensionis vni-
uersum genus disputat, in eoque, adiutore po-
pulo vtitur, & facta ab hoc Atticorum Senatu
ad populum prouocatione, acriùs dimicat: &
populo iudice, contendit eloquentiam suam,
Atticorum prudentiã vendibiliorem esse, pro-
babiliorēque. Summam disputati iam mul-
tis locis syllogismi initiò retexam, quò faciliùs
dein-

deinde partes iudicij percipiantur.

Qui populo summus orator videtur, summus orator est:

Tullius videtur, Attici non videntur:

Tullius igitur summus orator est, non Attici.

Syllogismi propositio in Bruto latissimè differtur: capita paulò distinctiùs subducemus.

Cùm igitur de Cotta, Sulpitio, Vario, Pomponio, Curione, Fusio, Druso, Antistio dicere Tullius instituisset: Ex his (ait) Cotta & Sulpitius, cùm meo iudicio, tum omnium, facile primas tulerunt. Hic Atticus: Quomodo istuc dicis, (inquit) cùm tuo iudicio, tū omnium? semperne in oratore probando aut improbando, vulgi iudicium cum intelligentium iudicio congruit? an alij probantur à multitudine, alij autem ab iis, qui intelligunt? Tum Marcus: Rectè requiris, inquam: sed audies fortasse ex me, quod non omnes probent. Necesse est, quia ita dicat, ut à multitudine probetur, eundem doctis probari. Hæc propositio est Ciceroniani syllogismi:

Qui summus orator populo videtur, summus etiam doctis orator est.

Quomodo igitur docti iudicant? quomodo indocti? Docti sanè iudicant è causis maximè: Etenim doctus existimator & intelligens, quid in dicendo rectum sit aut prauum, è virtutibus oratoris aut vitijs intelliget: quæ rectorum & prauorum operum causæ sunt: sed ex euentis
etiam

etiam iudicabit: Ut enim ex neruorum sono in fidibus, quàm scienter ij pulsi sint, intelligi solet: sic ex animorum motu cernitur, quid tractandis his perficiat orator: Imò verò ex adiunctis etiam signis, de improbando deque probando oratore doctus artifex æstimabit. Itaque intelligens dicendi existimator, non assidens & attentè audiens, sed vno aspectu, & præteriens, de oratore sæpe iudicat: Videt oscitantem iudicem, loquentem cum altero, nonnunquam etiam circumferentem, mittentem ad horas quæsitorem, ut dimittat, rogantem: intelligit oratorem in ea causa non adesse, qui possit animis iudicum adinuocare orationem, tanquam fidibus manum. Idem si præteriens, aspexerit erectos, intuentes iudices, ut aut doceri de re, idque etiam vultu probare videantur: aut ut alicui cantu aliquo, sic illos viderit oratione quasi suspensos teneri, aut (id quod maximè opus est) misericordiâ, odio, motu animi aliquo perturbatos esse vehementius: ea si præteriens, ut dixi, aspexerit: si nihil audierit, tamè oratorem versari in illo iudicio, & opus oratorium fieri, aut perfectum iam esse profectò intelliget. Hæc signa sunt oratoris mali & boni: quæ secutus peritus artis existimator, de malo bonoque oratore iudicabit: Ea siquidè signa sunt oratoris: quæ cum disputasset Tullius, eadè de Demosthene repetit: Volo (ait) oratori contingat, ut cum auditum sit, eum esse dicturum, locus in
subsel-

subsellij occupetur, compleatur tribunal, gratiosi scribæ sint in dando & cedendo loco, corona multiplex, iudex erectus: cū surgit is, qui dicturus sit, significetur à corona silētium: deinde crebræ assensiones, multæ admirationes, risus cū velit, cū velit, fletus: vt qui hæc procul videat, etiam si quid agatur, nesciat, at placere tamē, & in scena esse Roscium intelligat. Hæc cui contingant, cum scito Atticè dicere: vt de Pericle audiuius, vt de Hyperide, vt de Aeschine: de ipso quidem Demosthene maxime. Ergo id intelligentis & eruditi iudicium est. At vulgus & imperita multitudo, ex effectis simile iudicium faciet: Efficiatur enim ab oratore necne, vt ij qui audiunt, ita afficiantur, vt orator velit, vulgi assensu & populari approbatione iudicari solet. Itaq; nunquam de bono oratore aut non bono, doctis hominibus cum populo dissensio fuit: Credit ijs quæ dicuntur, qui audit oratorem? vera putat? assentitur? probat? fidē facit oratio: Tu artifex, quid quæris amplius? Delectatur audiens multitudo, & ducitur oratione, & quasi voluptate quadam perfunditur? Quid habes quod disputes? Gaudet, dolet, ridet, plorat, fauet, odit, contemnit, inuidet, ad misericordiam inducitur, ad pudendū, ad pigendum, irascitur, miratur, sperat, timet? hæc perinde accidunt, vt eorum, qui adsunt, mētes verbis & sententijs & actione tractantur: Quid est quod expectetur dicti
alicuius

alicuius sententia? Quod enim probat multitudo, hoc idem doctis probandum est. Denique hoc specimē est popularis iudicii, in quo nunquam fuit populo cum doctis intelligētibusque dissensio: Imò verò differentias oratorum & gradus, docti indoctique, similes agnoscunt. Antea dum viguerunt Antonius, Crassus, Philippus, non eisdem gradus oratorum, vulgi iudicio & doctorum fuisse? De populo, si quem ita rogauisses, ait Tullius, Quis est in hac ciuitate eloquētissimus? In Antonio & Crasso aut dubitaret, aut hūc alius, illum alius diceret: nemōne Philippum tam suauē oratorem, tam grauem, tam facetum his anteferet, quē nosmetipsi (qui hęc arte aliqua volumus expēdere) proximum illis fuisse diximus? nemo profectò: Id enim ipsum est summi oratoris, summum oratorē populo videri. Cū multi essent oratores in vario genere dicēdi, quis vnquam ex his excellere iudicatus est vulgi iudicio, qui non idem à doctis probaretur? Quando autem dubiū fuisset apud patres nostros, eligēdi, cui patroni daretur optio, quin aut Antonium optaret, aut Crassum? Aderant multi alij: tamen vtrum de his potius, dubitasset aliquis: quin alterum, nemo. Quid? adolescētibus nobis, cū esset Cotta & Hortensius, num quis, cui quidem eligendi potestas esset, quenquam his anteponebat? Tum Brutus: Quid tu, inquit, queris alios? de te ipso nōne quid optarent rei, quid

quid ipse Hortēsius iudicaret, videbamus? qui cum partiretur tecum causas (sæpe enim interfui) perorandi locum, vbi plurimum pollet oratio, semper tibi relinquebat. Faciebat ille quidem, respondet Tullius, & mihi beneuolentiâ (credo) ductus, tribuebat omnia: Sed ego quæ de me populi sit opinio, nescio: de reliquis hoc affirmo, qui vulgi opinione disertissimi habiti sint, eosdem intelligentium quoq; iudicio fuisse probatissimos. Ergo populi iudicium, vt Tullius iam sæpe proposuit, cum intelligentium iudicio congruit: Hoc tamen interest, quòd vulgus interdum non probandum oratorem probat, sed probat sine comparatione: Cum à mediocri aut etiam à malo delectatur, eo est contentus, esse melius non sentit: illud quod est, qualecunque est, probat: Tenet enim aures vel mediocris orator, sit modò aliquid in eo: nec res vlla plùs apud animos hominum, quàm ordo & ornatus orationis valet. Quare quis ex populo, cum Qu. Scæuolam p. M. Coponio dicentem audiret in ea causa, de qua antè dixi, quicquam politius, aut elegantius, aut omnino melius aut expectaret, aut posse fieri putaret? cum is hoc probare vellet, Qu. Curium, cum ita hæres institutus esset, si pupillus antè mortuus esset, quàm in suam tutelam venisset, pupillo non nato, hæredem esse non posse: quid ille nō dixit de Testamentorum iure, de Antiquis formulis? quid, quemadmodum?

dū scribi oportuisset, si etiā filio non nato hæres institueretur? quā captiosum populo, quod scriptum esset, negligi, & opinione quæri voluntates: & interpretatione disertorum, scripta simplicium hominum pervertere? quā ille multa de autoritate patris sui, qui semper ius illud esse defenderat? quā omninò multa de conseruando iure ciuili? Quæ quidem omnia cum peritè & sciēter, tum & breuiter, & pressè, & satis ornatè, & pereleganter diceret, quis esset in populo, qui aut expectaret, aut fieri posse quicquam melius putaret? At verò vt contrā, Crassus ab adolescente delicato, qui in litore ambulans, scalum reperisset, ob eāque rē, ædificare nauē cōcupiuiisset, exorsus est: similiter Scæuolā ex vno scalmo captionis, Centumuirale iudicium hæreditatis effecisse: Hoc in illo initio consecutus, multis eiusdem generis sententijs delectauit, animósque omnium, qui aderant, in hilaritatem à seueritate traduxit: quod est vnum ex tribus, quæ dixi ab oratore effici debere. Deinde hoc voluisse eum, qui testamentum fecisset, hoc sensisse, quoquo modo filius non esset, qui in suam tutelam veniret, siue non natus, siue antè mortuus, Curius hæres vt esset: ita scribere plerosque, & id valere & valuisse semp. Hæc & multa eiusmodi dicens, fidem faciebat: quod est ex tribus oratoribus officijs alterum: Deinde æquum bonum, testamentorum sententias voluntatésq;

tuta-

tutatus est : quanta esset in verbis captio , cū
in cæteris rebus, tum in testamentis , si negli-
gerentur voluntates : quantam sibi potentiam
Scæuola assumeret, si nemo auderet testamen-
tum facere postea, nisi de illius sententia. Hæc
cū grauiter , cū ab exemplis copiosè, cū
variè , tum etiā ridiculè & facetè explicans, eā
admirationem assensionēque commouit, di-
xisse vt contrā nemo videretur. Hoc erat ora-
toris officium, partitione tertium , genere ma-
ximum : Hic ille de populo iudex, qui separa-
tim alterum admiratus esset, idem audito alte-
ro, iudicium suum contemneret: at verò intel-
ligens & doctus, audiens Scæuolam , sentiret
esse quoddam vberius dicendi genus & orna-
tius: ab vtroque autem causa perorata, si quæ-
reretur, vter præstaret orator, nunquam profe-
ctò sapientis iudicium à iudicio vulgi discre-
paret. Duabus itaque rebus doctus iudex præ-
stat indocto, quòd causas nouit, quib⁹ efficia-
tur amittaturue dicendo illud, quicquid est,
quod aut effici dicendo oportet, aut amitti nō
oportet : & quòd comparatione virtutum, in-
telligit quantum sit in quòque, vel absit. Qua-
re nunquam de bono oratore aut non bono,
doctis hominibus cum populo controuersia
fuit: & qui populo non probatur, ne intelligē-
ti quidem probari potest. Hæc Tulliana est p-
positio toties repetita: Hinc sunt illa musicorū
& poëtarum exempla dissimilia. Quare tibi-

cen Antigenidas dixerit discipulo sanè frigen-
ti ad populum, Mihi cane & musis : ego huic
Bruto (ait Tullius) dicenti, vt solet apud mul-
titudinem, Mihi cane & populo, mi Brute, di-
xerim : vt qui audient, quid efficiatur, ego etiã
cur ita efficiatur, intelligam. Item, Nec enim
posset idem Demosthenes dicere, quod dixisse
Antimachũ, Clarium poëtam ferunt, qui cùm
conuocatis auditoribus legeret eis magnum
illud, quod nouistis, volumen suum, & eum
legentem, omnes præter Platonem reliquis-
sent, Legam (inquit) nihilominus: Plato enim
mihi vnus, instar est omnium millium : Et re-
ctè: poëma enim reconditum, paucorum ap-
probationem, oratio popularis, sensum vulgi
debet mouere: At si eundem hunc Platonem,
vnum auditorem haberet Demosthenes, cùm
esset relictus à cæteris, verbum facere non pos-
set. Quid tu Brute posses, si te, vt Curionem
quondam, concio reliquisset? Ego verò, inquit
ille, vt me tibi indicem, in eis etiam causis, in
quibus omnis res nobis cum iudicibus est nō
cum populo, tamen si à corona relictus sim, nō
queam dicere. Ita se, inquam, res habet, vt si
tibiæ inflatæ non referant sonum, abiiciendas
eas sibi tibicen putet: sic oratori, populi aures,
tanquam tibiæ sunt: eæ, si inflatū nō recipiunt,
aut si auditor omnino tanquam equus, non fa-
cit, agitandi finis faciendus est. Quare propo-
sitio Ciceroniani syllogismi adhuc fuit:

Quæ

Qui populo summus orator videtur, summus etiam doctus orator est.

Eadem propositio secunda Tusculana breuiter iteratur: Orationes nostras (ait Tullius) multitudinis iudicio probari volebamus: popularis est enim illa facultas, & effectus eloquentiæ est audiētium approbatio. Propositio eadē hæc paulò secūs ex oratoris operibus in Oratore, & De optimo oratorum genere instituitur, Oratorem esse, qui dicendo doceat, delectet, permoueat: neque verè dici optimorum oratorum genera, subtilium, mediocrium, grauium: vt poëtarum Tragicorum, Comicorū, Epicorum: quia differentiæ sint illæ graduum & facultatum, non generum: & optimus orator, est primo gradu: optimo simillimus, proximo: dissimillimus, infimo: & in quo summæ sunt eloquentiæ partes omnes, is orator est peritissimus: in quo minimæ, minimus: in quo mediæ, mediocris: Ac si genera dicantur oratorum, certè tolerabiliū dicentur, nō optimorū: quales Athenis florere Æschines & Demosthenes: qui nō tantum acutè docēt, sed argutè delectant & grauiter cōmouent. Hæc (inquā) propositio ex operibus oratoris ducta est: Quid porrò, qualis assumptio substituitur?

Tullius populo summus orator videtur,
quia populum docet, delectat, mouet. Id modestè dici non poterat: sed Atticis detractum est, quod Tullio significaretur attribuendum.

Ergo quemadmodum Tullius Atticos approbationis popularis argumento affligerit, repetamus è Bruto. At cùm isti Attici dicunt (ait Tulli⁹) nō modò à corona, quod est ipsum miserabile, sed etiam ab aduocatis relinquuntur. Hæc prima est aduersus Atticos assũptio, quòd populo nō placeant, sed ab eo deferantur. Res eadem in Optimo genere oratorum disertius agitur: neque solùm aduersus Atticos, sed etiã pro Cicerone perspicuè concluditur: afferamus igitur etiã locum illum. Quare quoniam nonnullorum sermo iam increbuit, partim se ipsos Atticè dicere, partim neminem nostrum dicere: alteros negligamus: satis enim iis res ipsa respondet, cum aut non adhibeantur ad causas, aut adhibiti, derideantur: Nã si arriderentur, esset id ipsum Atticorum. Sed qui dici à nobis Attico more nolunt, ipsi autem se non oratores esse profitentur, si teretes aures habent intelligentesq; iudiciũ, tanquam ad picturam probandam adhibentur etiam inscij faciendi, cum aliqua solertia iudicandi: Sin autem intelligentiam ponunt in audiendi fastidio, neque eos quicquam excelsum magnificumque delectat, dicant se subtile quiddã & politũ velle, graue ornatumque cõtemnere: id verò desinant dicere, qui subtiliter dicunt, eos solos Atticè dicere: Iccirco si ficcè & integrè & amplè & ornatè & copiosè, cum eadem integritate, Atticorum est, quid dubium est, vtrum orationẽ nostram
tole-

tolerabilem tantum, an etiā admirabilem esse cupiamus? Hæc secūda assumptio clarior est, & complexio sanè manifesta: Superest è Tusculanis locus. Tullius orationes suas multitudinis iudicio defendebat, vt dixi, quia popularis esset illa facultas. Sed reperiēbātur (ait) nōnulli, qui nihil laudarent, nisi quod se imitari posse confiderent: quēmq; sperandi sibi, eundem & bene dicendi finem proponerent: & cū obruerentur copia & vbertate sententiarum, ieiunitatem & famē se malle, quā vbertatem & copiam dicerent: vnde erat exortum genus Atticorum, his ipsis, qui id se sequi profitebantur, ignotum: qui iam conticuēre, penè ab ipso foro irrisi. Hęc tertia est eiusdem sententiæ assumptio, omniū longè clarissima:

Attici non videntur populo oratores summi.

Quinetiam nominatim interdum ex iis Atticis quidam perstringūtur, vt Callidius & Caluus: Etenim Callidius è tribus oratoris laudibus duas quidem summè tenuit, vt & rem illustraret differendo, & animos eorum, qui audirent, deuinciret voluptate: tertiam vim illam, qua permoueret atq; incitaret animos, hac Attica nempe religione respuebat. Ergo cū Gallium accusaret, quem Cicero defendebat, in accusatione sua, Gallio crimini dedit, sibi eum venenum parauisse: idq; à se esse deprehēsum, seque chirographa, testificationes, indicia, quæstiones, manifestam rē deferre dixit: deq;

eo crimine accuratè & exquisitè disputauit: Cicero autè in respondendo cùm esset argumentatus, quantùm res ferebat, hoc ipsum etiam pro argumento in peroratione posuit, quòd ille cùm pestem capitis, cùm iudicia mortis se comperisse manifestò, & manu tenere diceret, tam solutè egisset, tam leniter, tam oscitanter: Tu istud M. Callidi (ait Cicero) nisi fingeres, sic ageres? præsertim cùm ista eloquentia, alienorum hominũ pericula defendere acerrimè soleas, tuum negligeres? vbi dolor? vbi ardor animi? qui etiam ex infantium ingenijs elicere voces & querelas solet. Nulla perturbatio animi, nulla corporis: frons non percussa, nō femur: pedis (quod minimũ est) nulla supplotio. Itaque tantũ abfuit, vt inflammares nostros animos, somnum isto loco vix tenebamus.

Quapropter hæc de dicendi facultate, de artificio cōtrouersia, è schola in forum deducitur, & assumpto velut in rem præsentem iudice populo, id est, è populi corpore lecto confesso & concilio disceptatur: Indèq; facto præiudicio, Caluus appetitur: qui orator quidem fuit literis eruditus, ait Cicero, tum etiam accuratum quoddam dicendi & exquisitum afferebat genus: quod quanquã scienter elegantèrque tractabat, nimium tamẽ inquirens in se, atq; ipse sese obseruans, metuensque ne vitiosum colligeret, etiam verum sanguinẽ deperdebat. Itaq; eius oratio, nimia religione attenuata, doctis
& at-

& attentè audientibus erat illustris: à multitudine autem & à foro (cui nata eloquentia est) deuorabatur. Tum Brutus: Atticum se (inquit) Caluus noster dici oratorē volebat: Inde erat ista exilitas, quam de industria consequebatur. Dicebat (respondet Tullius) ita, sed ipse errabat, & alios etiam errare cogebat. Sic igitur ab Atticis morsus Cicero, ipsos vicissim remordet. Quamobrem syllogismi partes recoligamus, & totum concludamus:

Qui populo summus orator videtur, doctis etiam summus orator est: propositio fuit:

Attici autem Romani, populo non videntur oratores summi:

assumptio fuit: Quibus positis sanè consequitur:

Quare Attici Romani, non sunt doctis oratores summi.

Quod allegoria illa in extremo Bruto concludit. Nos, ait Tullius, quoniam post Hortensij clarissimi oratoris mortem, orbæ eloquentiæ quasi tutores relictī sumus, domi teneamus eā septā liberali custodia, & hos ignotos atq; impudentes procos repudiemus: tueamurque vt adultam virginem castè, & ab amatorum impetu, quantum possumus, prohibeamus. Hęc contra suos Atticos veluti fastidiosos, imò imperitos atq; etiam impudentes eloquētiæ procos, Ciceronis est conclusio: cū orationē suā non tantū tolerabilem, sed admirabilem vi-

deri cupiat. Verūenimvero Ciceroniani huius syllogismi & propositioni & assumptioni fortasse Attici resisterent, neque ad cōplexionem sine cōtrouersia peruenire Tullium sine-
rent. Quid igitur ad summā illam & primam ratiocinationis Ciceronianæ partem respōdebunt? Arripient, ni fallor, Ciceronis imprimis illud, quòd vulgus, interdum non probandum oratorem probet, cū à mediocri, aut etiam à malo delectetur, eoque cōtentus sit, quia melius nihil sentiat: intelligēs verò & doctus, nūquam malo oratori, boni oratoris laudem tribuet. Hīc igitur ratio Ciceronis errat, nec de bono oratore, doctorum & indoctorum idem iudicium facit. Quid de Caio Visellio Varrone consobрино suo Cicero dicit? Vir erat doctus imprimis, ait: In quo fateor vulgi iudiciū à meo iudicio dissensisse: nam populo non erat sanè vendibilis: pręcepta quędam, & cū iccirco obscura, quia peracuta, tum rapida, & celeritate cęcata oratio: sed neque verbis aptiorem citò alium dixerim, neq; sententijs crebriorē. Hęc Cicero de Varrone, in quo iudicium docti & indocti de bono oratore diuersum confitetur fuisse. Quid de Fimbria? nōne rursus docti & indocti diuersum est iudiciū? C. Fimbria, ait Cicero, omnia magna voce dicens: verborum sanè bonorū cursu quodam incitato ita furebat tamen, vt mirarer tam alias res agere populū, vt esset insano inter disertos locus.

Fim-

Fimbriam igitur elocutionis & actionis gratiâ populus probabat: Cicero cōtrā, quia furiosus esset, disertum non putabat. Hic igitur populo probatur orator, qui doctis non probatur. Denique ad hoc imperitę plebis iudicium refellendum, Ciceroni reponeretur illud ipsius iudicium p̄ Qu. Gallo, quod in D. Hieronymo Ioannes Quintinus Hæduus, Canonici iuris p̄fessor clarissimus, nobis hac de re colloquētib; attulit. Vnus quidam poëta nominatus (ait Tullius) homo perliteratus: cuius sunt illa colloquia p̄oetarum & philosophorum, cū facit Euripidem & Menandrum inter se, & in alio loco Socratem atq; Epicurum differentes: quorū ætates non annis, sed seculis scimus esse disiunctas: quantos is plausus & clamores mouet? multos enim condiscipulos habet in theatro, qui simul literas nō didicerunt. Hęc Tullius de stulto plebis iudicio. Neque tamen vt populo probetur orator, cōtentione orationis & elatione tanta opus est: Etenim recitetur illud, quod de Cotta & Sulpitio dictū est: Cotta remissus, syncerus, siccus, Sulpitius grandis & tragicus: Cotta cū orationis contentione flectere iudicum animos vix posset, tractando tamen impellebat, vt idem facerent à se cōmoti, quod à Sulpitio cōcitati. Fac è Caluo Cottam, è Tullio Sulpitium: cum diuersa via eōdem vterq; perueniat, quid erit in Attico tantoperè reprehendendum? Quamobrè propositio Ciceronis

ceronis labascit & vacillat, & toti⁹ Ciceronianum iudicij fundamentum corrui: nec quia indoctis placet orator, iccirco doctis probandus est. Nec sanè multò fortior ac firmior est assumptio: Attici remissi sunt, ait Tullius, & languidi, nec ideo populo probati. At vna de multis M. Bruti ad Ciceronem epistola, magnum quendam & elatum vt animū, ita stylum partibus omnibus ostēdit. Agite verò, Quintilianum, Ciceronis alioqui patronum planè Ciceronianum, attamen hæsitantem in hac sententia dubitantēq; attendamus. Inueni (ait) qui Caluum præferrent omnibus: inueni qui Ciceroni crederent, eum nimia cōtra se calumnia, verum sanguinem perdidisse: Sed est & sancta & grauis oratio & castigata, & frequenter vehemens quoq;: Imitator autem est Atticorum: fecitque illi properata mors iniuriam, si quid adiecturus, nō si quid detracturus fuit. Quintiliani itaque tempore, dubia inter Caluum & Tullium eloquentiæ palma fuit: magnæque prorsus laudes huic oratori concessæ, sanctitas, grauitas, integritas, vehementia etiam nōnunquam, quam tamen Tullius ei detrahit: iudiciū certè, vt alibi Quintilianus testis est, etiā sūmū. Atque illa nimirum lis est iniquissima, quam vt Seneca scribit, de eloquētię principatu Caluus cum Cicerone sustinuit: quæ nobis etiam ex epistola quadam Ciceronis suspecta est. Caluum Tullius laudauerat, quem errare postea
dispu-

disputauit: id cuiusmodi esset, Trebatius ex-
quirit. Ergo id excusās Cicero, Trebatio ita re-
spondit: Nunc ad epistolam venio: cui copiosè
& suauiter scripte, nihil est quod multa respon-
deā: primū enim ego illas Caluo literas misi,
nō plūs quā has, quas nūc legis, existimās exitu-
ras: aliter enim scribimus, quod eos solos, qui-
bus mittimus, aliter, quod multos lecturos pu-
tamus. Deinde ingenium eius melioribus ex-
tuli laudibus, quā tu id verè potuisse fieri pu-
tas: Primū, quod ita iudicabā, acutè moue-
batur: genus quoddam sequebatur, in quo, iu-
dicio lapsus (quo valebat tamē) assequebatur,
quod probaret. Multæ erant & reconditæ lite-
ræ, vis non erat: ad eam igitur adhortabar:
In excitando autem & in acuendo, plurimū
valet, si laudes eum, quem cohortēre. Habes
de Caluo iudicium & consiliū meū: cōsiliū,
quod hortandi causā laudauī: iudicium, quod
de ingenio eius valdè existimaui benè. Hæc
Tullius: quæ si cum Quintiliano & Seneca cō-
pares, intelliges in iis, quæ de Caluo à Cicero-
ne differuntur, *φιλαντρίαν* nonnullam subesse:
Nec Atticos illos tam tenues & aridos fuisse,
quā Tullius nobis persuadere voluerit.
Quæres igitur, vtrius partis causā sit verior.
Certè vtrōsque modo quodam verum dicere
Tacitus existimauit: & de Cicerone, ex ipsius
scriptis, æstimari nunc etiam potest: de Atticis
tum potuit, cū eorum scripta extarent. Atti-
ci Logi-

ci Logicam docendi prudentiam magis exco-
luerunt: quod etiam præcipuum in orando, &
Græcis & Latinis magistris visum est: ideoque
λογικώτεροι sunt, quoniam id tantopere com-
tendunt: Rhetoricam ornandi gratiam & ve-
hementiam Cicero impensius affectauit, quia
maximam in ducendis & commouendis ani-
mis, eloquentiæ virtutem collocaret: Quare
Tullius *ῥητορικώτερος* esto, quoniam id etiam il-
lud Attici arguunt: Ita fiet, vt duas artes, è qui-
bus eloquentia componitur, vtrique totas ve-
lint: sed Attici Logica studiosius, Cicero Rhe-
torica plenius & vberius vtatur. Atque id v-
num est, quo facilè Atticis suis, populi iudicio
Tullius præpositus est: Etenim nihil est in di-
cendo tam popolare, quàm elocutio & actio:
In oratore his artibus instructo, homines ex-
horrescunt, hunc stupefacti, dicentē intuen-
tur, in eo exclamant, hunc Deum, vt ita dicā,
inter homines putant: Sic Curio, quanuis cæ-
teris eloquentiæ partibus tam inops esset, quā
dixi, tamen elegantia verborum, copia & gra-
uitate, suam quandam expressit quasi formam
figuramque dicendi: tantum in oratore valet
elocutio. Cn. Lentulus quanuis esset nec sen-
tentijs peracutus, nec abundans verbis, vocis
tamen suauitate & actionis calore faciebat, vt
ea quæ deerant, non desiderarētur: Sic in Pub.
Lentulo, cogitandi & loquendi tarditatem te-
gebat formæ dignitas, corporis motus plenus
& artis

& artis & venustatis, vocis & suauitas & magnitudo: tantum in oratore dominatur actio. Quamobrè cùm in istius Rhetoricæ & elocutionis & actionis curriculo Tullius sic omnibus antecedit, vt antè metā attingat, quā reliquorū quisquā è carceribus exierit, quid miramur, præsertim cū inuentionis acumē & memoriæ vis abūdè suppetāt, si quid cōpositione, elatione, repetitione, digressionē offensum sit, si quid iocando quādoque liberiùs dictū, si quid de se licetiùs effusum, id cœlestis huius ac diuinæ virtutis splendore occultatum esse? Id tamen quamlibet occultum, Ciceronis imitator aperiet, bonisque imitandis, mala fugiet atque euitabit. Fuit verò Atticus, Ciceronis quauis amicus summus, attamen vna re longè dissimilis, taciturnus nempe: Itaq; Cicero quadā epistola per iocum ait: Hoc loco ego sumpsi quiddam de tua eloquentia: nam tacui. Hæc igitur Attici taciturnitas, magis interdum Ciceroniana fuerit, quàm Tullij profluētia. Varia & multiplicia exempla sententiarum & cōmunium locorum ad forēses & ciuiles causas, ad philosophicas disputationes, ad domesticarum & familiarium rerū explicationes, in Cicerone sunt: puros tamen artium & disciplinarum fontes interdū præstabit, quàm turbidos exemplorum riuulos consuetari. Atque in ipsa tractatione rerum, & stylo (quod Ciceroniano præcipuè ex omnibus Ciceronis bonis aspi-

cien-

ciendum est) quanuis perfectio absolutioque tanta sit, quantam optare, nedum sperare quicumque vix audeat, quid tamen (ait Quintilianus) noceret, vim Cæsaris, asperitatem Cælij, diligentiam Pollionis, iudiciū Calui, quibusdā in locis assumere? Cæsares autē in orationibus, Cælios, Polliones, Caluos tamen si nō habem⁹, vim tamen, asperitatem, diligentiam, iudicium Cæsaris, Cælij, Pollionis, Calui exquirere & commentari & exprimere meditando possumus: Neque (vt ait idem Quintilianus) id statim legenti persuasum sit, omnia, quæ magni authores dixerint, vtique esse perfecta: Nam & labuntur aliquādo, & oneri cedunt, & indulgent ingeniorum suorum voluptati: Nec semper intendunt animum, & nonnunquam fatigantur: cūm Ciceroni interim dormire Demosthenes, Horatio verò etiam Homerus videatur. Veruntamen, A V D. finite nos respirare, & tam longæ disputationis cursu confecto, paululūm requiescere. Satis (opinor) atticismus & contra Ciceronem & pro Cicerone disputat⁹ est: Apollonii Molonis notatio animaduersioneque satis excussa est. Magnus hic doctor & excellens fuit, & meritis laudibus à Cicerone celebratus: eius enim schola, vniuersę non solū Gręcię, sed Italię ludus quidam fuit. Fauonius accusauit Nasicam immodestē: at modestē tamē dixit, ait ad Atticum Tullius: vt Rhodi videretur molis potius, quā Moloni

loni operam dedisse. Hic discipulus iners, tan-
tæque doctoris disciplina dignum nihil asse-
cutus, irridetur: contra verò, Rhodium artifi-
cium ad minuendam eloquentiæ fidem, Ci-
ceroni obiectum est. Notum est illud Mo-
lonis, Lacryma nihil citius arefcit: inde igitur
Laterensis reprehensio, de qua sic pro Plancio
Tullius: Hic etiam addidisti, me iccirco mea
lege ex isto ambitu traxisse, vt miserabilio-
res epilogos possem elicere. Non vobis videor
cum aliquo declamatore, non causâ labo-
ris & fori disputare? Rhodi enim (inquit) non
fui: me vult fuisse. Sed fui, inquit (putabam in
Nicæis dicturum) bis in Bithynia: Si locus ha-
beret reprehensionis ansam aliquam, nescio
cur seueriorē Nicæam putas, quàm Rhodum:
Si spectanda causâ est, & tu in Bithynia, sum-
ma cum dignitate fuisti, & ego Rhodi non mi-
nore. Hic non accusatur inertie Tullius à La-
terense, vt à Tullio Fauonius, sed industriæ: tã-
quam Rhodia disciplina iudices capere, & epi-
logis inflectere didicerit. Narrat verò Plutar-
chus (quod si verum fuerit, miror à Cicerone,
suarum præsertim laudum minimè obliuiofo
præcone, prætermisum esse) cum apud Molo-
nem Græcè declamasset, à cæteris auditoribus,
qui tum aderant, commotis, certatim Cicero-
nem collaudatum esse: sed Molonem ex admi-
ratione quadam ingenti, in eum mētis stupo-
rem adductū, vt non attenderet: cumque Cice-
ro per-

ro perorasset, secum meditantem, tacitum diu
 sedisse: tum verò interpellâte Cicerone, dixisse:
 Te quidē, ô Cicero, laudo & admiror: sed Græ-
 ciæ fortunam lugeo, cū videam, quæ sola no-
 bis bona relicta erant, hæc etiam per te Roma-
 nis attributa esse, παιδείαν τε καὶ λόγον, & do-
 ctrinam & eloquentiam. His igitur laudibus
 elatus Cicero, ardentius ad Remp. reuerteba-
 tur, ait ibidē Plutarchus: sed Delphici Apolli-
 nis oraculo retardatus est: Nam cū Deum ro-
 gasset, quidnā ageret, vt clarissimus euaderet,
 Pythia præcepit, vt suam naturam, non vulgi
 opinionē, ducē sequeretur. Sed de hoc etiam
 oraculo, nullum Ciceronis testimonium repe-
 rio: à quo tamen longè minora declarantur. A
 tanto igitur eloquentiæ magistro, Cicero ter-
 tiūm formatus, ac veluti, vt Quintilianus ait,
 recoctus, Romam se recepit nō modò exerci-
 tator, sed propè mutatus: Nam contentio vo-
 cis reciderat, & quasi deferbuerat oratio: late-
 ribusque vires, & corpori mediocris habitus
 accesserat. Atque hic Græcæ peregrinationis in
 Atticis, Asiaticis, Rhodijs nō priuatorum ho-
 minum colloquiis, sed nobilium professorum
 publicis scholis fructus fuit. Quid Ciceronia-
 no nostro peregrinatio ista? quod exemplum,
 quam imitationē præbebit? Rarū est ac fortasse
 inauditum, vt perfectæ virtutis genera omnia,
 vna in ciuitate reperiantur: sed ferè fit, vt in a-
 liis vrbibus alia ingenia præstent atque excel-
 lant.

lāt. Quid de Pythagora, Platone, Democrito loquar? à quibus propter discēdi cupiditatem, videmus vltimas terras esse peragratas? Quare Ciceronianus noster optabit ille quidem, vt in sua ciuitate, laudum virtutūq; omnium exempla conspiciat: secūs, Græciam, Asiāque, aut quamlibet seiunctam regionem adeat.

—Currit mercator ad Indos *Jonah*

Per mare, pauperiem fugiens, per saxa, per ignes.
 Quid? tantæ gloriæ veluti mercator, quos labores, quæ pericula fugere ac recusare debebit? Cauendum tamē prudenter fuerit, ne peregrinatione vitia collegisse, non virtutes acquisisse videamur. Verūm Cicero Græcia, Asia, Rhodo peregrinatus, anno ætatis tricesimo Romā rediit: primūque tardatus illo Apollinis oraculo, vt Plutarchus ait, Remp. & forum despicieus, Græcus & otiosus, vulgò ab opificib⁹ appellabatur, sed à patre reliquisq; amicis incitat⁹, tū gloriæ desiderio inflāmat⁹ rediit ad illam Romani fori scholam, longè omnibus Græciæ Asiæque scholis, omni dignitate præstantem. Duo tum in illa exercebāt oratores, qui illum imitandi cupiditate incēderent, Cotta & Hortensius: Cotta, ob infirmitatem laterum remissus, lenis, & cōprehēdens solutè ac facilè sententiam: Hortensius, ornatus, acer, verborum actionisq; genere incitatus: Itaq; Tullius cū Hortensio sibi magis arbitrabatur re esse, quòd & dicendi ardore erat propior, & ætate con-

K

iunctior

iunctior, cū Hortensius annis octo maior esset, Cotta annis decem Hortensium superaret: Etenim viderat in iisdē causis cū Cotta princeps adhibitus esset, priores tamen agere partes Hortensium: Acrem enim oratorem & incensum, & agentem, & canorum, concursus hominum, forique strepitus desiderat. Vnum igitur annū, cū Rhodo rediisset, causas nobiles egit, quarum tamē hodie nulla extat, cū ipse Quæsturā, Cōsulatum Cotta, Ædilitatem peteret Hortensius: Annus tricesimus secundus Quæstorem Siciliensem excepit. Cū autem Cotta ex Cōsulatu profectus est in Galliā, princeps & erat & habebatur Hortensius, absentibus emulis Cotta & Tullio: Tullius enim Quæstura Siciliensi vehemēter occupatus, arma tamen illa Italiæ, Græciæ, Asiæ, studiis instructa, situ & rubigine corrumpi nequaquam passus est: sed Romanis adolescētibus nobilibus, apud Prætorem Siciliæ reis, quod locum in acie deseruissent, patronum se præbuit, eosque magna eloquentiæ suæ gloria, periculo liberavit. Atque hæc studia omnia sunt ingenij, & dicendi peritiam demonstrant: Labet etiam de hac Quæstura commemorare, quæ Cicero senex postea sua ipse voce in foro iudiciis cōmemoravit, ut à Cicerone Ciceronianus noster virtutis exemplum etiam habeat. Non vereor, ait, ne mihi aliquid iudices, videar arrogasse, si de Quæstura mea dixero: quanvis enim illa floruerit, tamen

quæstura circūvenit

tamen eum me postea fuisse in maximis rebus arbitror, vt nō ita mihi multum sit ex Quæstura laude repetendum: Sed tamen non vereor, ne quis audeat dicere, vlli⁹ in Sicilia Quæsturā aut gratiorem, aut clariorē fuisse. Verē mehercules, hoc dicā, sic tum existimabā, nihil homines aliud Romæ, nisi de Quæstura mea loqui. Frumenti in summa caritate maximum numerum miseram: negotiatoribus comis, mercatoribus iustus, municipibus liberalis, sociis abstiniens, omnibus eram visus in omni officio diligentissimus. Excogitati quidam erāt à Siculis honores inauditi. Itaque hac spe decedebam, vt mihi populū Rom. vltro omnia delaturum putarem. At ego cū casu diebus ijs, itineris faciendi causā, decedēs è prouincia Puteolos fortē venissem (complurimi & lautissimi solēt esse in his locis) concidi penē, iudices, cū ex me quidam quæsisset, quo die Roma exissem, & num quid in ea esset noui. Cui cū respondissem, me ex prouincia decedere: Etiam mehercules (inquit) vt opinor, ex Africa. Huic ego iam stomachans fastidiosē, Imò ex Sicilia, inquam. Tum quidam, quasi qui omnia sciret: Quid? tu nescis, inquit, hunc Syracusis Quæstorem fuisse? Quid multa? destiti stomachari, & me vnum ex ijs feci, qui ad aquas venissent. Sed ea res iudices, haud scio, an plūs mihi profuerit, quā si mihi tum essent omnes congratulati: Nam posteaquā sensi pop. Rom. aures

hebetiores, oculos acres atque acutos habere, destiti quid de me audituri essent homines, cogitare: feci ut postea quotidie me presentem viderent: Habitaui in oculis: pressi forum: neminem à cōgressione neque ianitor meus, neque somnus absterruit. Ecquid ego dicam de occupatis meis tēporibus, cui fuerit ne otium quidem vnquā otiosum? Nam quas tu cōmemoras Craesi, legere te solere oratiōes, cū otiosus sis, has ego scripsi ludis & feriis, ne omnino vnquā essem otiosus. Etenim M. Catonis illud, quod in principio scripsit Originū suarum, semper magnificū & praeclarum putauī, clarorū virorū atque magnorum non minūs otij, quā negotij rationem extare oportere. Ita si quam habeo laudem (quæ quanta sit, nescio) parta Romæ est, quæ sita in foro: meaque priuata consilia, publici quoque casus comprobauerūt: ut etiam summa Resp. mihi fuerit domi gerenda, & vrbs in vrbe seruanda. Eadem igitur Casi, via munita Laterēsi est, idem virtutis cursus ad gloriā: hoc facilius fortasse, quod ego huc à me ortus & per me nixus ascēdi: istius egregia virtus adiuuabitur cōmendatione maiorum. Hęc Cicero senex de virtutibus & studiis adolescentiæ: quæ Ciceroniano nostro ad consimilem non solū in otio industriam, sed in negotio diligētiam, comitatem, iustitiam, liberalitatem, abstinentiam maximè proposita esse velim. Hoc ego in Cicerone magis ad-

gis admiror & laudo, quā omnes assensiones, acclamationes, admirationes, quas bene dicendo sit vnquam assecutus. Veruntamen institutum iter pergamus. Cū Tullius anno post ē Sicilia se recepisset, iā videbatur eloquentiē vis illa esse perfectā, & habere maturitatem quandam suam. Hæc omnia de se Cicero, cū proposuisset non ingenium & eloquentiam, sed laborem & industriam suam Bruto declarare: In plurimis deinde causis & principibus patronis cū quinquennium ferē versatus esset, tum in patrociniō Siciliensi anno octauo & tricesimo maximē in certamen venit cum Hortensio. Mirabile verō & propē incredibile dictu, quantum magnis & excellētibus ingenijs pro-

*multum aliquando
amulatio popt.*

fit æmulatio: Princeps & erat & habebatur Hortensius: at hunc principatū affectabat Tullius, huc aspirabat, id dies noctēsque meditabatur. Probandæ virtutis amplissimus campus in Verris, Hortensio familiaris & amici, iudicio fuit: Cæcilius accusationem petebat: verū nō modò deferendi nominis, sed ne subscribendi quidem potestatem obtinuit: Diuinationo Ciceronis, victoriam illam meruit. Cæcilius putabatur religione Iudæus esse, qua porcinæ esus Iudæis prohibetur: Hinc illud Ciceronis in eum reo præuaricantem: Quid Iudæo cum Verre? Tabulis denique testimoniisque inquisitione comparatis, vt eius singularis diligentia, integritas, religio populo Ro. perspecta est, cum in-

finita largitione in ædilitiis comitijs contra Verres vteretur, populus Ro. animo libentissimo fecit, vt cuius diuitiis Cicero de fide deiici non potuisset, ne eiusdem pecuniâ de honore deiiceretur. Ædis itaque prior designatus est eodem anno, quo Consul Hortensius: quo in magistratu trinos ludos, & quidẽ exiguo sumptu fecit: quòd eam largitionem minorem duceret, quæ nil prodesset Reip. populũ tantũ delectaret: meliores autem illas impensas iudicaret, muros, naualia, portus, aquarum ductus, omniâque, quæ ad vsum Reip. pertinent. Hoc verò est demũ Reip. principem esse, ad Reip. salutem & dignitatẽ, magistratus consilia atq; acta omnia referre: & hoc imprimis Cicero-niano, cùm ad imperium ciuitatis & magistratum venerit, ante oculos subiectum erit, nec à mente & cogitatione tantum exemplum recedet: Hinc secunda Verrina contra Hortensii non eloquentiam solũ, sed artes iniquas & improbas acerrima contentio, nouæque actionis inuentio, ad dilationem iudicii corruptelamque reiiciẽdum: vt vbi vnumquodque crimen explicatum & argumentis disputatum esset, tum testes ad crimen accommodarentur: cuius actionis nouitate fractus & debilitatus Hortensius, cùm perpetua oratione vti non posset, sed ad singula respondere ex tempore cogeretur, obmutuit: Verres non expectato iudicii exitu, exilii causã solum vertit: Actionis verò

verò secundæ quinque orationes, ad compe-
rendinatum credo, comparatæ fuerunt: Habite
tamen non sunt, sed ad industriæ ingeniique
laudem publicatæ. Atque hoc prælio magnifi-
cè victus est Hortēsius: Secutæ sunt Fonteij &
Cecinnæ defensiones, nec deinceps dubius elo-
quentiæ principatus fuit: Perspectū planè est,
labore vno authore, eloquentiam parari & cō-
seruari: sed vno iam Hortensij exemplo planiùs
perspicietur. Hortēsius post Consulatum, sum-
mum illud & flagrantissimum studium, quo à
puero fuerat incensus, remisit: nobilis erat, di-
ues erat: habuit villam & in Tusculano & ad
Baulos & ad portam Flumentanam & in Lau-
renti agro: Consularis erat, nec è Consularibus
quenquam secum eloquentiâ comparandum
videbat: negligebat autem eos, qui Consules
non fuissent: vt Rex Alexander non nisi Regi-
bus, sic Consularis iste non nisi Consularibus
virtute comparari voluit: Itaq; in omnium re-
rum abūdantia voluit beatiùs, vt ipse putabat,
certè remissiùs & molliùs viuere. Fuit enī Hor-
tensius & victu & cultu valdè mollis & deli-
catus: Consulibus legem sumptuariam promul-
gantibus aduersatus est, ait Dion: Primus pa-
uones augurali cœna posuit, ait Varro: Argo-
nautarū tabulam H-S. CXLIIII. id est
ter millenis sexcentis coronatis mercatus est,
eique ædem in Tusculano suo fecit. Piscinam

K iiij

habuit

habuit, cuius Murænam adeò dilexit, vt fleuerit exanimatam, ait Plinius: Nec minùs de piscib⁹, quàm de seruis ægrotis sollicitus fuit: meritòque ob eam stultitiam, & Hortensius, & eius stultitiæ affines nescio qui, piscinarij ad Atticum appellantur, qui digito cælum (ait Tullius) se putabant attingere, si muli barbati in piscinis essent, qui ad manum accederent. Et ibidem piscinarum Tritones consimili loco dicuntur. Quid? illa que Macrobius recitat, cuiusmodi sunt? Hortensius, ait, platanos suas vino irrigare consuevit: adeò vt in quadam actione, quam habuit cū Cicerone, precario locum dicendi cum Tullio permutarit: abire enim in villam necessariò se velle, vt vinum platano, quam in Tusculano posuerat, ipse suffunderet: Sed fortè ad notam seculi sui non sufficit Hortensius, vir alioqui ex professo mollis, & in præcinctu ponens omnem decòrem: fuit enim vestitu ad mollitiem curioso: & vt bene amictus iret, faciem in speculo quærebat: vbi se intuēs togā corpori sic applicabat, vt rugas nō fortè, sed industriā locatas, artifex nodus astringeret: & sinus ex cōposito defluēs, modū lateris ambi-
ret. Is quōdā cū incederet elaboratus ad speciē, collegæ de iniurijs diem dixit, quòd sibi in angustijs obuius, offensu fortuito structuram togę destruxerat: & capitale putauit, quòd in humero suo locum ruga mutauisset. Huic igitur tam beato, non caussarum, sed mensarum patrono

trono (qui platanos, quàm tropos colere, quíq;
mulieris mūdū, quàm oratoris ornatū instrue-
re pri⁹ ac poti⁹ duceret) quid accidit? Prim⁹ &
secundus annus & tertius tantū quasi de pi-
cturæ veteris colore detraxit, quantum nō qui-
uis è populo, sed æmulus hic noster existima-
tor doctus & intelligens posset cognoscere: Lō-
gius autem procedens, & in ceteris eloquentiæ
partibus, tum maximè in celeritate & conti-
nuatione verborū adherescēs, sui dissimilior vi-
debatur fieri quotidie. Hic igitur Hortēsius lō-
gissimè in hoc eloquentiæ spatio ceteros orato-
res post se reliquerat, & victor ouās & triūphās
metā attingebat, cū in delicias & voluptates
prōlapsus, concidit: Coquus, piscator, arbora-
tor, quàm disertus orator, & Reip. rector
esse maluit. Quid interea Cicero? Credo equi-
dem tam subito aduersarij casu, victoriæque
occasione oblata, gaudio & lætitia exultasse,
omnēsque animi corporisque vires intendisse:
Nō desistebat enim cū omni genere exerci-
tationis, tum maximè stylo (qui præstātissimus
atque optimus dicēdi effector & magister an-
tè dictus est) partas & ingenij & orationis o-
pes & facultates augere. Quare iam sine con-
trouersia, regno forensi potitus est. O durum
& improbum laborem, A V D. imò verò gra-
tum & liberalem: neque enim honorum suo-
rum caussas, aliò Tullius retulit. Laboris huius
gratiā factus est antea Quæstor & Ædilis: eiuf-
dem laboris gratiā fiet Prætor. Itaq; quadrage-
simo

fimo anno Prætor primus ex octo, cunctis centuriis ac suffragiis est factus: Nam cum propter assiduitatem in causis & industriam, qua & summorum & mediocrium & infimorum gratiam colligebat, tum propter exquisitius minimeque vulgare orationis genus, animos hominum ad se, dicendi quadam nouitate, conuerterat. Ex oratoribus Romanis alius aliud dicendi genus sequebatur: Remissus erat Cotta, incensus Hortensius: alius, ut antè fuerat Iulius, medio quodam dicendi genere temperatus: in vno Cicerone oēs oratores fuere: in vno ingenio oīa ingenia: in vna lingua oēs lingue. Qui Cottā, Iuliū, Hortensiū audiissent, Cottæ subtilitatem, Iulij suauitatem, Hortensij ardorem, dicente Cicerone percipiebant: sic parua subtiliter, mediocria temperatè, magna grauitè & contentè dicebat. Itaque cum ieiunas huius multiplicis & æquabiliter in omnia genera factæ orationis aures ciuitatis accepisset, facile ei fuit tam inaudita tamque incredibili eloquentia, à populo Ro. Præturam assequi: Cæteri autem oratores tū pre Cicerone nihil fuere. Nihil de me dicam, ait, dicam de cæteris: quorum nemo erat, qui videretur exquisitiùs, quàm vulgus hominū, studuisse literis, quibus fons perfectæ eloquentiæ continetur: nemo qui philosophiam cōplexus esset, matrē omnium benefactorum benèque dictorum: nemo qui ius ciuile didicisset, rem ad priuatas causas, & ad oratoris

ratoris prudētiam maximè necessariam: nemo qui memoriam rerum Romanarum teneret: ex qua si quando opus esset, ab inferis locupletissimos testes excitaret: nemo qui breuiter argutēque incluso aduersario, laxaret iudicum animos, atq; à seueritate paulisper ad hilaritatem risūque traduceret: nemo qui dilatare posset, atque à propria ac definita disputatione hominis ac temporis, ad communem quæstionem vniuersi generis, orationē traducere: nemo qui delectandi gratiâ, digredi parumper à caussa: nemo qui ad iracūdiam magnoperè iudicem, nemo qui ad fletū posset adducere: nemo qui animum eius (quod vnum est oratoris maximè proprium) quocunque res postularet, impelleret. Hæc Tullij senis de studijs adolescentiæ iactatio est & gloriatio: Quapropter ingenij exempla in hoc magistratu spectemus. Prætori Ciceroni fuit ornandus in Manilia lege Pompeius temperata oratione: ornandi mirificam copiam persecutus est: Cluentius in periculum capitis est adductus: prætoria ista eloquentia liberauit: Singularis autem Cornelij defensio fuit, toto quattriduo tractata, sed in duas actiones deinde collata: quas Quintilianus omnium Ciceronis actionum videtur ornatissimas iudicasse, à quibus nempe ornatus eximiam laudem repeteret. Nec fortibus modò, ait, sed etiam fulgentibus armis præliatus in caussa est Cicero Cornelij: qui non affecutus
esset

esset docendo iudicem tantum, & vtiliter demum ac Latinè perspicuèque dicendo, ut populus Romanus admirationem suam non acclamatione tantum, sed etiam plausu cōfiteretur. Sublimitas profectò & magnificentia & nitor & authoritas expressit illum fragorem. Nec tam insolita laus esset persecuta dicentem, si vsitata, & cæteris similis fuisset oratio. Atque ego illos credo, qui aderant, nec sensisse quid facerent, nec sponte iudiciòque plausisse, sed velut mente captos, & quo essent in loco, ignaros, erupisse in hunc voluntatis affectum. Hæc ille: Cicerò autem vsque ad hanc ætatem Græcè declamauit, ut ait Suetonius, imò verò Græmaticorum scholas etiam Prætor frequentaui, ut M. Antonij Gniphonis. Græcè etiam senex declamauit, ut postea cognosces. Ab hoc autè Præturæ tēpore tā multi epistolarum libri, quàm multi hodièque extant, conscripti sunt. Ornandæ verò Academiae signis & libris magnū etiam tum studium fuit: Hermatena tua (ait ad Atticum) valdè me delectat, & posita ita bellè est, ut rotum gymnasium, Hermatena esse videatur. Et epistola proxima. Signa, quæ nobis curasti, ea sunt ad Caietā exposita: Nos ea non vidimus: neque enim exeundi Romæ potestas nobis fuit: Misimus, qui pro vectura solueret. Te multum amamus, quòd ea abs te diligenter paruoq; curata sunt (Hoc autem tempore Tulliola C. Pisoni L.F. despōsata est) Sed &

& tertia epistola: Quod ad me de Hermatena scribis, permihī gratum est ornamentum Academiae propriū meae: quod & Hermes cōmunis omnium, & Minerva, singulare est eius gymnasij ornamentum. Quare velim, vt scribis, cæteris quoque rebus quamplurimis eum locum ornes. Quæ mihi antea signa misisti, ea nondum vidi: in Formiano sunt, quò ego nūc proficisci cogitabā: illa omnia in Tusculanum deportabo: Caietam si quando abundare cœpero, ornabo: libros tuos conserua, & noli desperare, eos meos facere posse: Quod si assequor, supero Crassū diuitiis atq; omniū vicos & prata contemno. Vides hīc quantus librorum sit amor? & quā pretiosæ possessiones iudicētur? Hoc anno Tullius filiolo auctus est, nec destitit bibliothecā instruere, & signa atq; ornamenta ^{ad gymnasio} ~~ad gymnasio~~ cōquirere. Hermæ tuæ Pentelici, ait, cum capitibus æneis, de quibus ad me scripsisti, iam nunc admodum delectāt: Quare velim & eos & signa, & cetera, quæ tibi eius loci & nostri studij, & tuæ elegantiae esse videbuntur, quamplurima quamprimūque mittas: & maximè quæ tibi gymnasij xystique videbuntur esse: Nam in hoc genere sic studio efferimur, vt abs te adiuvādi, ab aliis propè reprehendendi simus. Si Lentuli naus non erit, quò tibi placebit, imposito. Iterū, Signa Megarica, & Hermas, de quibus ad me scripsisti, vehementer expecto: quicquid eiusdem generis

ris habebis, dignum Academia tibi quod videbitur, ne dubitaris mittere, & arcę nostrę confidito: Genus hoc est voluptatis meę: quę *γυμνασιώδης* maximè sunt, ea quæro. Lentulus naues suas pollicetur: peto abs te, vt hæc cures diligēter. Item, Signa nostra & Hermeraclos, vt scribis, cū commodissimè poteris, velim imponas, & si quod aliud ^{ἑκείνου} eius loci, quem non ignoras, reperies: & maximè quæ tibi palæstrę gymnasiique videbūtur esse: Etenim ibi sedens, hæc ad te scribebā, vt me locus ille admoneret. Præterea typos tibi mando, quos in recto atrio possim includere: & putealia sigillata duo. Bibliothecam tuam caue cuiquam despondeas, quanuis acrem amatorem inuenieris: Nam ego omnes meas vindemiolas eò reseruo, vt illud subsidiū senectuti parē. Item, Tu velim, quæ Academię nostrę parasti, quā primū mittas: Mirum, quā illius loci non modò vltus, sed etiā cogitatio delectat. Libros verò tuos caue cuiquā tradas: nobis eos, quemadmodum scribis, conserua: Summum me eorum studium tenet, sicut odium iam cæterarū rerum: quas tu incredibile est, quā breui tempore, quantò deteriores offensurus sis, quā reliquisti. Quapropter videmus quanto studio & bibliothecam libris, & gymnasia signis Cicero instruxerit & ornarit: Itaque Ciceronianus noster etiam diligentia curaque bibliothecam & bibliothecę speciem & gratiam vndique

dique conquiret: Docent enim multa libri: & tanquam multarum ætatū magistri, sic inuenta superiorum, legentibus aperiunt: & ornatus loci, legendi cognoscendique laborem consolatur. Sed labor hic in bibliotheca & libris & gymnasij signis fuit: in iure dicundo (vt etiam boni viri exemplum Prætura nobis suppeditet) factum miræ integritatis, de quo Valerius, prætereundum non puto. C. Licinius Macer apud Prætorem Ciceronem peculatus reus factus est: homo improbus, vt dictum est, sed Crassi, qui tum iudicia omnia corrumpebat, opibus nixus, absolutum se iam esse confidebat: sed cū omnium iudicum sententijs damnatum se animaduerneret, antequam Cicero pronuntiaret, misit ad eum, qui diceret se non damnatum, sed reum periisse: nec ideo bona sua publicari posse: Ac protinūs sudario, quod fortè in manu habuit, ore ac faucibus coarctatis, incluso spiritu pœnam morte præcurrit: Ea nempe re cognita, Prætor de eo præterea nihil pronuntiavit. Quare Ciceronis integritas, tota vrbe celebrata est. Atque illud nimirum est, quod Attico scribit Tullius: Nos hîc (ait) incredibili ac singulari populi volūtate de C. Macro transegimus: cui cū æqui fuissetus, tamen multò maiorem fructum ex populi estimatione illo damnato cepimus, quàm ex ipsius, si absolutus esset, gratia cepissemus. Hæc igitur virtus & iusticia Ciceroniano nostro ad
imi-

consulatus Ciceronis

imitandum, tanquam maximè Ciceroniana
demonstretur. Sed ad laborem, Quæsturæ,
Ædilitatis, Præturæ authorem reuertamur. Hic
idem labor, qui Quæstorem, qui Ædilem, qui
Prætozem creauerat, Cōsulem biennio postea
hominem nouum nobilitate posthabita, suo
anno non tabula, sed viua vniuersi populi vo-
ce, mirificè creauit. Creuerunt Ciceronis ho-
nores, creuerunt etiam eloquentiæ labores. I-
taque cū penè iam euauisset Hortensius, &
Tullius anno suo, id est quadragesimo quar-
to, sexto autem post Hortensium Consulem
Consul factus esset, reuocatus est ad illam elo-
quentiæ magistrā, industriam: ne cum hono-
re pares essent, aliqua re superiores viderētur.
Quid ergo? quænam viri boni opera, quæ di-
ferti monumenta, in hoc magistratu Cicero
noster edidit? Dic M. Tulli, dic ipse tu de tui
Consulatus rebus gestis, deq; honoribus prop-
terea partis, ea quæ in tuum quondam aduer-
sarium L. Pisonem audientibus patribus dixi-
sti. Ego Calendis Ianu. Senatum & bonos om-
nes legis Agrariæ, maximarūque largitionū
metu liberaui. Ego agrum Campanum, si diui-
di non oportuit, conseruaui: si oportuit, me-
lioribus authoribus reseruauī. Ego in Caio Ra-
birio perduellionis reo, x l. annis ante me
Consulem, interpositam Senatus auctoritatem
sustinui contra inuidiam, atque defendi: Ego
adolescentes bonos & fortes, sed vsos ea con-
ditione

ditione fortunæ, vt si essent magistratus adepti, Reipublicæ statum conuulsuri viderentur: meis inimicitiiis, nulla Senatus mala gratia, comitiorum ratione priuauit: Ego Antonium collegam, cupidum prouinciæ, multa in Rep. molientem, patientia mea atque obsequio mitigaui: Ego prouinciam Galliam, Senatus auctoritate, exercitu & pecunia instructam & ornatâ, (quam cum Antonio communicauit, quod ita existimabam tempora Reip. ferre) in concione deposui reclamante po. Romano: Ego Lu. Catilinam cædem Senatus, interitum vrbs non obscurè, sed palàm molientem, egredi ex vrbe iussi: vt à quo legibus non poteramus, mœnibus tuti esse possemus: Ego tela extremo mense Consulatus mei, intenta iugulis ciuitatis, de coniuratorum nefarijs manibus extorsi: Ego faces iam accensas ad huius vrbs incendium comprehendendi, protuli, extinxi: Me Qu. Catulus, princeps huius ordinis, & author publici consilii, frequentissimo Senatu parentem patriæ nominauit: Mihi hic vir clarissimus, qui propter te sedet, Lu. Gellius, his audientibus, ciuicam coronam deberi à Rep. dixit: Mihi togato Senatus, non vt multis bene gestæ, sed vt nemini, cōseruatę Reip. singulari genere supplicationis, Deorum immortalium templa patefecit. Ego cū in concione abiens magistratu, dicere à Tribuno plebis phiberer, quæ constitueram: cumque is mihi tatummo-

L

do vt

dò vt iurarem,permitteret:sine vlla dubitatione iuravi, Rép.atque hãc vrbẽ mea vnus operã esse saluã.Mihi populus Rom.vniuersus illa in concione non vnus diei gratulationem, sed æternitatem immortalitẽmq; donauit, cum meum iusiurandum tale atque tantum iuratus ipse, vna voce & consensu approbavit: Quo quidem tempore is meus domũ fuit è foro reditus,vt nemo,nisi qui mecũ esset, ciuium esse in numero videretur . Atque ita est à me Cõsulatus peractus,vt nihil sine consilio Senatus, nihil nõ approbãte po. Ro. egerim: vt semper in rostris curiã,in Senatu populũ defenderim: vt multitudinem cum principibus , equestrem ordinem cum Senatu coniũxerim . Hãc ille, magnifica virtutis conscientia fretus,vera gloria gloriatus est.Scipio de Rep.apud Ciceronẽ disputans , musicæ harmoniæ iusticiam comparat. Vt in fidibus (ait) ac tibijs atque cantu ipso ac vocibus concentus est quidam tenẽdus ex distinctis sonis , quem immutatũ ac discrepantem aures eruditæ ferre non possunt, isque concentus ex dissimillarum vocum moderatione , concors tamẽ efficitur & congruens: sic ex summis & medijs & infimis interiectis ordinibus, vt sonis, moderata ratione ciuitatẽ consensu dissimillimorũ cõcinere:quæ & harmonia à musicis dicitur in cantu , eam esse in ciuitate concordiam, arctissimum atque optimum omni in Rep.vinculum incolumitatis.

Illa

Illa igitur, illa musica vis est viri boni ac discreti, A V D. illa iusticiæ ciuilis harmonia est: Liberare Remp. periculis: priuata commoda despicere, prouidere cōmunibus: publicam pacē retinere: summos ciues cum infimis, vtrosque cum mediis, optimo illo æquitatis & iusticiæ vinculo coniungere. Nulla de Ciceronis laudibus tam Ciceroniana est, nulla Ciceroniano nostro magis intuenda, magis imitāda, magis æmulāda. Atque hæc duce quidem virtute, sed comite etiā orationis facultate acta sunt: Consularium enim orationum materies illa fuit, de qua sic ad Atticum: Oratiunculas autē & quas postulas, & plures etiā mittam, quoniam quidem ea, quæ nos scribimus adolescentulorum studiis excitati, te etiam delectant: Fuit enim mihi cōmodum, quòd in eis orationibus, quæ Philippicæ nominātur, enituerit ciuis ille tuus Demosthenes, & quòd se ab hoc refractariolo iudiciali dicēdi genere abiunxerit, vt ^{magnificentiā} σεμνότερος ^{ορδανος} τις καὶ πολιτικώτερος videretur, curare, vt meæ ^{consulares orationes} quoq; essēt orationes, quæ cōsulares nominarētur: quarum vna est in Senatu Cal. Ianu. altera ad pop. de lege Agraria, tertia de Othone, quarta pro Rabirio, quinta de proscriptorum filiis, sexta cūm prouinciam in concione deposui, septima qua Catilinam emisi, octaua quam habui ad pop. postridie quā Catilina profūgit, nona in concione, quo die Allobroges inuocarunt, decima in Senatu Non. Decemb. Sūt

præterea duæ breues, quasi ^{ἐπιγραφὴ} ἀποσπασματῖα legis Agrariæ: Hoc totum ^{ἁπλοῦς} σῶμα curabo vt habeas. Et quoniam te cū scripta, tum res meæ delectant, iisdem ex libris perspicies, & quæ gesserim, & quæ dixerim. At ni poposcisses, ego me tibi non offerebam. Hæc Cicero de Consularibus orationibus: in quibus etiam Murænæ defensio numerari potuit, cū à Consule, & quidem summo studio dicta sit: Nā cū prior Hortensius egisset, magnamque eius actionis gloriam tulisset, Tullius totam noctem vigiliis & meditationibus insomnem traduxit, ne dicendo inferior esse videretur. Ad illas etiā Consulares aggregari potest oratio Metellina, de qua ad Metellum & ad Atticum. Ergo illa præclara sunt & virtutis & eloquentiæ communia studia, Ciceroniano nostro omnibus & virtutis & eloquentiæ studiis imitanda. Quid ergo? dicet aliquis, tantū ne laboris discipulis tuis imponis, vt tandem vanum & inane nomen oratoris assequantur? quis enim Ciceronianæ eloquentiæ præmia illa egregia, Quæsturas, Ædilitates, Præturas, Consulatus assequi potest? ad summum denique terrarum imperium ascendere, vt Tullius eloquentiæ gradibus ascendit? Ascendere certè poteris ad summum ciuitatis tuæ gradum, censum magnum consequi: Consiliarius, Præses, Cancellarius fieri, si labores Ciceronis in forum attuleris: aut si Theologiam proficere, Curio, Canonicus, Abbas,

Abbas, Episcopus, Cardinalis, Papa fieri potes: maiores etiam opes & dignitates obtinere, quàm Pericles, Æschines, Demosthenes (qui tamen eloquentiæ principes imprimis habiti sunt) Athenis obtinuerint: Denique, quod oratori vero longè maximum præstâtissimùmque præmium est, vir bonus ac bene dicendi peritus fies: tantus bonæ mentis ac bonæ orationis fructus labores tuos consolabitur ac sustentabit. Attamen facilius erit Ciceronianis Ciceronianum magistratum, quàm Ciceronianam gerendi magistratus virtutem assequi: nec enim tam laudabile tamque mirabile est in Cicerone, quòd publicos honores adeptus sit, quàm quòd ita gesserit: Illud esse fortunæ aliquando potest: hoc non nisi magnæ virtutis & prudentiæ. Ergo politica ista nostri Ciceronis virtus imprimis aspicienda & imitanda est: illudque in maximis Ciceronis laudibus numerandum. Verum enim uerò, A V D. virtutes Ciceronis fortassis tantum commemoro, vitia silentio prætereo: Etenim tyrannis quædam Ciceroni nostro ab inimicis è Consulatu obiecta est, & Syllana quædam proscriptio: quòd cum quæstioni coniurationis esset præfectus, ex cõiuratis alios pecunia condemnarit, cum ei alius Tusculanam, alius Pompeianam villam ædificaret, alius domum emeret: qui verò nihil posset, is esset calumniæ proximus. Equidem memoria teneo id à Sallustio (si tamen Sallu-

Scilicet Ciceronis

stius est) cōuitiū Ciceroni factū esse, & ab Antonio postea repetitū: neq; seueriūs inquirētibus incredibile videatur, cōiurationis spolijs opulentiā Ciceronis nonnihil accreuisse: Hinc enim ē Gellio notum illud est præmium defensionis Syllanæ, H-S. vicies, id est coronatorū quingenta millia, quibus emptā in palatio domū Clodius cauillatus est: Nec multis eiusmodi coniuratis opus fuit ad magnas opes cumulādum: Quod nequaquam Ciceronianum reputo, sed à Ciceronianæ imitationis laude alienum prorsus ac remotum. Veruntamen Cicero, filius equitis Ro. fuit, nec per se inops, & magna prorsus defensione contra Sallustium: sed subtiliūs aduersus Antonium crimen hoc refellit: Hæreditates, ait, mihi negasti venire: vtinam hoc tuū crimen verum esset, plures amici mei & necessarii viuerent. Sed quid istuc tibi venit in mentem? Ego enim ampliūs H-S ducenties acceptum hæreditatibus retuli. Hæc Tullius, vbi quingenta coronatorum millia sibi dicit obuenisse. Et verò hæreditates in epistolis multæ recensentur, & villæ octodecim inde à Cicero- nis studiosis enumerantur: Neque omnino criminofum putem, si ciues Romani eloquentia Ciceronis seruati, gratiam aliquam seruatori suo retulerint: Plutarchus certè testis est, Ciceronem pro tanta dignitate, modicas possessiones habuisse: & eo vno Romanis fuisse admirabilem, quòd pro defensionibus neque pretium, neque donum vllum caperet. Equidem ē
perpetua

perpetua vitæ subductione & comparatione, parsimoniâ in Cicerone & frugalitatem summam, auaritiâ (nisi fortè laudis & gloriæ) nullam admodum comperio: Sed de his satis, institutum prosequamur. Tullius honore par, Hortensium ad industriam reuocauit, & duodecim post Consulatum annos cum eo familiarissimè & coniunctissimè versatus est, cùm Tullius Hortensium, Hortensiúsque Tullium sibi vicissim anteferebat: Consulátusque Ciceronis, qui illum primò, vt cæteros nobiles, leuiter perstrinxerat, idem rerum gestarum magnitudine & admiratione coniunxit. In his igitur post Consulatum annis, laborum studiorúmque ratio nunquam omissa est. Velim, ait Attico, ad me scribas, cuiusmodi sit ἀμάλθειον ^{de huiusmodi loco} tuum, quo ornatu, qua τοποθεσία & quæ poëmata, quâque historias de ἀμαλθείᾳ habes, ad me mittas: Labet mihi facere in Arpinati. Ego tibi aliquid de meis scriptis mittam: nihil erat absoluti.

Interea que pro Flacco, pro Sylla, pro Archia, causæ dictæ sunt. Atque in ipsa Archiæ defensione, audiente iudicum decuria, audiente etiam populi Rom. corona, quàm strenuè de his ipsis humanitatis studiis ab oratore dictum est? Quæres à nobis, Gracche (ait de Archia poëta) cur tantoperè hoc homine delectemur: Quia suppeditat nobis, vbi & animus ex hoc forensi strepitu reficiatur, & aures cōuitio defessæ, conquiescant. An tu existimas aut suppe-

petere nobis posse, quod quotidie dicamus in tanta varietate rerum, nisi animos nostros doctrina excolamus? aut ferre animos tantam posse contentionem, nisi eos doctrina eadē relaxemus? Ego verò fateor me iis studiis esse deditum: cæteros pudeat, si qui ita se literis abderūt, ut nihil possit ex his neque ad communem afferre fructum, neque in aspectum lucemque proferre. Me autem quid pudeat, qui tot annos ita viuo iudices, ut ab illis nullo me vnquam tempore, aut commodum aut otium meū abstraxerit? aut voluptas auocarit? aut denique somnus retardarit? Quare quis tandem me reprehendat, aut quis mihi iure succenseat, si quantum cæteris ad res suas obeundas, quantum ad festos dies ludorum celebrandos, quantum ad alias voluptates & ad ipsam requiem animi & corporis conceditur temporis, quantum alii tribuunt intempestiuis conuiuiis, quantum denique alexæ, quantum pilæ, tantum mihi ego met ad hæc studia recolenda sumpsero? Atque hoc adeò mihi concedendum est magis, quòd ex his studiis hæc quoque censetur oratio & facultas: quæ quātacumque in me est, nunquam amicorum periculis defuit. Quæ si cui leuior videtur, illa quidem certè, quæ summa sunt, ex quo fonte hauriam, sentio: Nā nisi multorum præceptis multisque literis mihi ab adolescentia suasissem, nihil esse in vita magnoperè expectandum, nisi laudem atque honorem: in ea autem per-

tem persequenda, omnes cruciatus corporis, omnia pericula mortis atque exilii, parui esse du-
cenda: nunquam me pro salute vestra in tot ac
tantas dimicationes, atque in hos profligatorū
hominū quotidianos impetus obiecissem. Sed
pleni omnes libri, plenæ sapientum voces, ple-
na exemplorum vetustas: quæ iacerent in tene-
bris omnia, nisi literarum lumen accederet.
Quā multas nobis imagines non solū ad intuē-
dum, verumetiam ad imitandum, fortissimo-
rum hominum expressas, scriptores & Græci
& Latini reliquerunt? Quas ego mihi semper
in administranda Rep. proponens, animum &
mentem meam ipsa cogitatione hominum ex-
cellentium conformabam. Hæc Tullius de
suis studiis in defensione Archiæ: vbi disputa-
tionis nostræ præceptum singulare notandum
est, de studiis humanitatis & libris, quibus ex-
cellentium hominum virtutes, tanquam in ta-
bulis pictæ sunt, & ad exemplum imitationis
expressæ: cuiusmodi quandam Ciceronis ima-
ginem ex eius vtcunque collectis lineamentis
persequimur, vt extet eloquentiæ studiosis Pla-
tonica quædā velut idea, ad cuius speciē & si-
militudinē, cogitationes & meditationes suas
dirigant. Hactenus virtutis & ingenij, imò e-
tiam felicitatis cuiusdam laus fuit: initia dein-
de calamitatis facta sunt: quæ Plutarchus repe-
rit non ab vllō turpi vel indigno facinore, sed
ab illa Atticis odiosa dicacitate atque iactan-
tia.

tia. Enimuerò Tullius mortales multos antea lepore dicendi & venustate sibi conciliauerat, multos eloquentiæ præsidio defenderat: neminem, excepto Verre, læserat: ea res ad honores ascensum facilem tam multis comparatis adiutoribus præbuit: In cōiurationis verò animaduersione, quia ciuitatis oppugnatio potius erat, quàm ciuium improborum oppugnatio, omnes ordines consentientes habuit: At postea prosperis rerum euentis nescio quo modo insolentior factus, plerosque ciuitatis principes pro loco suæ cuiusque dignitatis ac familiæ negligentius obseruare, vel potius aspernari & nonnūquam asperius cauillari visus est: Deinde cū locis omnibus de coniuratione tanquā triumpharet, inuidiam summam sibi cōflauit: quotque coniurati propinquos, familiares, amicos habuere, tot aduersarios & inuidos habuit. Ex illa igitur leuitatis origine, procacitas & iactantia deriuatæ, molestias graues attulerunt. Totius autem inuidiæ sanguis Clodiano iudicio primū missus est. Clodius, patritia & summis opibus fundata familia, maximèq; popularis adolescēs fuit: Ciceroni adeo familiaris, vt Clodiæ sororis nuptias Terentia Ciceronis vxor inde metueret: Itaque cū de violatis religionibus Clodius reus ageretur, Tullius à Terentia leuiter (vt Plutarchus putat) impulsus, & Consulatus potētia adhuc elatus, testimonio suo Clodium acriter primò perculit;

culit: deinde ciuitatis consensum dissolutum, id est potentiam suam debiliorem animaduertens, vela contraxit: Clodiúsque magna quidē iudicum turpitudine, sed tamen contra testimoniū Ciceronis absoluitur. Ita res initio seuerius acta, deinde neglecta, quadriennio pōst exilii causa Ciceroni fuit, dum Clodius Crassum, Pompeium, Cæsarem, & reliquos illius inuidiæ principes sibi conciliat, Tullius negligētius retinet: imò Clodiū quotidie magis ac magis in perniciem suam irritat. Qua de re libet insignis aduersus Clodiū contentionis exemplum proferre. Clodium (ait Tullius) præsentem fregi in Senatu, cū oratione perpetua plenissima grauitatis, tū altercatione eiusmodi, ex qua licet pauca degustes: nam cætera nō possunt habere eandem neque vim, neque venustatem, remoto illo studio contētionis, quē ^{ἡρώνα} vos appellatis: Nam vt Id. Maii in Senatum conuenimus, rogatus sententiam, multa dixi de sūma Rep. Atq; ille locus inductus est à me diuinitus, ne vna plaga accepta, Patres conscripti cōciderent, ne deficerēt: vulnus esse eiusmodi, quod mihi neque dissimulandum, neque pertimescendum videretur: ne aut ignorando, stultissimi iudicaremur: Bis absolutum * esse Lentulum, bis Catilinam, hunc tertium iam esse à iudicibus in Remp. immissum. Erras Clodi, non te iudices vrbi, sed carceri referuarūt: neque retinere in ciuitate, sed exilio priuare

uare voluerunt. Quamobrem Patres cōscripti, erigite animos, retinete vestrā dignitatem, manet illa in Rep. bonorum consensio: dolor accessit bonis viris: virtus non est imminuta: nihil est damni factum noui: sed quod erat, inuentū est vnius in hominis perditū iudicio: Plures similes reperti sunt. Sed quid ago? penē orationem in epistolam inclusi: Redeo ad alterationē. Surgit Pulchellus puer: obijcit mihi me ad Baias fuisse: falsum: sed tamē quid huic simile est, inquā? Quasi in operto dicas fuisse. Quid, inquit, homini Arpinati cum aquis calidis? Narra, inquam, patrono tuo, qui Arpinates aquas cōcupiuit: nosti enim marinas. Quo usque inquit, hunc Regem feremus? Regem appellas, inquam, cū Rex, tui mentionē nullam fecerit? Ille autem Regis hæreditatem spe deuorarat. Domum, inquit, emisti. Putas, inquam, dicere iudices emisti. Iurāti, inquit, tibi non crediderunt. Mihi verò, inquam, XX. iudices crediderunt; XXXI. quoniam nummos antè acceperunt, tibi nil crediderunt. Magnis clamoribus afflictus cōticuit & cōcidit. Hæc Tullius de sua ista tanquam scurrē velitis contentione: qua dum nimium delectatur, castris ab hoste eijcitur & exuitur: Nam & Senatus authoritas paulatim abiecta est, & ordinū concordia disiuncta: vigilantiorque omnino & acrior Cicero fuit in quærendis honoribus, quàm in retinendis: siue vigor ille animi iam
ætate

ætate declinaret, magisque quietum literarum
 otium, quàm turbulentum Reip. negotium se-
 queretur: siue vt proposui, nimia quædam sui
 confidentia minùs cautum efficeret. Quapro-
 pter socia ista prosperitatis & comes insolètia,
 Ciceroniano studiosè cauenda est: Attici elo-
 quètia his in rebus potiùs Ciceroniana fuerit.
 Potuit Tullius in prioris vitæ instituto, Con-
 sularis permanere, neque nobilitatem irritare,
 quæ tempestatè tantam postea concitauit. Ve-
 rumenimuerò quanuis mores Ciceronis inter-
 dum dormire videantur, vigilantia tamè in-
 genij sempiterna est, atque industria: His enim
 post Cōsulatum paucis annis, scripta est histo-
 ria rerum in Consulatu gestarum, & quidem
 commētariis diuersorum generum, de quibus
 ipse ita loquitur: Commentarium Consulatus
 mei Græcè cōpositum misi ad te: in quo si quid
 erit, quod homini Attico minùs Græcum eru-
 ditumque videatur, non dicam quod tibi, vt
 opinor, Panormi Lucullus de suis historijs di-
 xerat, se, quò faciliùs illas probaret Romani
 hominis esse, iccirco barbara quædam & ob-
 soleta dispersisse: apud me si quid erit eiusmo-
 di, me imprudente erit & inuito: Latinum si
 perfecero, ad te mittam. Tertium pœma ex-
 pectato, ne quod genus à me ipso laudis meæ
 prætermittatur. Hîc tu caue dicas, ^{quæ pateris laudabilis} τίς πατέρ αἰ-
 νώει; Si est enim apud homines quicquam,
 quod potius sit, laudetur, nos vituperemur, qui
 non

iisdem rebus Græcè item scriptum librum M.
 Cossinio ad te perferendum dedisse: Nam si
 ego tuum antè legissem, furatum me abs te esse
 diceres. Quanquam illa tua (legi enim libèter)
 horridula mihi atque incompta visa sunt: sed
 tamen erant ornata hoc ipso, quòd ornamenta
 neglexerant: & vt mulieres, ideo bene olere,
 quia nihil olebant, videbantur. Meus autem li-
 ber, totum Isocratis ^{pigmentum} ~~μυροθήκιον~~, atque omnes eius
 discipulorum arculas, ac nonnihil etiam Ari-
 stotelica pigmenta consumpsit: quem tu Cor-
 cyræ, vt mihi alijs literis significas, strictim atti-
 gisti. pòst autem, vt arbitror, à Cossinio acce-
 pisti: Quem tibi ego non essem ausus mittere,
 nisi eum lentè ac fastidiosè probauissem. Quã-
 quã ad me rescripsit iam Rhodo Posidonius,
 se nostrū illud ^{commentariorum} ~~ὁ μνημῶν~~ cūm legeret, quòd ego
 ad eum, vt ornatiùs de iisdem rebus scriberet,
 miseram, non modò non excitatum esse ad
 scribendum, sed etiã planè perterritum. Quid
 quæris? cōturbaui Græcam nationem: Ita vul-
 gò qui instabant, vt darem sibi quod ornarent,
 iam exhibere mihi molestiam destiterunt. Tu,
 si tibi placuerit liber, curabis vt & Athenis sit,
 & in ceteris oppidis Græciæ: videtur enim pos-
 se aliquid nostris rebus lucis afferre. Clodius
 interea Tullianę calamitatis artifex, ad plebem
 per Pompeium & Cæsarem traducitur, Tribu-
 natumque petit: Eurorem tamen eius Cicero
 aspernatur: imò contentione illa, tanquam ali-
 qua

qua dicacitatis exercitatione, videtur oblectari: Locum ea de re alterum lubet subiicere. Sed si paulò plùs (ait) furor Pulchelli progredi posset, valdè te ego istinc excitare: Verù præclare Marcellus impedit & impedit. Quid quæris? est Cōsul ^{amantissimus} φιλοπατρίης, & vt semper iudicaui, naturâ bonus. Ille autē non simulat, sed planè Trib. plebis fieri cupit. Qua de re cū in Senatu ageretur, fregi hominem, & inconstantiam reprehendi, qui Romæ Tribunatum plebis peteret, cū in Sicilia Ædilitatem sæpe dictitasset. Sed neque magnoperè dixi esse nobis laborandum, quòd nihilò magis ei licitum esset plebeio Rempu. perdere, quàm similibus eius, me Consule patritiis esset licitum. Iam cū se ille septimo die venisse à freto, neque sibi obuiam quenquam prodire potuisse, & noctu se introisse dixisset, in eoque se in cōcione iactasset: nihil ei noui dixi accidisse: ex Sicilia septimo die Romam, tribus horis Româ Interamnam: noctu introisse item antè: non esse itum obuiam ne tum quidem, cū iri maximè debuit. Quid quæris? hominem petulantem, modestum reddo, non solūm perpetua grauitate orationis, sed etiā hoc genere dictorū. Itaque iam familiariter cum ipso cauillor etiam ac iocor. Quinetiam cū candidatum deducerem, is quærit ex me, num cōsuessem Siculis locum gladiatoribus dare: negaui. At ego, inquit, novos patronos instituam. Sed soror, quæ tantum

habeat

habeat Consularis loci, vnum mihi solum pedem dat: Noli, inquā, de vno pede sororis queri, licet etiam alterum tollas. Non Consulare, inquires, dictum: fateor, sed ego odi illā malē Consularem: ea est enim seditiosa: ea cum viro bellum gerit: neque solū cum Metello, sed etiam cum Fabio, quōd eos mihi esse amicos molestē fert. Hęc Tullius: vbi videtur eloquentiæ suæ exercendę materiam de industria confectari: Attici verō eloquentia potius hīc exercenda fuerat. Ad Pompeium interdum respicit & Cæsarem, cuius iam tum venti valdē erant secundi: Clodium tamen hostem capitalem non modō despicit, sed laceffit: Nec tamen interea conquiescit ingenii vis & ἐνέργεια. Bibliothecarum in villis cura continuatur. Amalthæa mea (ait) te expectat, & indiget tui. Tusculanum & Pompeianum me valdē delectāt: nisi quōd me illum ipsum vindicem æris alieni, ære non Corinthio, sed circunforaneo obruerunt. Et de libris etiam à se editis & sibi donatis ibidem: Prognostica (ait) mea cum oratiunculis propediem expecta. Item: Patus, vt antea ad te scripsi, omnes libros, quos frater suus reliquisset, mihi donauit. Hoc illius munus in tua diligentia positum est: si me amas, cura vt conseruentur & ad me perferantur. Hoc mihi nihil potest esse gratius: & tū Græcos, tum verō Latinos diligenter vt conserues, velim: Tuum esse hoc munusculum putabo.

M

Atque

Atque illo ipso tempore, de Rep. iam tum videtur cogitasse, cum dicat: ^{πελιναιών} in manibus tenebam. Et hercule magnum aceruum Dicæarchi mihi ante pedes extruxeram. O magnum hominem, & à quo multò plura didiceris, quàm de Procillio. ^{κορινθίων καὶ Ἀθηναιῶν} puto me Romæ habere. Simultas Clodiana perseverabat, quanvis esset reconciliationis occasio maxima. Hic (ait) sunt hæc, coniunctio mihi summa cum Pompeio, si placet, etiam cū Cæsare: reditus in gratiam cum inimicis, pax cum multitudo, senectutis otium. Sed me ^{καὶ τὰ κρισις} mea illa commouet, quæ est in libro III.

Interea cursus, quos prima à parte iuuentæ,

Quosque adeò Consul, virtute animoque petisti,

Hos retine, atque auge famam, laudisque bonorum.

Hæc mihi cū in eo libro, in quo multa sunt scripta ^{ἀριστοκρατικῶς}, Calliope ipsa præscripserit, nō opinor esse dubitādū, quī semp. nobis videatur

^{Εἰς αἰῶνός ἀριστὸς ἀμύνεσθαι περὶ πατρὸς.}

Quare videmus omnes artes tuendæ salutis ac dignitatis, à Cicerone prouisas esse, sed ventoso illo nescio quo spiritu despectas: Nulla tamen ingenii despectio, nulla contemptio est, nec à libris ferè receditur. ^{θεοφράστῃ περὶ φιλομαθείας}

είας affer mihi de libris Qu. fratris, ait.

Geographiam etiam tum tentauit: sed difficultate deterritus, omisit: Fecisti mihi pergratum, ait, quòd Serapionis librum ad me misisti: ex

sti: ex quo quidem ego (quod inter nos liceat dicere) millesimam partem vix intelligo. Et rursum: De Geographia, dabo operam vt tibi satisfaciam: sed nihil certi polliceor: magnum opus est. Et paulò post: Geographica, quæ cōstitueram, magnum opus est: ita valdè Eratosthenes, quem mihi proposueram, à Serapione & ab Hipparcho reprehēditur: Quid censes, si Tyrannio accesserit? Et hercule sunt res difficiles ad explicandum & ^{quæ scribuntur} ~~opus est~~ ^{quæ scribuntur} nec tam possunt ^{ἀπορροπαφείδαι} ~~abieci~~, quàm videbantur. Denique tum videtur opus totū abieciisse, cū ait quarto de hac re loco: De Geographia, etiam atque etiam deliberabimus. Diximus antea de Mathematicis Ciceronis studiis: quantam autem progressionem in iis fecisset, huc reiecimus. Loci sunt in Ciceronis philosophia permulti, qui planè demonstrant, Mathematicas artes Ciceroni non ignotas fuisse: notissimas autem non fuisse, locus hic vnus satis ostendit. Atque in his literarum studiis, Reip. studia nequaquā abiiciebantur. Pompeius & Cæsar legationem in Ægyptum Ciceroni offerebant, vt absente Reip. patrono, pro libidine omnia agerent. Quid Cicero? Hector apud Homerum, Troianorum & Troianarum, sed Polydamantis præcipuè sermonem metuit, si certamen eum Achille fugiat: ita Cicero, Romanorum & Romanarum, sed præcipuè Catonis reprehensionem timet, si contra ciues improbos pro

Rep. certare metuat. Cupio (ait) equidem, & iampridem cupio, Alexandriam reliquâ- que Ægyptum visere, & simul ab hac hominū satietate nostri discedere, & cum aliquo desiderio reuerti: sed hoc tempore & iis mit- tentibus,

Ἰδίομαι τῶας καὶ τρωάδας ἐλκεσιπέτους.

Quid enim nostri optimates, si qui reliqui sunt, loquentur? an me aliquo præmio de sentē- tia esse deductum?

πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχέειν ἀναθήσει

Cato ille noster, qui mihi vnus, est pro centum millibus. Quid verò historiæ de nobis ad an- nos D C. prædicarint? quas quidem ego multò magis vereor, quàm eorum hominum, qui ho- die viuūt, rumusculos. Hæc Cicero: quæ (per Deum immortalem) Ciceroniane mi, diligen- ter attende. Cùm malis consiliis perditorum hominum, atque artibus tentabere, hic pudor, hic boni nominis amor, tibi custos virtutis e- sto: *Ἰδίομαι τῶας*, aduersus hos impetus obiici- to: Ciceronisque tui, licet in magnis tempesta- tibus, Reip. tranquillitatem spectato. Cum mu- sis, ait, nos delectabimus animo æquo, imò ve- rò etiam gaudenti ac lubenti: Neque mihi vn- quam veniet in mentem Crasso inuidere, ne- que pœnitere, quòd à me ipse non descuiuerim. Et iterum: Sed quid ego hæc, quæ cupio depo- nere, & toto animo atque omni cura *φιλοσοφῆν*; Sic, inquam, in animo: sic vellem ab initio.

Nunc

Nunc verò, quoniam quæ putavi esse præclara, expertus sum, quàm essent inania, cùm omnibus musis rationem habere cogito. Enimverò mirabile prorsus est animo reputare, quàm multa omnis generis scriptorum volumina Tullius ediderit: Satyras tamen in tyrannos istos infinitas Theopompino genere, vel etiam asperiore, quotidie pangebatur, quæ Attico tantùm ^{μὴ ἀδύνατον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸν ἄλλον} legerentur, mox perderentur. ^{ἀνέκδοτον καὶ ἡράκλειον} eiusmodi scriptum, in epistolis frequenter appellat. Interea Clodius Ciceroni accusationem minitabatur, & Cicero id negligens, meditabatur historiam illorum temporum, & Remp. talem negligebat. Malè, inquit, vehi malo, quàm tam ingratis vectoribus bene gubernare. Otiòque philosophico ita delectabatur, vt rure absens, Attico Rome agenti p iocū scribat: ^{τίς γὰρ πρὸς τὸν φιλοσοφῶντα πολέμιον εἶναι δύναται;} κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν τίτον ἀσπάζεται. Et paulò post: ^{ἀντιπαραστήσει} φιλοσοφῶμεν. iuratus tibi possum dicere, nil esse tanti: Deniq; nunc prorsus hoc statui, ait, vt quoniā tanta cōtrouersia est Dicæarcho familiari tuo ^{ἀντιπαραστήσει} cum Theophrasto amico meo, vt ille tuus ^{τὸν πρακτικὸν εἶον} longè omnibus anteponat, hic autem ^{τὸν θεωρητικὸν} vtrique à me mos gest⁹ esse videatur: puto enī me Dicæarcho affatim satisfecisse: Respicio nunc ad hanc familiam, quæ mihi non modò vt requiescam, permittit: sed reprehēdit, quia nō semper quierim. Quare incumbamus, ô noster Tite, ad illa præclara studia: & eò, vnde discedere non oportuit,

portuit, aliquando reuertamur. Clodius factus Trib. plebis, iam insultat audacius, eumque Tullius legatione, quam Cæsar offerebat, effugere potuit: sed auebat dimicare, modicæque minis & contentionibus Clodij mouebatur: quin velut iterum contra Catilinam cõtenderet, sperabat se studia omnium ordinum habiturum, & cum summa gloria, aut certè sine molestia, discessurum. Pompeius, diuinitus loquebatur, se prius occisum iri à Clodio, quàm Tullius violaretur: Clodius tamen (ait Plutarchus) metuens ne Cicero Cæsari legaretur, reconciliationem gratiæ simulat: Itaque seductus Cicero, legationem missam facit: quo Cæsar incitatus, Clodium sua sponte incensum, vehementius inflamat, Pompeiũque disiungit. Tullius itaq; reus agitur à Clodio, quòd ciues Romanos indicta causa necauisset. Iam cupiditas illa dimicandi ostentatioque in summum periculum adducta est: At prorsus incredibile dictu est, quàm repentè ventus ille dicacitatis & iactantiæ, hominẽ defecerit: atra veste, profluente coma, reatuque misero & miserabili, plebis misericordia suppliciter & humiliter imploratur: sed contra Clodianæ factionis arma, nihil Ciceroni suæ lacrymæ, nihil viginti milium luctus, nihil quòd Senatus vestis etiã mutatione consimilem dolorem declarandũ censuisset (de quibus post reditum ad Quirites, & pro Sestio) nihil, inquam, ista profuere: Clodij

rogat

rogatione vltra quadrīgenta ab vrbe millia exulare iussus est: Thessalonica autē in Macedonia ad miserīæ locum, propter Planciū Questorem amicissimū, delecta est. Plutarchus ait, fugiētem repulsum hospitio à Vibio quodam, Sicilia etiam à Virginio Prætorē prohibitum, & Dyrrhacij, ad eius aduentum, terræ marisque motum extitisse, indicem calamitatis non diuturnæ: horum nihil in Cicerone: qui tamē tertio libro ad Atticum, totum iter persequitur. Sed illa somnia primo de Diuinatione, conuenienti ora hīc fuerant, à Cicerone ipso proposita, Quinti alterum, alterum Marci: de quibus sic loquitur Quintus: Sed quid aut plura aut vetera quærimus? Sepe tibi meum narraui: sæpe ex te somnium audiui tuū: me cūm Asiæ prouinciæ præessē, vidisse in quiete, cūm tu equo aduectus ad quandam magni fluminis ripam prouectus subitò, atque delapsus in flumen, nusquam apparuisses, me contremuisse, timore perterritum: tum te repentē lætum extitisse, eodemq; equo aduersam ascendisse ripam, nōsque inter nos esse complexos. Facilis coniectura huius somnij: mihiq; à peritis in Asia prædictum est, fore eos euētus rerum, qui acciderunt. Venio nunc ad tuū: Audiui equidem ex te ipso (sed mihi sæpius Sallustius noster narrauit) cūm in illa fuga nobis gloriosa, patriæ calamitosa, in villa quadam campi Atinatis maneres, magnāmq; partem noctis vigilasses,

gilaffes, ad lucem denique arctè & grauiter dormire cœpisse: Itaq; quanquā iter instaret, te tamen silentium fieri iussisse, neque esse passum te excitari. Cū autem experrectus esses hora secunda ferè, te sibi somniū narrauisse: visum tibi esse, cū in locis solis mœstus errares, C. Marium cum fascibus laureatis quærere ex te, quid tristis esses: cūque tu te tua patria, uisum esse dixisses, prehēdisse eū dextrā tuā, & bono animo te iussisse esse, lictoriq; proximo tradidisse, ut te in monumētū suū deduceret, & dixisse, in eo tibi salutē fore: Tū & se exclamasse Sallusti⁹ narrat, reditū tibi celerē & gloriosū paratū, & te ipsum visum somnio delectari: nā illud mihi ipsi celeriter nuntiatum est, ut audiuiſſes in monumēto Marij de tuo reditu magnificentissimum illud S. C. esse factum, referente optimo & clarissimo viro Consule: idq; frequentissimo theatro, incredibili clamore & plausu comprobatum, dixisse te, nihil illo Atinati somnio fieri posse diuinius. Exilium verò molliter ac muliebriter Cicero tulit, ut interdum etiam mentis errore quodam affectus, ex eo dolore videretur: Sæpe lamentatur. Ecquis vnquā, ait, ex tā amplo statu in tā bona causa, tātis facultatib⁹ ingenij, cōsiliij, gratiæ, tātis præsidij bonorū omniū cōcidit? Tullius, inquā, cōcidit: & quidem nonnulla sua culpa, cuius se pœnas luere etiam confitetur: sed mali causas illas à Plutarcho positas non agnoscit. Accusat

cusat infidias amicorū, à quibus desertus sit & proditus: Hortēſii præſertim: de quo ſic ad fratrem primo libro. Quantum Hortēſio credendū ſit, neſcio: me ſumma ſimulatione amoris, ſummaque aſſiduitate quotidiana, ſcleratiffimè infidioſiſſimèque tractauit: Tantæ in Rep. dignitatis authorem, præ ſe neminè agnoſcit. At colūna Tullianæ authoritatis, authoritate nobilium nitebatur: ea itaque cōuulſa, corruimus. Ergo neque lacrymę tam muliebres, neq; iſtæ neſcio quæ iudicij tenebræ, Ciceronianæ nobis erunt: Id Atticis in oratione Ciceronis nō placebat, nec in hac imitatione Ciceronianis placebit. Non fuit autem Clodius exilio Ciceronis contentus, domum & villas eius incendit: in area domus, Libertatis atriū erexit: omniāque Ciceronis bona publicauit: Sed vis iſta diuturna nō fuit: Decimo poſt mēſe, dum Clodius in Pompeium & optimates reliquos impotentiūſ inuehitur, omnium ordinum animis ad Ciceronem conuerſis, Clodiana lex abrogata eſt, redditūſq; Ciceroni, & omnium bonorum reſtitutio decreta. Promulgatio autem hæc cruenta admodū fuit: Corporibus ciuium Ro. Tyberis completus eſt, cloacę refertę: Q. frater in comitio iacuit, ſeq; ſeruorum ac libertorum corporibus obtexit, vt eſt pro Seſtio. Enimuerò redditus is, fuit inſtar inauditi cuiuſdā triumphī: de quo quis diſertiūſ aut ornatiūſ Cicerone ipſo narrauerit? Agitedūm, A V D. redeun-

deuntem Ciceronem, animis ac mentibus excipiamus. Meus quidem reditus, ait, is fuit, ut à Brundusio vsque Romam agmē perpetuū totius Italiæ viderem: Neque enim regio fuit vlla, neque municipium, neque præfectura aut colonia, ex qua non publicè ad me venerint gratulatum. Quid dicam aduentus meos? quid effusiones hominum ex oppidis? quid concursum ex agris patrumfamiliâs cum coniugibus ac liberis? quid eos dies, qui quasi Deorum immortalium festi ac solennes sunt aduentu meo reditūque celebrati? Vnus ille dies, mihi quidē immortalitatis instar fuit, quo in patriā redi: cū Senatū egressū vidi, populūq; Ro. vniuersum: cū mihi ipsa Roma propē conuulsa sedibus suis ad complectendum conseruatorē suū procedere visa est: Quæ me ita accepit, ut non modò omnium generum, ætatum, ordinum omnes viri ac mulieres omnis fortunæ ac loci, sed etiam mœnia ipsa viderentur & tecta vrbis ac templa lætari. Me consequētibus dieb⁹ in ea ipsa domo, qua tu me expuleras, quam expilaras, quā incenderas, Pontifices, Cōsules, Prætores collocauerūt: mihiq; (quod ante me nemini) pecuniā publicā ædificandam domum censuerunt. Hæc de reditus sui gratulatione & tanquam triumpho Tullius. Restitutionis igitur huius quædā causa, sed fortuita est in Clodio, qui Pompeij oppugnatione, Ciceronis restitutionē imprudens machi-

machinatus est. Sed Ciceronianæ virtutis memoria, magnorūque in Remp. & in plerosq; principes ciues, meritorum recordatio, primaria caussa fuit. Vt igitur effusior illa iocatio iactatioque miseræ, sic ingenij animique virtutes singulares, glorię Ciceroni authores extiterunt. Itaque etiā Ciceronianus noster si quando, vt humanus erit, vitio peccauerit, virtute culpam redimat. Perge, quid deinceps reuersus Cicero? quæ ingenij opera nobis edidit? Postridie reditus, gratias egit Senatui prima oratione illa, quæ propter magnitudinem dicta de scripto est, sicut citatum iam est: vt secundā & aliam esse suspicer, quæ modò legitur. Actio gratiarum cōsimilis ad Quirites secuta est. Frumentaria lex in sententiam Ciceronis lata, qua Pompeio per quinquennium omnis potestas rei frumentariæ toto orbe terrarum dabatur. Atque è Pōpei legatis decem, primus à Pompeio Tullius nominatus est: fuitq; iam Cicero planè tantus in Rep. quantus antea fuerat: vnde & quorundam odium occultum, & inuidia aperta renascitur: nec qui pēnas inciderāt, eas renasci volebant: Sed artes maiores adhibitæ sunt ad dignitatem tuendam. Marcus Tullius Pōpeio, Qu. frater Cēsari legati, Pōpeiū Cæsaremq; arctis vinculis sibi coniunxerunt: Itaq; Pompeius in Marcum suauissimè effusus, prædicabat in Senatu Ciceronem alterum se futurum: Cēsaris etiā suauissima coniunctio fuit.

Hæc

Hec, ait cū Attico Tullius, me vna ex hoc naufragio tabula delectat: qui quidem Q. meum tuumque (Dij boni) quēadmodum tractat honore, dignitate, gratia? nō secūs, ac si ego essem imperator. Crassus etiam antequām ad Parthos proficisceretur, Tullio reconciliatus est, & (vt scribitur ad Lentulum) apud eum cœnauit in hortis Crassipedis, cui Tullia mortuo Pisonē nupserat. Ergo ista dignitatis retinendæ firmissima columna fuit: quæ prius neglecta, ruinam creauerat. Hoc exemplum, hanc prosperæ euerseque fortunę causam volo Ciceronianus noster aspiciat. Prudentes imprudentibus fortunatiores esse, Socrates verē monuit: Atque hæc causa Sallustio fuit (si modò Sallustius id vnquam locutus est) vt Ciceronē perfugam diceret, qui modò laudaret, quos antea vituperârat. Sed ista leuitas, quæ conuitori videtur, præstātis in Rep. ciuis laus est: Nūquā enim, ait, præstātibus in Rep. gubernāda viris, laudata est in vna sentētia, perpetua permāsio. Sed vt in nauigando tempestati obsequi, artis est, etiam si portū tenere non queas: cū verò id possis mutata velificatione assequi, stultum est, eum tenere cum periculo cursum, quem ceperis, potiùs quàm eo cōmutato, quò velis, tamen peruenire: Sic cū omnibus nobis in administranda Rep. propositum esse debeat, id quod à me sæpissimè dictum est, cum dignitate otium: non idē semper dicere, sed idem
semper

semper spectare debemus. Hæc Cicero de sua constantia : cuius facilitas tanta fuit , vt etiam nonnunquam homines non optimè de se meritos (ait ad Marium) rogatu eorū , qui optimè meriti essent , defendere cogeretur : vt C. Antonium , Vatinium , & alios plerosque . Hęc recōciliationis facilitas in Cæsare laudata est : nec video , cur in Cicerone non debeat humanitas eadem laudari . Atque hæc sunt restitutæ dignitatis : secuta est , ait , summa contentio de domo : Dixim⁹ apud Pōtifices pridie Cal. Octob. Acta res est accuratè à nobis : & si vnquam in dicendo fuimus aliquid , aut etiam si nunquam aliàs fuimus , tum profectò doloris magnitudo vim quandam nobis dicēdi dedit . Itaque oratio iuuentuti nostræ deberi non potest : quam tibi , etiam si non desideras , tamen mittā citò .

Hæc Cicero de oratione pro Domo : cuius lectio facilè probare potest , quod Attico Tullius scripsit . Domus autē & villę , sumptu publico reedificatæ sunt : quāquam domi quædā ^{οικίον} ^{μυσικώτερα} de Terētia , opinor , sollicitabant . Deinceps orationes aliæ permultæ : quarum extāt quædam , vt pro Plancio , Sestio , in Vatinius , de prouincijs Consularibus , pro Balbo , in Pisonem . Milo cædem Clodio , nec ignaro Cicerone , minitur : Publium reum , ait Tullius , nisi antè occisus erit , à Milone fore puto : si se inter viam obtulerit , occisum iri à Milone video : nō dubitat facere : præ se fert : casum illum nostrum :

nostrum non extimescit: Nunquā enim cuius-
 quam timidi & perfidi cōsilio est vsus, nec in-
 erti nobili crediturus. Sedenim meminimus
 quanta Ciceronis antea sollicitudo fuerit in bi-
 bliothecis instituendis, in ornandis gymnasijs:
 quid igitur incensis bibliothecis & gymnasijs
 deinceps actū est? Restituēdarū bibliothecarū,
 quæ cum ædificijs dilapidatæ fuerant, non mi-
 nor cura fuit. Offendes, ait, designationē Ty-
 rannionis, mirificam librorū meorum biblio-
 thecam: quarū reliquæ multò meliores sunt,
 quàm putaram. Etiam velim mihi mittas de
 tuis librariolis duos aliquos, quibus Tyrannio
 vtatur glutinatoribus, ad cætera administris:
 iisque imperes vt sumant mēbranulam, ex qua
 indices fiāt: quos vos Græci, vt opinor, *συνάψεις*
 appellatis. Pœma quoddam factum, de quo
 sic: Ain' tu? existimas ab vlllo malle mea legi
 probarique, quàm à te? Iterum de bibliote-
 ca: Bibliothecam mihi tui pinxerunt construc-
 ctione & sitybis: Eos velim laudes. Ergo hoc
 otio literario Tulli? ita fruebatur, authore im-
 primis Attico, qui potentium coniunctionem
 retinendam maximè suadebat: quanuis inter-
 dum pristinæ dignitatis obliuisci Cicero nō po-
 terat. *σπαργάνων ἐλαχέας, τὰν τὴν κούρην*
 aiebat Atticus. Non mehercule possum, ait Tullius: & Philo-
 xeno ignosco, qui reduci in carcerem maluit.
 Videtur autem Tullius hoc tempore philoso-
 phiam Latinè primū tractauisse, quam antea
 Græcè tantū legerat: sic enim loquitur: Quod

me admones, vt scribā illa Hortensiana, in alia
 incidi, nō immemor istius mādati tui: sed me-
 hercule incipiēdo, refūgi, ne, quōd videor stul-
 tē illius amici non intemperiem tulisse, rursus
 stultē illius iniuriam faciam illustrem, si quid
 scripsero: et simul me ^{scribendo} ~~habitus~~ mea, quæ in agen-
 do apparuit, in scribendo sit occultior, & ali-
 quid satisfactio, leuitatis habere videatur. Sed
 viderimus: tu modò quā sepius ad me ali-
 quid. Hæc Tulli⁹ paulò post reditū, qui tamē
 post bella ciuilia ad otiū reuersus, istud opus vi-
 detur suscepisse. Musarū vna cura perpetua est:
 Postea verò quā Tyrānio mihi libros disposuit,
 ait, mēs addita videtur meis ædibus: Qua qui-
 dē in re, mirifica opera Dionysij & Menophili
 tui fuit. Nihil venusti⁹, quā illa tua pegmata:
 postquā misisti, libros illustrāt valdē. Atq; hæc
 librorum & literarū, in quibus postea ferē sem-
 per versatus est: nam in Rep. ex Attici consilio
 πολιτικῶς se gessit, & τὴν ^{ἐν τῷ} ~~ἐν τῷ~~ γραμμῶν tenuit, vt
 neque dignitatē defereret, neque potentiores
 offenderet. Luceium ad res suas describendū,
 epistola illa pulcherrima, quæ extat, hortatur.
 Sed mehercule, ait, à cæteris oblectationibus
 deferor, & voluptatibus propter Remp. sic li-
 teris sustentor & recreor: malōq; in illa tua se-
 decula, quam habes sub imagine Aristotelis,
 sedere, quā in istorum sella curuli: tecūque
 apud te ambulare, quā cum eo, quo cū video
 esse ambulandum. Et paulò post: Nos hīc lite-

ras voramus. Quid igitur, Ciceroniane mi,
 cūm Ciceronē in bibliotheca tam assiduē assi-
 dentem videas, vbinā potiūs, vt Ciceronianus
 sis, tibi putas acquiscendum? Attamē lectio so-
 la nō est, ne otium iners esse videatur: scriptio
 socia est: Scribūtur enim hoc tempore libri de
 Oratore & de Rep. De libris, ait Tullius, ora-
 toriis, factū est à me diligenter: Diu multumq;
 in manibus fuerunt: describas licet. Et mox de
 Rep. Velim domum ad tuos scribas, vt mihi
 tui libri pateant, non secūs, ac si ipse adesses:
 cūm cæteri, tum Varronis: est enim mihi vten-
 dum quibusdā rebus ex iis libris, ad eos, quos
 in manibus habeo: quos, vt spero, tibi valdē
 probabo. De vtroque opere rursus: Varro, de
 quo ad me scribis, includetur in aliquem locū,
 si modò erit locus. Sed nosti genus dialogorū
 meorum, vt in Oratoriis, quos tu in cœlū fers,
 non mentio potuit fieri cuiusquam ab iis,
 qui disputant, nisi eius, qui illis notus aut audi-
 tus esset. Hanc ego de Rep. quam institui, di-
 sputationem, in Africani personam, & Phili &
 Lælij & Manilij contuli: Adiunxi adolescentes
 Q. Tiberonem, Pu. Rutilium, duos Lælij ge-
 neros, Scæuolam & Fānium. Itaque cogitabā,
 quoniam in singulis libris vtor procēmijs, vt
 Aristoteles in his, quos ^{ἐξωτέρους} vocat, aliquid
 efficere, vt nō sine causā istum appellarem: Id
 quod intelligo tibi placere. Vtinam modò co-
 nata efficere possim: Rem enim (quod te non
 fugit)

libri oratorij

fugit) magnam complexus sum, & grauem, & plurimi otii, quo ego maximè egeo. Quòd in iis libris, quos laudas, personam desideras Scæuolæ, non eam temerè dimoui: Sed feci idem, quod in πολιτεία Deus ille noster Plato: cùm in Piræeum Socrates venisset ad Cephalum locupletem & festiuum senem, quoad primus ille sermo haberetur, adest in disputando senex: deinde cùm ipse quoque commodissimè locutus esset, ad rem diuinam dicit se velle discedere, neque postea reuertitur. Credo Platonē vix putasse satis consonum fore, si hominem id ætatis, in tam longo sermone diutiùs retinuisset. Multò ego satiùs hoc mihi cauendum putavi in Scæuola, qui & ætate & valetudine erat ea, qua meministi: & iis honoribus, vt vix satis decorum videretur, eum plures dies esse in Crassi Tusculano. Et erat primi libri sermo non alienus à Scæuolæ studiis. Reliqui libri τεχνολογίαν habent, vt scis. Huic ioculatoriæ disputationi senem illum, vt noras, interesse fanè nolui. Hæc Tullius de libris Oratoriis, quos Atticus dilaudauit: nec Cicero de his minùs sensit: de quibus, vt de poëmate temporum suorum, sic ad Lentulum: Quòd rogas, vt mea tibi scripta mittam, quæ post discessum tuum scripserim, sunt orationes quædam, quas Menocrito dabo: neque ita multæ, vt pertimescas: Scripsi etiam (nam etiam ab orationibus me disiungo ferè, referòque ad mansuetiores musas, quæ me

maximè, sicut iam à prima adolescentia, delectant. Scripsi igitur Aristotelico more, quemadmodum quidem volui, tres libros in disputatione ac dialogo de Oratore: quos arbitror Lætulo tuo fore non inutiles: abhorrent enim à communibus præceptis, & omnem antiquorū & Aristotelicam & Isocraticam rationem oratoriam complectuntur. Scripsi etiam versibus tres libros de temporibus meis: quos iam pridem ad te misissem, si esse edendos putassem: Sunt enim testes & erunt sempiterni meritorū tuorum erga me, meæque in te pietatis.

De his verò temporum suorum libris, illud est ad fratrem: Itaque, ait, mirificum ^{εμβολιον} cogito in secundum librum meorum librorum inducere dicentem Apollinem in concilio Deorum, qualis reditus duorum imperatorum futurus esset, quorum alter exercitum perdidisset, alter vendidisset. Hic igitur Ciceronem totum in literis occupatum conspiciamus: ac ne quis occupationes istas, ludicras oblectationes fuisse iudicet, consilia iterum & difficultates attendamus: De libris enim politicis, deque Ciceronum puerorum institutione ad fratrem etiam copiosius exponitur. Scribebam illa, quæ dixeram, πολιτικά, spissum sanè opus & operosum: sed si ex sententia successerit, bene erit opera posita: sin min⁹, in illud ipsum mare deiiciamus, quod scribentes, spectabamus: Aggrediemur alia, quoniam quiescere non possumus.

Tua

Tua mandata persequar diligenter, & adiungendis hominibus, & quibusdam non alienandis: Maximè verò mihi curæ erit, vt Ciceronem tuum nostrumq; videam scilicet quotidie: sed inspiciam quid discat, quàm sæpius: & nisi ille contemnat, etiam magistrum me ei profitebor: Cuius rei nonnullam consuetudinem nactus sum in hoc horum dierum otio, Cicerone nostro minore perdocendo. Et paulò post de Qu. filio: Clamores efficiam, si eum mecum habuero otiosum. Et iterum in eadem epistola de utroque Cicerone: vbi etiam quorundam aliorum operum mentio fit. Alterum est de Caluenti Marii oratione: Quod scribis, miror tibi placere, me ad eum rescribere, præsertim cum illam nemo lecturus sit: si ego nihil rescripsero, mea in illam pueri omnes tanquam dictata perdiscant. Libros meos, quos expectas, inchoaui: sed conficere non possum his diebus. Orationes efflagitatas pro Scauro & pro Plancio, absolui. Poëma ad Cæsarem, quod composueram, incidi. Tibi, quod rogas, quoniam ipsi fontes iam sitiunt, si quid habebo spatii, scribam. Tum etiam diligentius in Ciceronum eruditione incumbebatur. Cicero noster, ait, dum ego adsum, non cessauit apud Rhetorem. De eius eruditione quòd labores, nihil est, quoniam ingenium eius nosti, studium ego video: Cætera eius suscipio, vt me putem præstare debere. Repetitur mentio ampla politici operis, & ora-

torij nonnulla. Quòd quæris, quid de illis libris egeri, quos cū essem in Cumano, scribere institui, non cessavi, neq; cesso: sed sæpe iā scribēdi totū cōsiliū rationēque mutaui: Nam iam duobus factis libris (in quibus, Nouēdialibus iis feriis, quæ fuerūt Tuditano & Aquilio Coss) sermo est à me institutus Africani paulò ante mortem, & Lælij, Philij, Manilij, Qu. Tuberonis & Lælij generorum Fannij & Sceuolæ. Sermo autē in nouē & dies & libros distribut⁹, de optimo statu ciuitatis & de optimo ciue: Sannè texebatur opus luculenter, hominūque dignitas, aliquantū orationi ponderis afferebat. Hi libri cū in Tusculano legerentur audiente Sallustio, admonitus sum ab illo, multò maiore autoritate illis de rebus dici posse, si ipse loquerer de Rep. præsertim cū essem nō Heraclides Ponticus, sed Consularis, & is, qui in maximis versatus in Rep. rebus essem: Quæ tam antiquis hominibus attribuerem, ea visum iri ficta esse. Oratorum sermonem in illis nostris libris, quòd esset de ratione dicendi, bellè à me remouisse, ad eos tamen retulisse, quos ipse vidissem: Aristotelem denique, quæ de Rep. & præstante viro scribat, ipsum loqui. Cōmouit me & eò magis, quòd maximos motus nostræ ciuitatis attingere non poteram, quòd erant inferiores, quàm illorum ætas, qui loquebantur. Ego autem id ipsum tum erā secutus, ne in nostra tempora incurrens, offenderem quem-

quempiam : Nunc & id vitabo , & loquar ipse tecum . Et tamen illa, quę institueram, ad te, si Romam venero, mittam : Puto enim te existimaturum, à me libros illos nō sine aliquo meo stomacho esse relictos. Quapropter videmus, quàm negotiosum sit & operosum Ciceronis otium: iucūdiſſimus est hic labor , grauissimus tamen labor. Atque his temporibus (quanuis in Cicerone nulla mentio sit) videntur libri de Legib⁹ inchoati certè ante bella ciuilia Cęsarıs & Pōpeij, vt è libris ipsis intelligi potest : quorum numerus maior à Cicerone scriptus est, quàm ad nos peruenerit , cū liber quintus à Macrobio citetur, qui nec vltimus videtur fuisse. Quo tempore, historię conscribendę deliberatio quędam fuit , vt horum librorum primo plenius proponit Atticus . Postulatur à te iandiu , vel flagitatur potiùs historia : sic enim putant, te illam tractante, effici posse, vt in hoc etiam genere, Gręcię nihil cedamus. Atque vt audias, quid ego ipse sentiam, non solūm mihi videris eorum studiis , qui literis delectantur, sed etiam patrię debere hoc munus: vt ea, quę salua per te est, per te eundem sit ornata: Abest enim historia literis nostris, vt & ipse intelligo, & ex te persępe audio. Potes autem tu profectò satisfacere in ea: quippe cū sit opus, vt tibi quidem videri solet , vnum hoc oratorium maximè. Quamobrem aggredere quęsumus, & sume ad hanc rem tempus, quę est à nostris

*Libri de legib⁹ quos
tempore sunt scripti*

hominibus adhuc aut ignorata, aut relictā.

Atque hæc primo Legum de historia: Interea autem nequitia & improbitate Craſſi, Cęſaris, Pompeij, ciuitatis ſtatus corruptis iudiciis, comitiis emptis, magistratibus ad libidinem factis, vehementer cōmutabatur. Amiſimus (ait Tullius) mi Pomponi, non modò omnem ſuccum & ſanguinem, ſed etiam colorem ac ſpeciem priſtinam ciuitatis. Neque propterea tamen de ſuo ſtatu Tullius demigrabat: quæque vita maximè eſſet ad eius naturam, ad eam ſeſe referebat, id eſt ad literas & ſtudia: dicendique laborem delectatione oratoria conſolabatur, nec recordabatur vnde cecidiſſet, ſed vnde ſurrexiſſet: nobiliæque illa opera, quæ iam tot enumeravi, cōſtruebat: nec ea tantum, quæ ſuo nomine ederet, ſed pleraque alia, quæ daret alienæ laudi: vt laudationes funebres Pompeio & Appio, ſicuti Quintilianus recitat: vt Serrano etiam, ſicut ad fratrem ſcribitur. Serrani domeſtici filij (ait) funus perluctuoſum fuit ad IIII. Cal. Decemb. Laudauit pater ſcripto meo. Nec interea tamen dies erat ullus, quo die non diceret pro reo: Ita quicquid conficeret aut cogitaret, in ambulationis ferè tēpus conferebat. O diuinam hominis induſtriam! Nullus tibi, M. Tulii, dies forenſi labore vacuus: & tamen ſuccifiui à tātis occupationibus otij, ſi quid ſuper eſt, quod valetudini corporis ex ambulationis præſcripto debeatur, id potiùs in his præclaris

claris ingenij monimentis tibi consumitur. Quapropter, A V D. perpetua lectionis, meditationis, commētationis exempla in Cicerone comperimus, vt Ciceronis imitatio, res longè alia sit, quàm vulgò existimetur: Nec vita Ciceroniana aliud omnino est, quàm sempiterna in recta Reip. gubernatione, vel in erudita otij exercitatione, diligentia & industria. Quare omnis inertia & ignauia à Ciceronis imitatione depellatur. Agite igitur: M. Tullius Cicerones pueros antea erudiendos curabat: postea etiam ipse per sese suo quodam præstantiore genere erudiuit. Valent pueri, ait ad fratrem: studiosè discunt, diligenter docētur, & nos & inter se amant. Et ibidē: Cicero tuus nosterq; summo studio & Peonij sui Rhetoris, hominis (opinor) valdè exercitati & boni: sed nostrum instituēdi gen⁹ est paulò eruditi⁹ & ^{ἀριστεροτέρων} τεχνικωτέρων, non ignoras. Quare neq; impediri Ciceronis iter, atque illam disciplinam volo: & ipse puer magis illo declamatorio genere duci & delectari videtur: In quo (quoniā ipsi quoque fuimus) patiamur illū ire nostris itineribus: eodē enim peruenturum esse confidimus. Sed tamen si nobiscum eum rus aliquò eduxerimus, in hanc nostram rationem consuetudinēque inducemus: Magna enim à te nobis proposita merces est, quam certè nostra culpa nunquam minùs assequemur. Atque hæc Rhetorici magisterij: quo spatio fortasse Partitiones orato-

rię conscriptę sunt: & Latinę filio tradita, quę
 Gręcę prius audiuerat: sic enim & pater fuerat
 Gręcę prius institutus. His ferę tēporibus Ci-
 cero in Crassi iunioris à Parthis interempti lo-
 cum (vt Plutarchus ait) nominatus est Augur
 à Cn. Pompeio & Qu. Hortēsiō, vt est in Bru-
 to & secunda Philippica: cū magistratum il-
 lum antea neglexisset, vt scriptum est ad Cato-
 nem. Milo postea Clodiū, vbi statuerat, Ap-
 pia via necauit, Ciceronēq; acerrimi inimici
 metu liberauit: Cicero in hoc iudicio benefi-
 cium Milonis, non caussam secutus, vt scribit
 ad Atticum nono libro, quanuis egregia fide
 animoque singulari niteretur, Miloni tamē pa-
 rem gratiam referre nō potuit, vt eum quoque
 periculo liberaret. Enimuerō tum maximē per-
 spectā est Hortensij & Tullij facultas & exer-
 citatio, paulō antequām armis ciuilibus hoc
 studium conticuit subitō & obmutuit, cū
 Pompeii lex in Milonis iudicio, eloquentię ve-
 luti frenos imposuit, iussitque datis antē testi-
 bus, eodem die duabus horis ab accusatore,
 tribus à defensore perorari: Legis enim huius
 seueritatem plerique tum oratores ferre non
 potuerunt: eaque difficultate, vt aurum igne,
 sic in duobus his oratoribus, eloquentia pro-
 bata est. Nemo certē, ait Tacitus, antea intra
 paucissimas horas perorare cogebatur, & libe-
 ræ comperendinationes erant, & modum di-
 cendi sibi quisque pro ingenio & arbitrio sta-
 tuebat.

Milonis defensio

tuebat. Ergo in his angustiis Milo defensus est, nouiq; iudicii noua forma, multorum oratorum non solum oculos, sed animos terrebat: ad quam ipsi quotidie noui, vel potius imparati accederent: Sic Rabirius Posthumus est etiam defensus. Sed nequaquam tamen talis Hortensius his temporibus extremis fuit, qualis antea fuerat: Defloruit enim senex, qui tantoperè adolescens floruerat. Si causas querimus, reperiemus duas: primum quod erat orationis genus Asiaticum, adolescentiæ magis aptum & concessum: in senibus autem, grauitatem & auctoritatem non habet: Itaque Philippus senem Hortensium audiens, cum irridere, tum etiam irasci & stomachari solebat, nec ferebat senem iuueniliter exultantem. Quare cum iam honores, & illa senior autoritas grauius quiddam requireret, remanebat idem, nec decebat idem. Secunda autem causa longè verior fuit, quæ iam exposita est, quod exercitationem studiumque dimiserat illud, quod fuerat in eo acerrimum: concinnitas illa crebritasque sententiarum pristina manebat, sed ea vestitu illo orationis, quo consueuerat, ornata non erat. Itaque Asiatica oratio, studio elocutionis ornata, in adolescente placuit: eadem cum per se, tum quia amisso laboris ornatu nudata erat, in senem displicuit. Ciceroni autem quanuis, ut Atticis suis videbatur, Asiatico, id nequaquam accidit, quia laborem nunquam remisit; & tamen dicendi genus

nus ad ætatis caniciem temperauit, vt ipse ait primo Legum, cum ad senectutis solatium, iuris explicationem sibi reſeruataſſet: Atqui, reſpondet Atticus, vereor ne iſtã cauſſam nemo noſcat, tibi que ſemper dicendum ſit: & eò magis, quòd te ipſe mutaſti, & aliud dicendi genus inſtituiſti: vt quemadmodum Roſcius familiaris tuus in ſenectute numeros in cantu cecinerat, ipſasque tardiores fecerat tibias, ſic tu à contentionibus, quibus ſummis vti ſolebas, quotidie relaxes aliquid, vt iam oratio tua non multum à philoſophorum lenitate abſit: Quod ſuſtinere cum vel ſumma ſenectus poſſe videatur, nullam tibi à cauſſis variationem video dari. Hæc ille. Ergo cõtrariarum cauſſarum contrarij euentus in Hortenſio & Tullio fuere. Quapropter Hortenſius à Craſſo & Scæuola Coſs. vſque ad Paulum & Marcellum Coſs. quatuor & quadraginta annos floruit: Tullius à Sylla Dictatore ad eoſdẽ Coſs. in eodem curſu ferè triginta annos fuit: quibus orationes, quæ extant, exceptis tribus ad Cæſarem, & quatuordecim Philippicis, deſcriptæ ſunt: & quidem, vt antè dixit ipſe, ludis ac feriis, ne vnquam eſſet otioſus: & ſic primo Legum gloriatur ſe plura, & quidem ſuccifuiſſe tẽporibus ſcripſiſſe, quàm omnino è Latinis quifquam. Lyſias apud Græcos dicitur orationes trecentas ſcripſiſſe: At nemo orator, ait in Oratore de ſe Cicero, tam multa ne in Græco qui-

co quidem otio scripsit, quàm multa sunt nostra. Vnde conici potest, quanta iactura Ciceronis orationum non habitarum tantum, sed etiam scriptarum facta sit, cum de tanto numero vix supersint sex & quinquaginta.

Sed hactenus in Claris oratoribus de Ciceronis studiis actum est: In Cilicia deinceps Proconsul fuit: Quid igitur? quid in hoc magistratu Ciceronianum nobis erit? Enimvero singulare continentiae & æquitatis exemplum omnibus in Rep. principibus & magistratibus, aureis literis notandum, & in vita ac moribus ad eximium veræ gloriæ decus imitandum. Provinciam illam Seleucianam antea Cicero contempserat: tandem Proconsulem in eam se mitti passus est: toto enim anno Atticum rogare non destitit, ne prorogaretur annus. Proficiscitur igitur in Ciliciam Tullius summo cum imperio, summo etiam cum desiderio veræ laudis, veræ gloriæ: cuius admonitorē & quasi doctorem habuit Atticum: quem consiliorum magistrum: quem scriptorum suorum Aristarchum semper habuit. Itaque diligens discipulus, magistro disciplinæ rationem accuratè singulis propè dieb⁹ ita reddidit, ut iuuenis quōdam Moloni videlicet declamationum & cōmentationum rationē reddiderat. Actium ad xvi. Cal. Quintiles venit: Ego, ait, ut sæpe tu me currētem hortatus es, quotidie mediator, præcipio meis: faciā deniq; ut summa modestia

*Dr Ciceronis proconsul
in Cilicia*

destia & summa abstinencia munus hoc ex-
 traordinarium traducamus. Perge : Actio
 ad x v. Calen. Quintiles venit Athenas:
 Adhuc, ait, sumptus nec in me aut publicè aut
 priuatim, nec in quenquam comitum : Nihil
 accipitur lege Iulia, nihil ab hospite: persuasum
 est omnibus meis, seruiendum esse famæ meæ
 bellè. Adhuc hoc animaduersum, Græcorum
 laude & multo sermone celebratur: Quod su-
 perest, elaboratur in hoc à me, sicut tibi sensi
 placere: Sed hæc tum laudemus, cùm erūt per-
 orata. Eadem ^{modestis} ^{μειλη} proxima est epistola: Nos
 adhuc iter per Græciam summa, cum admira-
 tione fecimus: nec mehercule habeo adhuc
 quem accusem meorum: Videntur mihi nosse
 nos, nostram causam, & conditionem profes-
 sionis suæ. Planè seruiunt existimationi meæ.
 Quod superest, si verū illud est, οἶατ' ^{qualis dominus} ^{αὐτὸν δεσποινῶν},
 certè permanebunt: Nihil enim à me fieri ita
 videbunt, vt sibi sit delinquendi locus: Sin id
 parum fuerit, fiet aliquid à nobis seueriùs: Nā
 adhuc lenitate dulces sumus, & vt spero, pro-
 ficimus aliquantum. Ephesum venit ad XI.
 Cal. Sextiles: Hic ostentationum suarum dis-
 crimina iocando indicat, & laudis auaritiam
 perpetuā meditatur. Cùm tamen, ait, cū De-
 cumanis venissem cum imperio, Græci, quasi
 Ephesio Prætori, se alacres obtulerunt. Ex quo
 te intelligere certè scio, multorum annorum
 ostentationes meas, nunc in discrimen esse ad-
 ductas:

ductas : Sed vt spero, vtemur ea paleſtra, quam à te didicimus, omnibúſque ſatisfaciamus. Ephesi autem Nigidius Romã ex legatione decedens, Tullium expectauit, eodẽmque viſendi & ſalutãdi Ciceronis gratiã, Cratippus Peripatetic⁹ Mytilenis venit: quẽ vertẽdi Timei tũ fuit occasio, vt ex ipſo fragmento intelligi poſteſt: In Aſiã Epheſo deinde traiectũ eſt: Auaritia iſta nõ intermittitur. Nos Aſia accepit (ait) admirabiliter : Aduentus noſter ne numo quidem ſumptui fuit : Spero meos omnes ſeruire laudi meæ: tamen magno timore ſum: Sed bene paramus. Platonicum Procõſulem adhuc vides Ciceroniane mi, nec Epicurei Attici diſcipulum diceres. Perge, reliquum iter proſequere : Laodiceam venit pridie Cal. Sextiles: qua in vrbe, Appius Clodii frater licet reconciliatus, attamen occultẽ inimicus, certẽ moribus valdẽ contrarius, anno ſuperiore durus fuerat: Qualis autẽ Cicero? Nihil, ait, exoptatius aduentu meo, nihil charius. Sed eſt incredibile, quàm me negotii tẽdeat, ne non habeat ſatis magnum campum ille tibi non ignotus curſus animi, & indiſtriæ meæ præclara opera ceſſent. Quæris, quid hĩc agam? Ita viuam, vt maximos ſumptus facio, mirificẽ delector hoc inſtituto: admirabilis abſtinentia ex præceptis tuis: vt verear, ne illud quod tecum permutaui, verſura mihi ſoluendum ſit. Appii vulnera nõ refrico: ſed apparẽt, nec oculi poſſunt. O Pro-

conſu-

consulem diuinum, & omnibus omnium Rerump. principibus, nō oratoribus dūtaxat imitandum! Non modò contra leges nihil capit, sed à legib⁹ cōcessum remittit: imò verò (quod Ciceronianis tota mente complectendum est) metuit, ne satis ampla sit materies ad bene de prouincia merendū. Successerat Cicero Proconsuli Appio, turpiter auaro & rapaci: comparemus igitur honestam Ciceronis abstinentiam. Maxima, ait, expectatione in perditā & planè euersam in perpetuum prouinciam nos venisse scito, pridie Calend. Sextil. moratus triduum Laōdiceæ, triduum Apameæ, totidem dies Synnade. Audiuimus nihil aliud, nisi imperata ^{tributa} ἐπιμεφάλια soluere nō posse: Possessiones omnium venditas, ciuitatum gemitus, ploratus: monstra quædam nō hominis, sed ferè nescio cuius immanis: Quid quæris? tēdet omniū nos vitæ: Leuātur tamē miseræ ciuitates, quòd nullus fit sumptus in nos, neque in legatos, neque in Questorem, neque in quenquam. Sci- to non modò nos fœnum, aut quod lege Iulia dari solet, non accipere, sed ne ligna quidem: nec præter quatuor lectos & tectum, quenquā accipere quicquā: multis locis ne tectum quidem, & in tabernaculo manere plerunque. Itaque incredibilem in modum concursus fiunt ex agris & vicis, & domibus omnibus. Mehercule etiam aduētū nostro reuiuiscunt iustitia, abstinentia, clementia tui Ciceronis: Itaque opinio-

piniones omnium superauit. Quid hîc, Ciceroniane mi, nunquid prædonem quendâ prouinciæ in Appio vides? patrem in Cicerone? Perge, audi cætera. Nos tamen (etsi hoc te ex aliis audire malo) sic in prouincia nos gerim⁹, quod ad abstinentiam attinet, vt nullus teruncius sumatur in quenquâ: Id fit etiam & Legatorum & Tribunorû & Præfectorû diligentiâ: nam omnes mirificè *συμφιλοδοξοῦσι* gloriæ meæ. Et ibidem: Dici nō potest, quàm inuitus à vobis absim: & simul hâc gloriam iustitiæ & abstinentiæ fore illustriorem spero, si citò decesserimus: Id quod Scæuolæ contigit, qui solos nouem mēses Asiæ præfuit. Huc oculos animosque conuertamus, A V D. & tantam animi bonitatem, tamque popularem contemplemur. Scæuola, Romanos omnes ista prouinciali virtute superauerat: hunc igitur imitandû Cicerō sibi proponit, vt antea proposuerat Hortensium: Imitationis huius fructus magnus apparuit, & maior deinceps apparebit. Hinc prouincialium fides erga Romanos maior. Sociis, ait, multò fidelioribus vtimur, quàm quisquam vsus esset: quibus incredibilis videtur & nostra mansuetudo & abstinentia. Interea verò Ariobarzane Rege Cappadociæ restituto, prouincialibus recreatis, cesis Amanēsis hostibus, castellis captis & incensis, Pindenisso Eleutherocilicū oppido capto, septimo & quadragesimo die postquàm oppugnari cœptum est,

Tullius

Tullius imperator est appellatus apud Issum,
 vbi quondam Alexander Darium vicerat: eiq;
 propterea supplicatio à Senatu decreta est, vt
 ad Catonem scribitur. Quid deinde? Eadem
 abstinencia è præceptis Attici tenetur. Quòd
 me maximè hortaris, ait, & quod pluris est,
 quàm omnia, in quo laboras, vt etià Ligurino
 μῶμος fatisfaciam: moriar, si quicquam fieri po-
 terit elegantius: Nec tam ego hanc continen-
 tiam appello, quæ virtus voluptati resistere vi-
 detur. Ego in vita mea, nulla vnquam volupta-
 te tanta sum affectus, quanta afficior hac inte-
 gritate: nec me tā fama, quæ summa est, quàm
 res ipsa delectat. Quid quæris? fui tanti, me ip-
 se nō noram, nec satis sciebam, quid in hoc ge-
 nere facere possē rectè. ^{inflat, pingu} πεφυσίωμαι; nihil est præ-
 clarius. Interim hæc ^{placidius} χαμωρεῖα. Audiuerat tamen
 nescio quid Atticus, quod non placeret. Sed
 posthac, ait Tullius, omnia quæ certa nō erūt,
 pro certo negato: nos enim & nostra sponte
 bene firmi, & mehercule autoritate tua inflā-
 mati, vicimus omnes. Hoc tu ita reperiēs, cū
 abstinencia, tum iustitia, facilitate, clementia:
 Caue putes quicquā homines magis vnquam
 esse miratos, quàm nullum teruncium me ob-
 tinente prouinciam, sumptum factum esse: nec
 in Rempub. nec in quenquam meorum, præ-
 terquàm in L. Tulliū legatum: Is cæteroqui
 abstinens, sed Iulia lege transita, semel tamen
 in diem, non vt alii solebant, omnibus vicis:
 præter

præter eum semel nemo accepit: facit vt mihi excipiendus sit, cùm teruncium nego sumptus factũ: præter eum accepit nemo: Has à nostro Q. Ticinio sordes accepimus. Hactenus semestris est abstinencia: pro cuius meritis, dic M. Tulli, dic magistro Attico, quos honorum fructus ceperis, & antè sordes aliorũ cõpara. Il-
 lud autẽ tẽpus, ait, quotãnis ante me fuerat in hoc quẽstu: Ciuitates locupletes ne in hyberna milites recipere, magnas pecunias dabant: Cy-
 prii talẽta Attica CC. qua ex insula (nõ *ὑπερβολικῶς*, sed verissimè loquor) numus nullus me obtinẽte erogabatur. Ob hæc beneficia, quib⁹ illi obstupefcũt, nullos honores mihi, nisi verborũ, decerni sino: statuas, fana, *ἱερὰ* *ἑτερίππα* pro-
 hibeo: nec sũ in alià vlla re molest⁹ ciuitatib⁹: sed fortasse tibi, qui hæc predicem de me: Perfer, si me amas, tu enim me facere voluisti. Iter igitur ita per Asiam feci, vt etiam fames (qua nihil miserius est) quæ tũ erat in hac mea Asia, messis enim nulla fuerat, mihi optanda fuerit: Quacunque iter feci, nulla vi, nullo iudicio, nulla contumelia, authoritate & cohortatione perfeci, vt & Græci & ciues Romani, qui frumentum compresserant, magnum numerum populis pollicerentur. Hæc sex mensium virtutis proconsularis studia sunt: Ciceroniana, ita me Deus amet, A V D. imò prouincialium iudicio diuina, quoniam his meritis diuina statuarum, quadrigarum & fanorum præmia in-
 O stituta

fide bona: Multaque sum secutus Scæuolæ, in
iis illud, in quo sibi libertarē cēsent Græci datā,
vt Græci inter se disceptēt suis legib⁹: Breue au
tem edictū est, propter hāc meā ^{dispositionem} *διαρρῆσιν*, quod
duob⁹ generibus edicēdū putauī: quorū vnum
est prouīciale, in quo est de rationib⁹ ciuitatū,
de ære alieno, de vsura, de syngraphis, in eodē
omnia de publicanis: alterum, quod sine edi
cto satis commodē transigi non potest, de hæ
reditatum possessionibus, de bonis possiden
dis, magistris faciundis, vendendis: quæ ex edi
cto & postulari & fieri solent: tertium de reli
quo iure dicundo, ^{α γραφον} reliqui: dixi me de
eo genere mea decreta ad edicta vrbana accō
modaturū: Itaq; curo & satisfacio adhuc oībus,
Græci verò exultāt, q̄ peregrinis iudicib⁹ vtun
tur. Nugatorib⁹ quidē, inquires. Quid refert? tñ
se ^{αυτονομίαν} *αυτονομίαν* adeptos putāt: Nostri enī, credo, gra
ues habēt Turpionē sutoriū & Vectiū mācipē:
De publicanis quid agam, videris quærere: ha
beo in deliciis, obsequor, verbis laudo, orno,
efficio ne cui molesti sint. ^{το παραδοξοτατον} *το παραδοξοτατον*: Vsu
ras eorū, quas pactionibus ascripserat, seruauit
etiā Seruilius. Ego sic: Diē statuo satis laxā: quā
ante si soluerint, dico me centesimas ducturū:
si non soluerint, ex pactione. Itaque & Græci
soluunt tolerabili fœnore, & publicanis res est
gratissima, si illam iam habent: pleno modio
verborum honorem, imitationem crebram.
Quid plura? sunt omnes ita mihi familiares,
vt se quisque maximē putet: sed tamen ^{αυτονομίαν} *αυτονομίαν*

τοῖς. Scis reliqua. Ergo discipuli boni officia omnia adhuc videmus: videtur tamē interdū magister Atticus nō nihil, vt antea, diffidere, idq; discipul⁹ ita significat: Sed noli (ait) me putare ^{ἐκελευματα} illa tua abiecisse, quæ mihi in visceribus hærent. Flens mihi meam famam commendasti: quæ epistola tua est, in qua mentionem non facias? Itaque irascatur, qui volet, patiar: τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, præsertim cū sex libris, tāquam prædibus, me ipse obstrinxerim: quos tibi tam valdè probari gaudeo. Atque his politia^e prouincialis studiis & officiis, Ciceronū institutio non omittebatur. Cicerones pueri (ait) amant inter se, discunt, exercentur: sed alter, vt dixit Isocrates in Ephoro & Theopompo, frenis eget, alter calcarib⁹. Dionysius mihi quidem in amoribus est: pueri autem aiunt eū furenter irasci: sed homo nec doctior, nec sanctior fieri potest, nec tui meique amantior. Hunc Rhetoris Dionysii (de cuius ingenio & moribus permulta variè Cicero) furorem proposui, vt eligendi pædagogi quanta cura esse debeat, intelligatur. Q. Ciceronis pueri magnum illud quidem, veruntamen multiplex ingenium fuit: quo regendo patruus habuit negotii satis: postea verò molestias grauissimas percepit, vt furor doctoris, furiosum illud nescio quid in puero videatur auxisse. Sed Attici reprehensio quædam, aut certè suspicio, continuatur. Illud me, mi Attice, in extrema ferè
 episto-

epistola commouit: scribis enim sic: ^{quid aliud} τί λοιπόν;
 Quinde me obsecras amantissimè, ne obliuif-
 car vigilare, & vt animaduertam, quæ fiant.
 Nunquid de quo inaudisti? Et si nihil eiusmodi est, ^{non enim quicquam aliud} πολλοῦ γε καὶ δέει. Nec enim me fefellisset,
 nec faller. Sed ista admonitio tua tam accura-
 ta, nescio quid mihi significare visa est. Sede-
 nim in tantis abstinentiæ laudibus, vnum est
 popularis cuiusdam gratiæ non omittendum
 genus. Aditus, ait de se Tullius, ad me minimè
 prouinciales: nihil per cubicularium, ante lucē
 inambulabam domi, vt olim candidatus: grata
 hæc & magna, mihiq̃ue nondum laboriosa ex
 illa vetere militia. Ergo dormientem Cice-
 ronem in atrio manè nemo præstolabatur, ne-
 mo somnum eius anteuertebat: Et illa nimirū
 militia vetus est, de qua iam antea in Questura
 dictum est: Neminem à congressione neque
 sanitor meus, neque somnus absterruit. Quare
 mi Ciceroniane, exēplo Ciceronis tui vigila,
 præsto sis salutem implorantibus, si præsidere
 vis, & hanc popularitatem maximè Ciceronia-
 nam existima. Admonitus est Tullius ab At-
 tico sæpius, & nonnihil veluti castigatus: iam
 par pari refertur, quod Atticū remordeat. Sca-
 ptio fœneratori postulauerat Atticus à Tullio
 equites quinquaginta, quibus Scaptius Sala-
 minios ad soluendum fœnus cogeret: Iniqua,
 inquires, magistri postulatio. Quid igitur dis-
 cipulus? negauit: imò etiam reprehendit. Hæc

à me ordine (ait) facta, puto me Bruto probaturum: tibi, nescio: Catoni certè probabo. Sed iam ad te ipsum reuertor. Ain' tandem Attice, laudator integritatis & elegantiæ nostræ?

Ausus es hoc ex ore tuo,

inquit Ennius, vt equites Scaptio ad pecuniam cogendam darem, me rogare? An tu si mecum esses, qui scribis morderi te interdum, quòd non simul sis, paterêre me id facere, si vellem? Tandem verò decessum è prouincia spectans, & sollicitus quemnam præficeret: Reliqua, ait, plena adhuc & laudis & gratiæ, digna iis libris, quos tu laudas: Conseruata ciuitates: cumulatè publicanis satisfactû: offensus contumelia nemo: decreto iusto & se- uero perpauci: nec tamen quisquam, vt queri audeat: Res gestæ dignæ triumpho: de quo ipso nihil cupidè agemus: sine tuo quidem consilio, certè nihil. Clausula est difficilis in tradenda prouincia: sed hæc Deus aliquis gubernabit. Tanta verò parsimonia Ciceronis fuit, vt ex pecuniæ in annum sumptum attributæ reliquo, annum successorì suo & præterea H.S. CI γ Romam retulerit, id est, nostrorû coronatorum trecenta septuaginta quinque millia. ^{probatè propositum} $\omicron$ $\delta\delta\upsilon$ $\pi\alpha\rho\epsilon\rho\rho\omega\nu$ volo te hoc scire: omnia illa prima, quæ etiam tu literis in cælum ferebas, ^{signata fuerunt} $\epsilon\pi\iota\theta\eta\kappa\tau\alpha$ fuerunt. Quàm nō est facilis virtus: quàm verò difficilis eius diuturna simulatio! Cùm enim hoc rectû & gloriosum putarè, ex annuo sumptu, qui mihi decretus esset, me

C.

C. Cēlio Quæstori relinquere annum, referre in ærariū ad H-S. CIO. īgemuit nostra cohors, omne illud putās distribui sibi oportere: vt ego amicior inuenirer Phrygum & Cilicū ærariis, quàm nostro. Sed me non mouerunt: nam & mea laus apud me plurimū valuit: nec tamen quicquam honorificè in quenquā fieri potuit, quod prætermiserī. Sed hæc fuerit, vt ait Thucydides, ^{διπολλὸς (ῥημονία)} ἐκβολὴ λόγου non inutilis. Sed in his cōmemorandis à Cicerone testimoniis nimius sum, vel fortasse ineptus ac molestus: attamen virtutis amor id agere prolixius cōegit, vt Ciceronianus tanti boni imitationem, compluribus exemplis propositam habeat: Attamē cōcludamus: Hanc discipulus iste industrius Attico magistro annui magistratus rationem tā sollicitè tamq; religiosè reddidit. Atticus, Epicureus fuit: Tullius, nouus Academicus, nec veri Dei cognitione melius instructus: attamen videm⁹ quàm sactè Epicureus ille præcipiat, & quàm religiosè nouus hic Academicus obsequatur. Prò cœlestis atque æterne pater! tanto tamque singulari exemplo nō excitabimur? Magnifica religionis vocacula nos delectant: Christiani appelletur. Ecquid inquā, interest, quo nomine appellemur, si nos ab Epicureis, si nos à nouis Academicis, vitæ morūque probitate & religione superemur? Ciceronem, vt oratorem magnum imitari volumus: rectè: oratoris igitur primam præcipuamque gloriam,

temperantiam, constantiam, æquitatem (per Deum immortalē) imitemur: & tum demū, si lubet, Ciceroniani appellemur, cū tā probāda laudādaque Ciceronianæ virtutis opera consequemur. Tullia, Dolabellæ tertiis nuptiis, absente in Cilicia patre, nupsit, mortuo Crassipide, aut certè factō diuortio: & Hortensius orator mortuus est. Sed reliquum Ciceronis cursum prosequamur. Propter res in prouincia bene felicitérque gestas, cū imperator esset appellatus, vt dixi, supplicationem iudicio Senatūs meruit: Rhodū igitur & Athenas ad Rhetoras & philosophos suos rediit, & triumphū à Senatu, propter illam suam ^{καλίστην} ^{καλίστην} ^{καλίστην} exspectauit: vt aliquando ambitionis huius hominē pœnituerit. Quòd si, ait, ista nobis cogitatio de triumpho iniecta non esset, quam tu quoque approbas, nā tu haud multū requireres illū virum, qui in VI. libro informatus est. Quid enim tibi faciam, qui illos libros deuorasti? quin nunc ipsum non dubitabo, rem tantam abiicere, si id erit rectius: vtrunque verò simul agi nō potest, & de triumpho ambitiosè, & de Rep. liberè. Sed ne dubitaris, quin quod honestius, id mihi futurum sit antiquius: Nam quòd putas vtilius esse, vel mihi, quòd tutius sit, vel etiam vt Reipub. prodesse possim, me esse cum imperio: id coràm considerabimus, quale sit: habet enim res deliberationē, etsi ex parte magna tibi assentior. Sed interea incidit tempestas

peftas altera bellorū ciuiliū, id eſt, materia ingenio Ciceronis alieniſſima, viri nempe nihilo minùs, quàm ad bella nati. Nā tametſi politice fortitudinis in foro, curia, roſtris, ad oratoris perſonā & dignitatē tuendā ſatis habuit, militaris certè ac bellice multū non habuit. Ex his autem ciuilibus bellis prudenter perſpexit, nihil niſi tyrannidē futuram: Pompeiū tamē & Cæſarem complectebatur: illum, quia de ſe optimè meritus erat: hunc, quia tantū poterat: Cū Pompeio frequens fuit: Cæſarem literis ſæpe cōuenit: in agro etiam Trebulano vidit iam Italia potitum, vt eſt ad Matium. Fecit igitur atque effecit, vt neutri illorū quifquam eſſet Cicerone charior: Attamen cū vterque de ſua potentia, periculo ciuitatis, dimicaret, ab vtraque parte, quoad de pace actū eſt, Pompeiūſque & vrbe & Italia & Hispania pulſus eſt, integrum ſe ſeruauit, quanuis à Pōpeio orē maritimæ ^{μαρτινῆς} ^{ἐπιτοκῆς} creat⁹, quāuis à Cæſare, vt Romæ eſſet, vehementer rogatus. Quæ verò interea Ciceronis de vtroq; priuatæ & arcanæ cum Attico deliberatiōes fuerint, lubet è quatuor libris epistoſularū hac de re Attico perſcriptis, ſummatim recolligere: ac de Cæſare primum. Dic igitur, Marce Tulli, quid de hoc imperatore ſentias: belli facultates & cauſſam nobis explica. Veruntamē hoc video (ait) omnes damnatos, omnes ignominia affectos, omnes damnatione ignominiæque dignos, illac facere:

cere:

*de Cæſarib; ac Pompe
nimis diſſis, quid eſſet
ſenſerit*

quò facilior sit aditus ad patriam? ^{ἡρώδης βασιλεὺς} ~~χρεῶν ἀποκο-~~
^{παῖς, θυγατρὶν καθόδοις} ~~παῖς, θυγατρὶν καθόδοις~~, sexcenta alia scelera moliri,
^{τὴν θεῶν μέγιστον, ὥς ἔχον τυραννίδα;} ~~τὴν θεῶν μέγιστον, ὥς ἔχον τυραννίδα;~~ Sibi habeat suam
 fortunam: vnā mehercule tecū apricationē in
 illo Lucretino tuo sole malim, q̃ omnia istius-
 modi regna: vel potiùs mori millies, quàm se-
 mel illiusmodi quicquam cogitare. Quid si tu
 velis, inquis? Age, quis est, cui velle non liceat?
 sed ego hoc ipsum velle, miserius esse duco,
 quàm in crucem tolli: Vna res est ea miserior,
 adipisci, quod ita volueris. Itaque teterrimè o-
 mnia iam fecit: nec eum rerum prolatio, nec
 Senatus magistratuumq; discessus, nec ærariū
 clausū tardauit: Quid est, quod ab eo nō me-
 tuas, qui Romam & Romana templa ac tecta,
 non patriā, sed prædam suam putauit? O perdi-
 tum latronem! vix vllō otio compensandam
 hanc Reipub. turpitudinem! Nec verò vt est,
 ita appellari tyrānus recusat: nec incertum est,
 Phalarimne an Pisistratum sit imitaturus. Atq;
 eum loqui quidam ^{ἡρώδης βασιλεὺς} ~~αὐθεντικῶς~~ narrant. Cn. Car-
 bonis, M. Bruti se pœnas persequi, omniūmq;
 eorum, in quos Sylla crudelis fuisset: Nihil Cu-
 rione se duce facere, quod, nō Pompeius Syl-
 la duce fecisset. Neque enim volūtate aut na-
 turā non crudelis est, sed quòd putat populare
 esse clementiam. Deniq; omnis hæc insidiosa
 clemētia colligitur ad constituendū regnum,
 nō modò Romano homini, sed ne Perse quidē
 cuiquam tolerabile. Atque hæc de Cæsare: fa-
 culta-

cultates & causam Pompeij, Ciceronis oratione similiter exprimam⁹: Pompeius ait, cum antea omnium hominum ^{ἀπολιτικώτατος} ^{ἀσρατηκώτατος} ^{ἀπολιτικώτατος}, tum hoc tempore ^{ἀσρατηκώτατος} visus est. Etenim cuiusmodi sunt illa decem annorum peccata? Ille Cæsarem in Remp. aluit, auxit, armauit: ille legibus per vim & contra auspicia ferendis author: ille Galliae vltioris adiutor: ille gener: ille in adoptando Pub. Clodio Augur: ille restituendi mei, quàm retinendi studiosior: ille prouinciæ propagator: ille absentis in omnib⁹ adiutor: idem etiã tertio Consulatu, postquàm esse defensor Reipub. cœpit, cõtendit, vt decem Tribuni plebis ferrêt, vt absentis ratio haberetur: quod idẽ ipse sanxit lege quadam sua, Marcòque Marcello Coss. finiẽti prouincias Gallias, Calend. Martij restitit. Itaque si nos causæ euentorum magis moueant, quàm euenta ipsa, mala omnia, Pompeij culpa contigerunt. Præsidii parandi causâ ad urbem relictus erat, nec locum, nec sedẽ præsidij vllam video: spes omnis in duabus inuidiosè retentis, penè alienis legionibus: Nam delectus adhuc inuitorum est, & à pugnando abhorrentium. Hinc illa fuga ab vrbe turpissima, timidissimæ in oppidis conciones. Mihi nihil vlla in gente vnquam ab vllò authore Reipub. ac duce turpius factum esse videtur, quàm à Pompeio factum est: cuius ego vicem doleo, qui urbem reliquit, id est patriam, pro qua & in qua mori præclarum fuit.

Per

Per fortunas, quale tibi cōsiliū Pompeii videtur? hoc quæro, quòd urbem reliquerit: ego enim ^{ἀπορῶ} ^{ἀπορῶ} tum nihil absurdius. Urbē tu relin-
 quas? Ergo idem, si Galli venirent. Non est, in-
 quit, in parietibus Respub. at in aris & focis:
 fecit idem Themistocles: fluctum enim totius
 barbariæ, ferre vrbs vna non poterat. At idem
 Pericles non fecit, annum ferè post quinquage-
 simum, cū præter mœnia nihil teneret: no-
 stri olim vrbe reliqua capta, arcem tamen reti-
 nuerunt. Sed accipienda plaga est: sumus enim
 flagitiosè imparati, cū à militibus, tum à pe-
 cunia: quam quidem omnem non modò pri-
 uatam, quæ in vrbe est, sed etiam publicam,
 quæ in ærario, illi reliquimus. Rem miseram!
 malas causas semper obtinuit: in optima caus-
 sa cōcidit: Picenum amisit, in Apuliam se cō-
 pēgit, fugit in Græciam: nullæ in Italia vires,
 nullæ sedes, quò concurrant, qui Remp. saluā
 esse volunt. Sic à duce timidissimo & pertur-
 batissimo commissum est, vt è portu sine gu-
 bernaculis egressi, tempestati traderemur: Iam
 ad Getarum, Colchorum, Armeniorum, reli-
 quorūque barbarorum copias & classes con-
 fugimus: tanquam qui mare teneat, necesse sit
 eum rerum potiri: Atque hæc inopia in facul-
 tatibus & copiis Pōpeii ad pugnam Pharsali-
 cam. Quid causa? cuiusmodi est? tyrannica pla-
 nè. ^{οὐ μολογούμενος τυραννίδα συσκευάζεται} ^{οὐ μολογούμενος τυραννίδα συσκευάζεται}, iam tum
 dicebat Cicero, cū Pompeius Cæsaris gener
 fieret.

fieret: Ergo postea manifestis reb⁹, Vereor, ait,
^{μη μοι γοργεῖν κεφαλῇ δεινοῖο πέλωρα}

intorqueat: mirandum enim in modum Cn. noster, Syllani regni similitudinem concupiuit. Quàm crebrò illud, Sylla potuit, ego nō potero? Sullaturit animus eius & proscripserit iandiu: Quàm minaces sermones, quàm inimici optimatum, quàm hostes municipiorū, meræ proscriptiones, meri Syllæ. ^{Εὖ δὲ σοι λέγω.} Caussa igitur non bona? imò optima: sed agatur, memento, fœdissimè. Primum consilium est, suffocare urbem & Italiam fame: deinde agros vastare, vrere, pecuniis locupletum non abstinere: promitto tibi, tegulam in Italia nullam relicturum. O facinus indignum! cū parentes non alere, nefarium sit, nostri principes antiquissimam & sanctissimam parentem patriam fame necandam, vastandam, inflammādam, spoliandam putauerunt? Tenēsne igitur moderatorem illum Reipub. quò referre velimus omnia? Nam sic quinto, vt opinor, in libro loquitur Scipio: Vt enim gubernatori cursus secundus, medico salus, imperatori victoria: sic huic moderatori Reip. beata ciuium vita proposita est, vt opibus firma, copiis locuples, gloriā ampla, virtute honesta sit: huius enim operis maximi inter homines atque optimi, illum esse effectorem volo. Hoc Cn. noster cū antea nunquam, tum in hac caussa minimè cogitauit. Dominatio quæsitā ab vtroque

troque est: non id actum, beata & honesta ciuitas vt esset. Nec verò ille vrbē reliquit, quòd eam tueri non posset: nec Italiam, quòd ea pelleretur: sed hoc à primo cogitauit, omnes terras, oīa maria mouere: Reges barbaros incitare, gētes feras armatas in Italiā adducere, exercitus cōficere maximos. Gen^o illud Syllani regni iā pridem appetitur, multis, qui vnà sunt, cupiētibus. An censes nihil inter eos cōuenire? nullam pactionem fieri potuisse? hodie potest: sed neutri σκοπὸς est ille, vt nos beati simus: vterque regnare vult. Hæc de caussa Pompeii Tullius: vbi pactionem quandam vides primum inter Pompeium & Cæsarem fuisse, de opprimenda Repub. cuius perditæ societatis & sceleratæ consensionis fides, patriam tādē perdidit. Hæ Ciceronis sententiæ: hæc etiam verba de belli ciuilis inter Cæsarem & Pompeium facultate atque caussa: vnde cognoscimus, duos istos principes, quos historiarum assentationes & fabulæ in astris collocant, duas Reip. pestes extitisse. Contrà, ^{ἐντιμὸς πατρίᾳ} φιλόπατρις ille Cōsul, Catilinæ domitor, Reip. vindex, libertatis conseruator comparetur: illos ciuib⁹ suis lupos, hūc ciuib⁹ suis Deū fuisse iudicabis. Ver⁹ igitur amor in patriam, Ciceronianus erit, Reipub. pernicies, Ciceroniana nō erit. Quæres igitur in tam obscuris rebus tāmque anticipi deliberatione, quis exitus Ciceroni fuerit. Certe cogitauit aliquādo Tullius, idem quod

Cato,

Cato, neutram partem sequi: & Solonis legem illam negligere, qua capite sanxit, si quis in seditione non alterutrius partis fuisset: & in patria, vel à tyranno oppressa remanere, exemplo Socratis, qui cùm triginta tyrāni essent Athenis, pedem porta non extulit. Attamen ad Solonis legem tandem respexit: Cæsaris partes tutiores videbantur: sed nec tyranno nimium confidebat: nec videbatur esse viri constantis, & boni ciuis, in ea vrbe, in qua cùm summis honoribus imperiisque vsus esset, res maximas gessisset, sacerdotio esset amplissimo præditus, non esset futurus sui iuris: subeundumque periculum esset cum aliquo dedecore, si quando Pompeius Rempub. recuperasset. Pompeii autem castra, speciei plus habebant, ad quam Cōsules, Prætores, Magistratus, Senatores, boni ferè omnes confluxerunt: itaque Tullium eò trahabant: sed præcipuè Pompeii merita: quæ tamen ipsa Tullius maiora prædicatione sua fecerat, quàm erant: Pompeius enim in adoptando Clodio fuerat Augur, idem ad plebem traduxerat: idem Tullium sibi ad pedes stratū ne subleuauerat quidem, sed se nihil contra Cæsaris voluntatem facere posse responderat: Quid ergo Tullius? Ego verò (ait) quem fugiā, habeo: quem sequar, non habeo. Quid igitur acturus? Idem (respondet) quod pecudes, quæ dispulsæ, sui generis sequuntur greges: vt bos armenta, sic ego bonos viros, aut eos, quicun-
que

que dicentur boni, sequar, etiam si ruent. Hæc in tantis periculis consilia longiùs & prolixiùs agitata sunt, quòd exilii memoria, metum impendētis eiusdem aut etiam grauioris calamitatis acriorem faciebat. Quare magnum prorsus exemplum Ciceroniano nostro hîc animaduertendum est, ne in magnis & periculosis rebus quicquam præcipitetur, sed momenta rerum in vtranque partem perpendantur: Sex enim mensium consultatio ista fuit. Interea tamen pristina vitæ consuetudo retinetur: in studiis ac literis consumitur omne tempus, & ad Demetrii Magnetis exemplum videtur tum nescio quid ^{περὶ ὁμονοίας} meditatus & commentatus esse, ad quam Pompeium & Cæsarem cohortaretur: Sed dispersione Senatorû actio illa de pace sublata est. Suetonius scribit, M. Antonium, item Octauium, ne Mutinensi quidem bello, declamandi consuetudinem omis-
 sisse: & in ipsis etiam castris, eloquentiæ studia solita versari: Id in Cicerone non admodû dissimile fuit: Nam cùm omnia bello frem-
 rent, audiamus quid ipse de se dicat. Sed tamē ne me totum ægritudini dedam, sumpsi mihi quasdam tanquam ^{θέσφις}, quæ & politicæ sunt & temporum horum, vt & abducam animum à querelis, & in eo ipso, de quo agitur, exercear: hæ sūt eiusmodi: Εἰ μὲν ἐστὶν ἐν τῇ πατρίδι τυραννισμένη, τυραννισμένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ πρότερον τυραννίδος καταλυσιν πρᾶττέον, καὶ μέλλῃ διὰ τοῦτο ποδὶ τῶν ὅλων
 P ἢ πό-

sequimur : eadem nos fortasse furia persequuntur, ait. A Cæsare tamen & Cæsarianis, omnib⁹ modis inuitabatur: imò penè vi retinebatur: magna etiam rei pecuniaria inopia premebatur: Omnis enim pecunia Ciceronis, tum fuit H-S. bis & vices, id est sexaginta millia coronatorum: quam summam, vel dimidiam, vel totam potius mutuam Pópeius exegit: Hæreditas tamen interea obuenit, qua fidem & famam apud creditores tueri vtcunque posset: Tū etiā Attici cōsilio, de Terentiæ repudio cogitabat, ex ipsius Teretiæ cōsensu & volūate, honestaque dotis restitutione, sicuti apparet ex epistolis ad Terentiam & ad Atticum. Cū verò in castra Pompeii peruenisset, reprehensus est à Catone, quòd Cæsaris inimicus, nulla caussa necessaria, factus esset, vt Plutarchus ait. Nec verò quæ accidebant, quæque agebantur, vllò modo probabat: Itaque refugit omne munus: Quinetiam cauillatus esse dicitur omnem illam Pompeii militiam, vt inertem: magnamque inde molestiam & sollicitudinem contraxit: vnde corporis infirmitas ea consecuta est, propter quam remansit in castris eo tempore, quo Pompeius acie Pharsalica victus est: Marcus tamen filius in eo bello, alæ alteri præfectus, cum magna laude fuit, vt est 2. Officiorum. Tua autem ætas incidit in id bellum, cuius altera pars, sceleris nimium habuit, altera felicitatis parum: quo tamen bello, cū te Pompeius alæ alteri præfecisset, magnam lau-

dem & à summo viro, & ab exercitu cōseque-
bare, equitando, iaculando, omni militari la-
bore tolerando. Plutarchus narrat, cū afflicti
exercitus reliquæ collectæ essent, earūque
principatum sibi vt consulari & imperatori
oblato recusaret, à iuniore Pompeio & pro-
ditorem appellatum, & nisi Cato intercessis-
set, vitæ periculum fuisse subitum. Hic Cice-
ronis casus alter fuit, vnde minùs gloriôsè sur-
rexit, quàm è priore surrexerat. Redit tamen
Brundisium, literis adductus Dolabellæ, qui
sibi Cæsarem mandauisse scripserat, vt Cicero
quamprimū in Italiam rediret. Neq; tamen
à Cæsarianis est receptus: quin Antonius Ita-
lia è Cæsaris contra Pompeianos edicto expel-
lere cogitauit: sed abstinuit propter illas Dola-
bellæ literas: Hinc illud est beneficiū latronū
secunda Philippica, quòd Antonius Tullio vi-
tam se dedisse iactaret, quam non eripuerat.
Accessit ad hunc grauem casum grauior do-
lor, cū apud Cæsarem à Qu. fratris filio in-
gratissimè & sceleratissimè accusatus est.
Quintus, ait, misit filium, non solū sui depre-
catorem, sed etiam accusatorem mei: dictitat
se à me apud Cæsarem oppugnari: quod refel-
lit Cæsar ipse, omnesque eius amici: Neque ve-
rò desistit, vbicunque est, omnia in me maledi-
cta conferre. Nihil mihi vnquam tam incredi-
bile accidit, nihil in his malis tam acerbum.
Qui ex ipso audiissent, cum Sicyone palàm
multis

multis audientibus loqueretur, nefaria quædã, ad me pertulerunt: nostri genus, etiam expertus es fortasse: in me id est omne conuersum. Sed augeo commemorando dolorem, & facio etiã tibi: Quare ad illud redeo: cura, vt huius rei causa, dedita opera mittat aliquem, Balbus ad quos videbitur: Velim cures literas meo nomine. Et paulò post, cùm fratris acerbitates & scelera cõmemorasset: Hæc ad te die natali meo scripsi: quo vtinam susceptus non essem, aut ne quid ex eadem matre postea natũ esset. Plura scribere fletu prohibeor. Hæc lacrymãs Cicero: quæ ipse legens, vix à lacrymis mihi tempero. Sed id aliis epistolis persequitur. Ad meas incredibiles ægritudines aliquid noui accedit ex iis, quæ de Q. Q. ad me afferuntur. Pub. Terentius meus necessarius, operas in portu & scriptura Asiæ pro magistro dedit: Is Qu. filiũ Ephesi vidit vi. Idus Decẽb. eũmq; studiose, propter amicitia nostrã, inuitauit: cũmq; ex eo de me cõtaretur, eũ sibi ita dixisse narrabat, se mihi esse inimicissimũ: volumẽnq; sibi ostēdisse orationis, quam apud Cæsarem contra me esset habiturus: multa à se dicta contra eius amentia: multa postea Patris cõsimili scelere secum Q. patrem locutum: cuius furorem ex iis epistolis, quas ad te misi, perspicere potuisti. Hæc tibi dolori esse certò scio: me quidem excruciant, & eò magis, quòd mihi cum illis ne querendi quidem locum futurum puto. Ergo huc ille Quinti furor erupit, de quo iã monui:

cuiusmodi molestiam, qua prudentia boni viri possint euitare, nescio: Hic perditus adolescēs, non modò patrum impiè vexauit, sed in tanti sceleris societatem, Quintum patrem pellexit: quibus tamen nihil aliud Cæsar credidit, quàm vt illius ad Pompeium profectionis lituum fuisse Quintum diceret. Tertius accessit dolor è Terentia nondum repudiata, quæ tum sceleratè quædam facere dicebatur. In his angustiis etiam mollior & fractior Cicero fuit, quàm fuerat in exilij calamitate perferēda: Interea tamē dum Brundusij iaceret, sepe ad Cæsarem scripsit de excusatione profectionis ad Pompeium, & deprecandi causâ M. filiū cum Sallustio mittere cogitauit. Tantam animi humilitatem & abiectiōē in aduersis rebus Ciceronianam nō esse monui. Catonem sibi hac virtute Cicero ipse longissimè præponeret, potiusque proponeret ad imitandum. Cæsar autē ad Ciceronem literas rescripsit satis liberales, vt ad Terentiam scribitur: & tandem ex Asia victor in Italiam reuersus, Ciceronē restituit. Biennii integri silentium deinceps est in epistolis ad Atticum vsque ad Cæsarem quartum Consulem, quo tempore repudiata Terentia: quod facinus, vt indignum, reprehēdit Antonius: vxorem, apud quam vir consenuerat, tandem repudiatam esse. Et repudium tamen ita factum est, vt coniunctio quædam animorum remāserit, cū alterum de alterius testamen-

to so-

to sollicitū in epistolis videamns. Sed hīc *μυσ-
κώτερος* quædam Cicero reticuit: nupsit autem
deinde Terētia Sallustio scriptori historiarū,
tum Valerio Messalę. Sed restitutus Cicero, in
illum portum refugit non inertię neque de-
fidia, sed otii moderati atque honesti: quódq;
superioris vitæ studiis actum erat, id reliquæ
vitæ meditationibus seruatū est, vt rerum do-
ctrina & orationis copia coniungeretur: Hac
enim de re sic prima Tusculana loquitur. Qua-
re si aliquid oratorię laudi nostra attulim⁹ in-
dustria, multò studiosiùs philosophię fontes a-
periemus, è quibus etiam illa manabāt. Sed vt
Aristoreles, vir summo ingenio, scientię copia,
cū motus esset Isocratis Rhetoris gloria, di-
cere etiam cœpit, adolescentes docere, & pru-
dentiam cum eloquētia iungere: sic nobis pla-
cet, nec pristinum dicendi studium deponere,
& in hac maiore & vberiore arte versari: hanc
enim perfectam philosophiā semper iudicaui,
quæ de maximis quæstionibus copiosè posset
ornatēque dicere: In quam exercitationem ita
nos studiosè operā dedimus, vt iam etiā scho-
las, Græcorum more, habere auderemus: vt
nuper tuū post discessum in Tusculano, cū
essent cōplures mecū familiares, tentavi quid
in eo genere possem: vt enim antea declami-
tabam causas, quod nemo me diutiùs fecit: sic
hæc mihi nunc senilis est declamatio. Hæc
Tullius: cuiusmodi rursus doctrina ab eodem

secūda Tusculana collaudatur. Sed eos, si possumus, excitemus, qui liberaliter eruditi, adhibita etiam differendi elegantia, ratione & via philosophantur. Est enim quoddam genus eorum, qui se philosophos appellari volunt: quorum dicuntur esse Latini sanè multi libri: quos non cōtemno equidem, quippe quos nunquā legerim: sed quia profitetur ipsi illi, qui eos scribunt, se neque distinctè, neque distributè, neque eleganter, neque ornatè scribere, lectionē sine vlla delectatione negligo: quid enim dicant, & quid sentiant ij, qui sunt ab ea disciplina, nemo mediocriter quidem doctus ignorat. Quamobrem, quoniā quemadmodum dicant ipsi, non laborant: cur legendi sint, nisi ipsi inter se, qui idem sentiunt, non intelligo: Nam ut Platonem reliquosque Socraticos, & deinceps eos, qui ab his profecti sunt, legūt omnes, etiā qui illa aut non approbant, aut non studiosissimè confectantur: Epicurum autem & Metrodorum non ferè præter suos quisquam in manus sumit: sic hos Latinos ij soli legunt, qui illa rectè dici putant. Nobis autem videtur, quicquid literis mandetur, id cōmendari omnium cruditorum lectione decere: Nec si ipsi minùs cōsequi possumus, iccirco minùs id ita faciendum esse sentimus. Itaque mihi semper Peripateticorum Academięque consuetudo de omnibus rebus in cōtrarias partes differendi, non ob eam causam solùm placet, quòd aliter non posset,

posset, quid in vnaquaque re verisimile esset, inueniri: sed etiam quòd esset ea maxima dicendi exercitatio, qua princeps vsus est Aristoteles, deinde eum qui secuti sunt: Nostra autè memoria Philo, quem nos frequenter audiui-
 mus, instituit alio tempore Rhetorum præcepta tradere, alio philosophorum ad quam nos cõsuetudinem à familiaribus nostris adducti, in Tusculano, quod datum est tēporis nobis, in eo consumpsimus. Itaque cū ante meridiē dictioni operam dedissemus, sicut pridie feceramus, post meridiem in Academiam descendimus. Haftenus Tullius bene dicendi, beneque sentiendi cōiunctum studiū nobis exposuit, quod adolescens, summorū magistrorum autoritate, in scholasticis & domesticis declamationibus secutus erat, quòdque Ciceroniano nostro imitandum antea monuimus: sed hę seniles theses & declamationes, vberiores multò & eruditiores fuerūt: atque omnem ferè amplitudinem & varietatem philosophiæ Logicam, Mathematicam, Physicam, Ethicā, Politicam complexæ: Persequar tamen nō genera rerum, sed gradus temporum, sicut adhuc facere studui. Quid igitur post reditum in gratiam? quid à Cicerone elaboratū est? historiam de Claris oratoribus adhuc viuo Catone, & ante Tulliae obitū (quāuis libri ipsius procœmiū *ὑπερὸν πρότερον* nescio quid indicet) primū videtur cōscripsisse, ab Attico excitatus: è cuius libro primū non modò consolationem, sed salu-

*Quo tempore scripsit
de claris oratoribus etc.*

salutem in miseris illis & afflictis rebus acceperat. Sic enim Brutus, Tullius, Atticus id colloquuntur. Salutem? inquit Brutus: quodnam tandem genus istuc tam præclarum literarum fuit? An mihi protuit, inquam, esse aut gratior vlla salutatio, aut ad hoc tempus aptior, quam illius libri, quo me hic affatus, quasi iacentem excitauit? Tum ille: nempe eum dicis (inquit) quo iste omnem rerum memoriam breuiter, & ut mihi quidem visum est, per diligentem complexus est. Istum ipsum, inquam Brute, dico librum mihi saluti fuisse. Tum Atticus: Optatissimum mihi quidem est, quod dicis: sed quid tandem habuit liber iste, quod tibi aut nouum, aut tanto vsui posset esse? Ille verò & noua, inquam, mihi quidem multa, & eam vtilitatem, quam requirebam, ut explicatis ordinibus temporum, vno in conspectu omnia viderem: Quæ cum studiosè tractare cœpissem, ipsa mihi tractatio literarum salutaris fuit, admonuitque; Pōponi, ut à te ipso sumerè aliquid ad me reficiendum, tēque remunerandum, si non pari, at grato tamen munere. Quanquā illud Hesiodium laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiam cumulatiore, si possis. Ego autem voluntatem tibi profectò emetiar: sed rem ipsam nondum posse videor: idque, ut ignoscas, à te peto: Nec enim ex nouis (ut agricolæ solent) fructibus est, vnde tibi reddā, quod accepi: sic omnis foetus repressus, exustusque flos, siti veteris vbertatis exaruit: nec

ex conditis, qui iacent in tenebris, & ad quos
 omnis nobis aditus, qui penè solis patuit, ob-
 structus est. Seremus igitur aliquid tanquã
 in inculto & derelicto solo: quod ita diligẽter
 colemus, vt impendiis etiam augere possimus
 largitatẽ tui muneris: modò idem noster ani-
 mus efficere possit, quod ager: qui cùm mul-
 tos annos quieuit, vberiores efferre fruges so-
 let. Hic locus planè significat post reditum
 in gratiam, primũ de Claris oratoribus librum
 fuisse: & quidem ante bellum Africanum ad-
 huc viuo Catone: Deinde post illud cõfectum
 bellum, secuta est laudatio Catonis: de quo li-
 bro dubitatio fuit. Sed de Catone *περίβλημα ἀρ-
 χιμήδων* est. Non assequor, vt scribam, quod tui
 conuiue non modò libenter, sed æquo animo
 legere possint. Quinetiam si à sententiis eius
 dictis, si ab animi voluntate, consiliis^{voluntate}que, quæ
 de Rep. habuit, recedam, *φθιδῶς* que velim gra-
 uitatem constantiamque eius laudare: hoc ip-
 sum tamen odiosum iis *ἀκονομα* sit: Sed verè
 laudari ille vir non potest, nisi hæc ornata sint:
 quòd ille ea quæ nunc sunt, & futura viderit,
 & ne fierent, contenderit, & facta ne videret,
 vitam reliquerit: Horũ quid est quod Alledio
 probare possimus? *Ἀρχιμήδων* verò difficile ex-
 plicatu Cicero dicit, vt Archimedis problema-
 ta sunt: & Allediiũ, ficto nomine Cæsarem vi-
 detur appellare. Scripsit Brutus etiam Catonẽ,
 sed in quo mortis consilium reprehenderat: v-
 trunque

trunque Catonem Cæsar legit: sed Catone Ciceronis sapissime legēdo, se dicebat copiosior factum, Bruti Catone lecto, se sibi visum disertum. Scripsit Fabius Gallus eandē laudationem. Catonem autem suum Cicero valdē probauit: Cato me quidem (ait) delectat, ut videatur orator, tam illustri problemate dignum aliquid edidisse. Et certē boni & fortis viri insignem quandam laudationem & demonstrationem Cicero ipse significat in eo libro fuisse, qui philosophicos libros enumerans secundo de Diuinatione: Imprimisq;, ait, quoniam philosophiā vir bonus efficitur & fortis, Cato noster in horum librorum numero ponendus est. Age, quid post Brutum & Catonē actum est? Libri de Finibus bonorum & malorum etiam meditati sunt: in iisque studiis ab Attico multum iuuabatur, a quo etiam refellebatur nonnunquam ^{constantius} ~~metaphisicis~~ ^{et} ~~metaphisicis~~. Orator mox scriptus est, de quo sic cum Attico iocatur:

Tantumne abs re tua est otij tibi,

ut etiam Oratorem legas? Maacte virtute: mihi quidem gratum, & erit gratius, si non modò in libris tuis, sed etiam in aliorum per librarios tuos Aristophanē reposueris pro Eupoli. Hæc Tullius: vbi memoriæ lapsus corrigendū præcipit. Quid autem Cicero de hoc libro iudicabit, antea dictum est. Tullia repudiatur à Dolabella, sine magna Tullij patris offensione: Tametsi de recuperanda dote difficultas quædam

*Libri de finibus quando
scripsi*

ex calore

dam fuit. Eodem ferè tēpore à Cicerone Publilia prædiues quædam puella ducitur, æris alieni dissoluendi gratiâ, vt Plutarchus ait. Quæ paulò pòst, quia Tullix obitu, quæ ex partu apud patrem decesserat, lætari videbatur, repudiata est. Calamitas exilij & belli ciuilis, molitiem Ciceronis magnâ, sed Tullix interitus, incredibilem quandam ostēdit: vt Sallustij nomine conuitium illud Ciceroni factum, quòd Tullia, matris pellex esset, speciem inde sumpsisse videatur. At quisquis oratiunculas illas Sallustij in Ciceronem, & Ciceronis in Sallustium finxit, tēporis incōstantia improbable figmētum reddidit: sic enim obtrectatē Tullio Sallustium facit: Verùm (vt opinor) splendor domesticus tibi animos tollit, vxor sacrilega ac periurijs delibuta, filia matris pellex, tibi iucundior atque obsequentior, quàm patri par est. At (inquā) ingeniose declamator, quomodo Tullio vxor Cæsare mortuo (vt respondentem Tullium facis) animos nūc tollit, quæ iampridem vxor Tullii non est? quomodo sacrilega ac periurijs delibuta à Sallustio dicitur, quam ipse tum, vel certè paulò pòst, vxorem duxit? quomodo filia mortuo Cæsare, matris pellex, & patri iucundior, quàm par est, quæ viuo Cæsare extincta erat? Sallustius viuo Cæsare Tullium calumniatur: Tullius eadem licet hora, tamen mortuo Cæsare, Sallustio responderet. Quare quisquis cōuitia illa commentus est in Sallu-

*Quæ Annotatio Sallustij
in Ciceronem*

Sallustium & Ciceronem, maledicentiâ suam ostendit: nec certè quicquam vel Sallustij, vel Ciceronis stylo dignum attulit. Sed tamè Tullius incredibilem animi mœrorè è Tullix obitu concepit: Itaque ad eum cōsolandum literæ Attici, Bruti, Cæsaris, itē Sulpitij, quæ adhuc extāt, & imprimis liber de cōsolatione à patre ipso scriptus: de hoc enim sic cū Attico: Quòd me ab hoc mœrore recreari vis, facisvt omnia: sed me mihi nō defuisse tu testis es: nihil enim de mœrore minuendo scriptū ab vlllo est, quod ego non domi tuæ legerim: Sed omnem cōsolationem vincit dolor: Quinetiam feci, quod profectò ante me nemo, vt ipse me per literas consolaretur: quē librum ad te mittā, si descripserint librarij: affirmo tibi nullam consolationem esse talem. Totos dies scribo, non quòd proficiam quid, sed tantisper impediōr, non equidem satis: vis enim vrget: sed relaxor tamè, ad omniâque nitor, non ad animū, sed ad vultum ipsum, si queam, reficiēdum: Idque faciēs interdum mihi peccare videor, interdum peccaturus esse, nisi faciam: Solitudo aliquid adiuuat. Et paulò pòst: In hac solitudine careo omnium colloquio: cumque manè me in syluâ abstrusi densam & asperam, non exeo inde ante vesperum. Secundum te nihil est mihi amicis solitudine: in hac mihi omnis sermo est cum literis: Eum tamen interpellat fletus: cui repugno quoad possum: sed adhuc pares non sumus.

fumus. Videmus, A V D. qualis hic animus,
 quàm facilis, quàm tener, quàm mollis, vt ipse
 testimonio suo exponit: alio enim teste vix pro-
 baretur: attamen tanta teneritate & molli-
 tie, literarũ studia tenerescere ac mollescere ne-
 quaquam potuerunt: sed ingenii firmitas con-
 stantiæque, ad morum infirmitatem & incon-
 stantiam confirmandum & sustentandum ad-
 hibetur. Ergo in illum consolationis librum,
 doctissimorum scripta translata sunt: Tantus
 tamen hic erat dolor, vt scriptio & literæ non
 lenirent, sed obturbarent: hinc ^{consolatio} ἀποθνήσκω & fa-
 num Tullie tam multis cõsiliis, imò locis agi-
 tatum: Primò in Arpinati iusula, deinde Astu-
 ræ, tum in hortis Trāstyberinis: denique cogi-
 tata est scriptis omnis generis, alia quædam cõ-
 secratio. Ego quantũ his tēporibus (ait) tam
 eruditis fieri poterit, profectò illam cõsecrabo
 omni genere monumentorum, ab omnium in-
 geniis scriptorum, & Græcorũ & Latinorum:
 Quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum:
 sed iam quasi voto quodam & promisso me
 teneri puto: longũque illud tempus, cùm nō
 ero, magis me mouet, quàm hoc exigũ, quod
 mihi tamen nimium longum videtur: habeo
 enim nihil, tentatis rebus omnibus, in quo ac-
 quiescam: Nam dum illud tractabam, de quo
 antea scripsi ad te, quasi fouebã dolores meos:
 nũc omnia respuo, nec quicquam habeo tole-
 rabilius, quàm solitudinem. Plorat igitur dies
 &

& noctes Cicero : & quidē valdē diu , vt totus
 ferē liber duodecimus demōstrat: adeo vt ple-
 rique grauius nescio quid de eo loquerentur
 (vt in exilij lacrymis dictū est) de mētis erro-
 re: Atticus sanē scripsit se vereri, ne & gratia &
 authoritas Ciceronis tanto mœrore leuaretur.
 Sedenim vt lacrymæ istę Ciceronianę nō sint,
 tantum tamē ingenij robur, tam perēnes vigi-
 lię, valdē Ciceronianę sunt: Legere, meditari,
 scribere, commentari, omne denique tempus,
 in literis consumere, ad lacrymas detergendū,
 non cessat: mores afflictī sunt, ingenium tamē
 erectum est. Quid tum postea? Cæsar contra
 Catonem Ciceronis, Anticatones meditatatur,
 non sine aliqua Ciceronis cōmotione. Vereor
 in Catonem, Cato in nos, ait ad Fabium. Sed
 Cæsar hīc facilitatem suam tenuit: Catonis vi-
 tia notauit, Ciceronem nihil offendit: imō eius
 & integritatem laudauit & eloquentiam, Pe-
 riclis Theramenisque eloquentiæ comparauit.
 Quapropter ad animum Cæsaris retinendum,
 συμβουλευτικόν ad Cæsarem eiusmodi cogitatum
 est, quale ad Alexandrum Aristoteles scripse-
 rat: sic enim hac de re Tullius: Qualis futura
 sit Cæsaris vituperatio contra laudationē meā,
 perspexi ex eo libro, quē Hirtius ad me misit:
 in quo colligit vitia Catonis, sed cum maximis
 laudib⁹ meis: Itaq; misi librū ad Muscā, vt tuis
 librariis daret: volo enim eū diuulgari: quod
 quò facilius fiat, imperabis tuis. συμβουλευτικόν
 sæpe

ſæpe conor, nihil reperio : & quidem nihil habeo, & Ἀριστοτέλης, & Θεοπόμπος πρὸς Ἀλέξανδρον. Sed quid ſimile? Illi & quæ iſſis honeſta eſſent, ſcribebant, & grata Alexandro : Ecquid tu eiufmodi reperis? mihi quidem nihil in mentem venit. Videtur autem ſυμβουλευτικὴ materies fuiſſe, cùm de ſtatu Reip. tum de bello aduerſus Parthos gerēdo, quo Cēſarem hortabatur, vt multis epistoſis ſignificat. At ſυμβουλευτικὸν hoc cùm perfectum eſſet, abiectum eſt primò, quia Oppio, Balbo, & reliquis Cēſarianis, quorum conſilio Tullius utebatur, id nō placeret: infinita autem alia breuī illo tempore perſcripta ſunt. Legere, ait, iſti læti, qui me reprehendunt, tam multa nō poſſunt, quàm ego ſcripſi: quàm bene, nihil ad rem: Sed genus ſcribendī id fuit, quod nemo abiecto animo facere poſſet. xxx. dies in hortis fui: quis aut cōgreſſum meum, aut facilitatem ſermonis deſiderauit? Nunc vbi ſum, ea lego, ea ſcribo, vt ii qui mecum ſunt, difficilius otium ferāt, quàm ego laborem. Quid ſecutum eſt? Filius Athenas diſciplinæ gratiā miſſus eſt, & Cratippo præcipuè commendatus. Anticatoſes Cicero propterea cupidiùs diuulgauit, vt ex Anticatoſū vituperatiōe, maior eſſet Catonis laudatio: Eodem etiā tempore, Matii (vt ad ipſum ſcriptū eſt) impulſu, philoſophiam Cicero è Græcorū libris deſcribebat: verbis quidē plerūq; nouis, nec ideo iudicio quorundā ſatis Latinis: quod

Q

antea

antea iam alia de caussa citauimus. De lingua
 Latina, ait, securi es animi: dices, Qui talia cō-
 scribis, ^{ἀπογραφα} sunt, minore labore fiunt. Ver-
 ba tamē affero, quibus abundo. Hæc Tullius,
 quibus significat philosophiam suam, locorum
 communium è Græcis philosophis translatō-
 rum declamationem quandam esse, in qua res
 à Græcis sumeret, verba Latina à se ipso. Prima
 verò fuit Academica philosophia, quæ Logicā
 quandam haberet de genere philosophandi &
 iudicandi: Sed diuturna & variij consilij fuit
 ista commentatio: primò duo libri facti sunt,
 de quibus dici videtur eo loco: Ego hîc duo
 magna ^{συντάγματα} absolui. Atque in his phi-
 losophicis operibus texendis, ^{κοινότερα} quædam
 & ^{πολιτικώτερα} ad Dolabellam, vt minùs philo-
 sophiæ & reconditoris doctrinæ peritum, cō-
 mentatus est: Sed eodem (opinor) modo, quo
^{συμβουλευτικόν} illud ad Cæsarem. Quare, cū tā
 multa Ciceronis scripta meminerimus, imita-
 tionem non obliuiscamur: Tempestates & mi-
 seriæ similes frequentius accidunt, quàm veli-
 mus: tempestatum & miseriarum consolationē
 à nostris ingenijs, à nostris libris & literis repe-
 ramus. Est verò operepretium, A V D. genero-
 sæ huius animæ sempiternum laborem & stu-
 dium meminisse: Tam multa dies noctesque
 inchoauit & absoluit: occupare tamen tanta li-
 cet opera, artificem totum non poterant: ma-
 teries operosior quæsitā est, qua vis ingenij re-
 tinere-

tineretur & exerceretur: Rhetoricæ in foro ex-
 ercendæ potestas, aut certè libertas erepta erat:
 schola quædam instituendæ Rhetoricæ facta
 est: hac enim de re sic est ad Papyrium: Cùm o-
 tiosus essem in Tusculano, propterea quòd di-
 scipulos obuiam miseram, vt iidem me quàm
 maximè conciliarent familiari suo, accepi tuas
 literas, plenissimas suauitatis: ex quibus intel-
 lexi probari tibi meum cōsiliū: quòd vt Dio-
 nysius tyrannus, cùm Syracusis expulsus ef-
 fet, Corinthi dicitur ludum aperuisse, sic ego
 sublatis iudiciis, amisso regno forensi, ludum
 quasi habere cœperim. Quid quæris? me quo-
 que delectat consiliū: multa enim cōsequor:
 primū, id quòd maximè nunc opus est, mu-
 nio me ad hæc tempora. Id cuiusmodi sit, ne-
 scio: tantū video nullius adhuc consilia me
 huic antepone, nisi fortè mori melius fuit: in
 lectulo fateor, sed non accidit: in acie non fui:
 cæteri quidem, Pompeius, Lentulus tuus, Sci-
 pio, Afranius fœdè perierunt: At Cato, præ-
 clarè: Iam istud quidem cū volumus, licebit:
 demus modò operam, ne tam necesse nobis
 sit, quàm illi fuit: id quòd agim⁹. Ergo hoc pri-
 mū: sequitur illud: Ipse melior fio, primū
 valetudine, quam intermissis exercitationibus
 amiseram. Deinde ipsa illa (si qua fuit in me
 facultas orationis) nisi me ad has exercitatio-
 nes retulissem, exaruisset: Extremum illud est,
 quòd tu, nescio an primum putes: plures iam

Q

ij

pauones

pauones confeci,quàm tu pullos columbinos:
 tu istic te Atteriano iure delectato,ego me hîc
 Hirtiano.Et in alia epistola:Hirtiû ego & Do-
 labellam dicendi discipulos habeo, cœnandi
 magistros:puto enim te audisse, si fortè ad vos
 omnia perferûtur, illos apud me declamitare,
 me apud illos cœnitare. Quadam etiam epi-
 stola, Volumnium & Cassium significat in ea-
 dem schola fuisse. Haftenus de Tusculano re-
 gno:quo exéplo, cognoscimus virtutem, vbi-
 cunque sit, liberam esse, imò verò regnare &
 imperare. Cæsar ex Hispania victor rediit, &
 Dionysij regnum, nonnihil potentiore regno
 mutatû est: Marcellus à Cæsare restituitur: hec
 igitur restitutio, diuturni silentij finē attulit, &
 scholasticum regem in aulam Romani regis
 ad gratias agendum, auocauit: qua in actione
 gratiarum, συμβουλευτικὸν illud de statu Reipub.
 deque Cæsaris laudibus (opinor) expromitur.
 Deinde Ligariana deprecatio successit: qua
 Cæsar, licet tot victoriis elatus, à victo tamen
 oratore victus est: Tanta vis eloquentiæ tum
 fuit, vt tum verè orator arma de manibus irati
 imperatoris excussèrit, miseròque supplici ve-
 niam impetrarit: Itaq; vehementer oratio pro-
 bata est. Ligarianam præclarè vendidisti, ait
 ad Atticum: Posthac quicquid scripsero, tibi
 præconium deferā. Et iterum: Ligarianā præ-
 clarè authoritas tua cōmendauit: scripsit enim
 ad me Balbus ac Oppius, mirificè se probare:
 ob

pro Marcellus

pro Ligario

ob eamque causam, ad Cæsarem meam se oratiunculam misisse: Hęc igitur idem tu mihi antea scripseras. In hac autem oratione peccatū illud Tullius postea animaduertit: Brutus mihi Titi Ligarii verbis nuntiauit, quod appelleretur L. Curfidius in oratione Ligariana, erratū esse meum: sed vt aiūt, ^{μνημονικὸν ἀμαρτήμα}. Sciebam Curfidium pernecessarium Ligariorum: sed cum video antè esse mortuū: Da igitur, quæso, negotium Pharnaci, Anteo, Saluio, vt id nomē ex omnibus libris tollatur. Proxima fuit Deio- ¶ no Aristano tari regis defensio, maioris quidē personæ, sed eloquentiæ nequaquam paris: Itaque Cicero causam tenuem & inopē dicit, nec scriptione magnopere dignā: Sed ego (ait) hospiti veteri & amico munusculū mittere volui leuidentse, crasso filo: cuiusmodi ipsius solent esse munera. Atque hæ tres oratiuncule, in toto Cæsaris illo regno numerantur: interea igitur philosophia literis Latinis mādāta est: scripti primū in Academica quæstione sūt libri duo, vt dixi, Catulus & Lucullus. Deinde cū Varro librū quēdam Ciceroni, vt fortasse fuit opus de lingua Latina, polliceretur, è duobus Academicis libris Tullius fecit quatuor, duobus longē meliores, summotis personis Catuli, Luculli, Hortensij: Varronis autem, Attici, Tullii repositis: eodēque tēpore libri de Finibus Bruto nuncupati sunt: qua de re ita cum Attico: Quod ad me de Varrone scribis, scisme antea orationes,

aut aliquid id genus, solitum scribere, vt Var-
 ronem nusquam possem intexere: Postea autē
 quā hęc cœpi ^{φιλολογώτερα}, iam Varro mihi
 denuntiauerat magnam sanē & grauem ^{προσ-}
^{φωνήσιν}. Biēnium pręterit, cū ille ^{καλλιπιδης} as-
 siduo cursu cubitum nullum processerit. Ego
 autē me parabam ad id, q̄ ille mihi misisset, vt
^{αὐτῷ τῷ μετρώ καὶ λωίον,}

si modò potuissem: nam hoc etiam Hesiodus
 ascribit,

Nunc illam ^{ἀντὶ τῶν τελευτῶν συντάξιν} sanē mihi probatā,
 Bruto, vt tibi placuit, despōdimus: idq; eum
 non nolle mihi scripsisti. Ego illam ^{ἀκαδημικῶς},
 in qua homines nobiles illi quidem, sed nullo
 modo ^{φιλόλογοι}, nimis acutē loquuntur, ad Var-
 ronem transferamus: Etenim sunt ^{ἀντιόχεια}, quæ
 iste valdē probat Catulo: & Lucullo alibi repo-
 nemus: ita tamen si tu hoc probas: déque eo
 mihi rescribas, velim. Itemq; paulò pōst: Cō-
 mot⁹ tuis literis, quod ad me de Varrone scri-
 pseras, totam Academiam ab hominibus no-
 bilissimis abstuli, transtuliq; ad nostrum so-
 dalem, & ex duobus libris, contuli in quatuor:
 Grandiores sunt omnino, quā erāt, sed tamē
 multa detracta: Tu autē mihi peruelim scri-
 bas, quid intellexeris illū velle: Illud vtq; scire
 cupio, quem intellexeris ab eo ^{ζηλοτυπεῖν}. nisi
 fortē Brutum: Id hercule restabat, sed tamē sci-
 re peruelim. Libri quidē ita exierūt (nisi fortē
 me

me cōmunis ^{anosa scripta} φιλανθία decipit) vt in tali genere,
 ne apud Græcos quidem simile quicquam. Tu
 illam iacturam feres æquo animo, quòd illa,
 quæ habes de Academicis, frustra descripta
 sunt: multò tamē hæc erunt splendidiora, bre-
 uiora, meliora. Sed ista Academia, varij con-
 silij fuit: mutatæ primò sunt personæ, deinde
 nuncupatio, Ciceronem aliquādiu suspensum
 tenuit, vt iis declamationibus philosophicis,
 magnas & graues sollicitudines cōiunctas vi-
 deamus: neque temere publicatum, quicquid
 in buccam venisset. Illud etiam atque etiam
 consideres, velim, ait Tullius, placeátne tibi,
 mitti ad Varronem, quod scripsimus: etsi etiā
 ad te aliquid pertinet: Nam scito te ei dialogo
 adiunctum esse, tertium opinor: Igitur confi-
 deremus: etsi nomina iam facta sunt, sed vel
 induci, vel mutari possunt. Item alibi: Illam
 Academicam ^{σύνταξιν} totam ad Varronem tra-
 duximus, quæ modò fuit Catuli, Luculli, Hor-
 tēsiij: deinde quia ^{παρὰ τὸ πλεον} videbatur, quòd
 erat hominibus non ignota, non illa quidem
^{ἀπὸ δούλια} ἀπὸ δούλια, sed in his rebus ^{ἀπὸ δούλια} ἀπὸ δούλια, simulac veni
 ad villā, eosdem illos sermones ad Catonem
 Brutumque transtuli. Ecce tuæ literæ de Var-
 rone: nemini visa est aptior ^{ἀντιλογία} ἀντιλογία ratio. Sed
 tamen uelim scribas ad me, primùm placeátne
 tibi aliquid ad illum: deinde si placebit, hócne
 potissimùm. Quod idem & mox agitur. Ego
 interea admonitu tuo perfeci sanè argutulos

Q iiij libros

libros ad Varronē: sed tamen expecto, quid ad
 ea, quæ scripsi ad te: primū quid intellexeris
 eum desiderare à me, cū ipse homo ^{πλουταρχος} ~~πλουταρχος~~
^{φωτατος} ~~φωτατος~~ nunquam me laceffisset: deinde quā
^{ζηλοτυπειν} ~~ζηλοτυπειν~~ multò Hortēsium minùs, aut eos, qui
 de Repub. loquuntur: Planè hoc mihi expli-
 ces, velim: imprimis maneatne in sententia, vt
 mittā ad eum, quæ scripsi: an nihil necesse pu-
 tes. Sed hæc corām. Quin & idem latiùs pau-
 lò pòst scribitur, & de Finibus disputatio per
 partes distinguitur. In Varrone, ista caussa me
 nō moueret, ne viderer ^{φιλενδοξος} ~~φιλενδοξος~~. Sic enim cō-
 stituebam, neminem includere in dialogos,
 eorum, qui viuerent: Sed quia scribis, & desi-
 derari à Varrone, & magni illum estimare, eos
 confeci & absolui: nescio quā bene, sed ita
 accuratè, vt nihil posset suprā. Academicā om-
 nem quæstionē libris quatuor, in iis, quæ erant
 contra ^{ἀποκαταστάσεις} ~~ἀποκαταστάσεις~~ præclarè collecta ab Antio-
 cho: Varroni dedi, ad ea ipse respondeo: tu es
 tertius in sermone nostro. Si Cottam & Var-
 ronem fecissem inter se disputātes, vt à te pro-
 ximis literis admoneor, meum ^{κωφόν πρόσωπον} ~~κωφόν πρόσωπον~~ ef-
 fet. Hoc in antiquis personis suauiter fit, vt &
 Heraclides in multis, & nos sex de Repub. li-
 bris fecimus: Sunt etiā de Oratore nostri tres,
 mihi vehementer probati: in eis quoq; ex per-
 sonæ sunt, vt mihi tacendum fuerit: Crassus e-
 nim loquitur, Antonius, Catulus senex, C. Iu-
 lius frater Catuli, Cotta, Sulpiti⁹: puero me hic
 sermo

sermo inducitur, vt nullæ esse possent partes
 meæ. Quæ autem his temporibus scripsi, Ἀρι-
 στοτέλῳ morem habent: in quo sermo ita indu-
 citur ceterorū, vt penes ipsum sit principatus.
 Ita, cōfeci quinque libros πρὸς τελεῶν, vt Epicurea
 L. Torquato, Stoica M. Antonio, πρὸς πατητικῇ
 M. Pisoni daremus. ἀζηλότυπον id fore putarā,
 quòd omnes illi decesserant. Hæc Academica,
 vt scis, cum Catulo, Lucullo, Hortensio con-
 tuleram: sanè in personas non cadebant: erant
 enim λογικώτερα, quàm vt illi de iis somniasse
 vnquam viderētur. Itaque vt legi tuas de Var-
 rone, tanquam ^{ἐρμῆιον} arripui. Aptius esse nihil
 potuit ad id philosophiæ genus, quo ille maxi-
 mē mihi delectari videtur, measque partes vt
 nō sim cōsecut⁹, vt superior mea causā videat-
 ur: sunt enim vehementer ^{πρόβλητα} τῶν θανά, ἀντιόχεια, quæ
 diligenter à me expressa, acumen habent An-
 tiochi, nitorem orationis nostrum, si modò is
 est aliquis in nobis. Sed tu, dādósne putes hos
 libros Varroni, etiam atque etiā videbis: mihi
 quædam occurrūt, sed ea corām. Videmus ad-
 huc in hac epistola nuncupationem Academi-
 corum librorum incertam: Atticus quintum
 de Finibus describēdum dederat: de eo, & rur-
 sum de nuncupatione Academicarū quæstio-
 num & librorum de Finibus agitur. Dic mihi,
 placétne tibi primūm edere iniussu meo? hoc
 ne Hermodorus quidē faciebat, is, qui Plato-
 nis libros solitus est diuulgare: ex quo, ^{ἀόχοισιν}

^{ἐπεὶ} ἔμοδός ποσ. Quid illud: rectumne existimas, quic
 quā antè quàm Bruto, cui te authore ^{προσφώνῳ};
 Scripsit enim Balbus ad me, se à te quintum de
 Finibus librū descripsisse: in quo nō sanè mul-
 ta notavi, sed tamen quædam. Tu autem com-
 modè feceris, si reliquos cōtinueris, ne & <sup>ἀδιόρ-
 ωτα</sup> habeat Balbus, & ^{ἐὼλα} Brutus. Sed hæc ha-
 ctenus, ne videar ^{ποὶ μικρὰ ἀνὰ δαξάν}. Etsi nūc qui-
 dē maxima mihi sunt hæc: quid est enim aliud?
 Varroni quidē quæ scripsi te authore, ita pro-
 pero mittere, vt iā Romā miserim describēda.
 Ea si voles, statim habebis: Scripsi enim ad li-
 brarios, vt fieret tuis, si tu velles, describendi
 potestas. Ea verò continebis, quoad ipse te vi-
 deam: quod diligentissimè facere soles, cū
 à me tibi dictum sit. Quomodo autem fugit
 me tibi dicere: mirificè Cerelia, studio vide-
 licet philosophiæ flagrans, describit à tuis: Istos
 ipsos de Finibus habet. Ego autem tibi cōfir-
 mo (possum falli, vt humanus) eam à me non
 habere: nunquam enim ab oculis meis abfue-
 runt. Tantū porrò aberat, vt binos scriberēt,
 vix singulos confecerunt. Tuorum tamen eò
 nullum delictum arbitror: Itēque, quæ te
 volo existimare: à me enim prætermisum est,
 vt dicerem, eos exire nondum velle. Tandem
 verò ista Varroni nuncupatio constitit, vt ex
 epistola hac de re ad Varronem perscripta pa-
 tet, & literis ad Atticum continuatis. De Var-
 rone non sine causā quid tibi placeat, tam di-
 ligenter exquiro. Occurrūt mihi quædam: sed

ea coram. Te autem ^{subarripimus} ἀσμενέσαστα intexui, faciám-
 que id crebrius: Proximis enim tuis literis, pri-
 mum te id non nolle cognoui. Et ibidé: Var-
 roni simulac te videro, si tibi videbitur, mittā.
 Quid autē dubitarim, cū videro te, scies. Et
 epistola proxima: Libri ad Varronē nō mora-
 bātur: sunt enim perfecti: tantū mēda libra-
 riorum tolluntur: De quibus libris scis me du-
 bitasse: Sed tu videris. Eodem tempore libri
 de Finibus describebantur. Quos Bruto mitti-
 mus (ait) in manibus habent librarij. Interim
 de M. filij profusione, nescio quid inaudisse
 pater visus est. Incredibile est, ait, quā ego
 ista non curem. Omni tibi asseueratione affir-
 mo, quod mihi credas, velim, mihi maiori of-
 fensionem esse, quā delectationi, possessiuncu-
 las meas: magis enim doleo, me nō habere cui
 tradā, quā habere, qui vtar. Reuocauit ve-
 rò illam superiorem nuncupationis dubitatio-
 nem Atticus. Quid tibi ego de Varrone rescri-
 bā? quatuor ^{πέντε} ~~πέντε~~ ^{πέντε} sunt in tua potestate. Quod
 egeris, id probabo. Nec tamen ^{αὐτὸς ἐπιτελέσει} ~~αὐτὸς ἐπιτελέσει~~ ^{αὐτὸς ἐπιτελέσει}
 quid enim? Sed ipsi quā res illa probaretur,
 magis verebar: Sed quoniam tu suscipis in alte-
 ram aurem. Item: Sed quid est tandem, quod
 perhorrescas? quia tuo periculo iubeam libros
 dari Varroni? etiam nunc si dubitas, fac vt scia-
 mus: nihil enim est illis elegantius. Volo Var-
 ronem, præsertim cū ille desideret: Sed est,
 vt scis,

vt isti antè legerent: Aliter enim fuiffemus &
 in hos inofficiofi, & in nofmetipfos, fi illū of-
 fenfuri fuimus, penè periculofi: Ifti autem inge-
 nuè: mihi que gratum, quòd quid sentirent, nō
 reticuerunt: Illud verò vel optimè, quod ita
 multa mutari volūt, vt mihi de integro fcribē-
 di cauffa non fit. Quanquam de Parthico bel-
 lo quid fpectare debui, nifi quòd illum velle
 arbitrabar? Quod enim aliud argumentum e-
 piftolę noftrę, nifi ^{αφ' αὐτῆς} ~~πολλὰ~~ ^{κακία} fuit? An fi ea, quę op-
 tima putaram, fuadere voluiffem, oratio mihi
 defuiffet? Totis igitur literis nihil opus eft: vbi
 enim ^{ἐπιτόμῳ} ~~ἐπιτόμῳ~~ ^{αὐτῆς} magnum nullū fieri poffit, & πό-
 τος ^{ποτὸς} vel non magnum ^{ποτὸς} moleftum futurum
 fit. Quid opus eft ^{παράκινδυνεύειν} ~~παράκινδυνεύειν~~; præfertim cū
 illud occurrat, illum, cū antea nihil fcripfe-
 rim, exiftimaturum me, nifi toto bello confe-
 cto, nihil fcripturum fuiſſe? Atque etiam ve-
 reor, ne putet me hoc quaſi Catonis ^{μετρίῳ} ~~μετρίῳ~~ ^{ἐπιτομῳ} ef-
 ſe voluiſſe. Quid quæris? valdè me pœnitebat,
 nec in hac quidem re quicquam magis vt vel-
 lem, accidere potuit, quàm quòd ^{αὐτῆς} ~~αὐτῆς~~ ^{αὐτῆς} noſtra
 non eft probata. Ergo ^{συμβουλευτικόν} iam ſcri-
 ptum, deletum eft: & rurfus tamen alia quapiā
 forma reſectum. De epiftola ad Cæſarē, iurato
 mihi crede: nō poſſum, nec me turpitudine de-
 terret, etſi maximè debebat: quàm enim tur-
 pis eft aſſentatio, cū viuere ipſum, turpe fit
 nobis? Sed vt cœpi, non me hoc turpe deterret:
 ac vellem quidem: eſſem enim, qui eſſe debe-
 bam:

bam: sed in mentem nihil venit: Nam quę sunt
 ad Alexandrum, hominum eloquentium &
 doctorum suasiones, vides quibus in rebus ver-
 sentur? Adolefcētem incensum cupiditate ve-
 rissimę glorię, cupientem sibi aliquid consilii
 dari, quod ad laudem sempiternam valeret, co-
 hortantur ad decus: Nō deest oratio: Ego quid
 possum? tamen nescio quid ē quercu exculpsc-
 rā, quod videretur simile simulacri: in eo quod
 non multa erant paulò meliora, quàm ea quę
 fiunt, & facta sunt, reprehenduntur: Quod me
 minimè pœnitet: Si enim peruenissent istę lite-
 rę, mihi crede, nos pœniteret: Quid? tu non vi-
 des ipsum illum Aristotelis discipulum sum-
 mo ingenio, summa modestia, posteaquā rex
 appellatus sit, superbum, crudelem, immode-
 ratum fuisse? Quid? tu hunc de pompa Quiri-
 ni contubernalem, his nostris moderatis epi-
 stolis lætaturum putas? ille verò potiùs non scri-
 pta desiderat, quàm scripta non probet: postre-
 mò, vt volet. Abiit illud, quod tum me stimu-
 labat, quod tibi dabam, πρόσλημα ἀρχμήδιδος. mul-
 tò mehercule magis nunc opto casum illum,
 quàm tum timebam, vel quemlibet. Hīc
 ancipitē vides animū, & in eo, quod minimè
 probabat, opere anxie occupatum: Scripsit ta-
 men tandem aliquando ad Cæsarem συμβουλευ-
 τικόν illud nescio quid, sed cuius ipsum scripto-
 rem suppuderet: vnde illa quædam est excu-
 satio: Ad Cæsarem quam misi epistolam, eius
 exemplum

exemplum fugit me tum tibi mittere: nec id
 fuit, quod suspicaris, vt me puderet tui, ne ridi-
 cule Micyllus: nec mehercule scripsi aliter, ac
 si ^{ad primum / scriptum} ~~προς τοὺς ὁμοίους~~ que scriberem: bene enim existi-
 mo de illis libris, vt tibi coram. Itaque scripsi
 & ^{in ἀπολογία} ~~ἀκολακείας~~ & tamen sic, vt nihil cum existi-
 mē lecturū libentiùs. Atq; superiores illæ cō-
 mentationes tā multæ, viuo Cæsare fuerunt cō-
 solationes, & priuatarū & publicarū molestia-
 rum, exempla Ciceroniano nostro cōsimilium
 in priuatis & publicis molestiis consolationū.
 Quid deinceps? Cæsaris interitus multa con-
 turbauit: ingenium tamen oratoris nequaquā
 conturbauit: rediit enim ad Remp. & Thrasy-
 buli Atheniensis exemplo pacem & concor-
 diam suasit: Sed mox statu rerum offensus, ad
 pristinum otium se retulit, & legationem libe-
 ram in Græciā primò filij gratiā (quem quā-
 optimum & omni genere doctrinæ ornatif-
 simum esse cupiebat) accepit. A Cicerone
 mihi literæ, ait, sanè ^{ἐπὶ τὴν αὐτὴν ἡμέραν} ~~πεποιημέναι~~ & bene longæ:
 cætera autem vel fingi possunt: ^{ἴσως} ~~ἴσως~~, literarum
 significat doctiorem: Nunc magnoperè à te pe-
 to, de quo sum nuper tecum locutus, vt videas,
 ne quid ei desit: Id cū ad officium nostrum
 pertinet, tum ad existimationem & dignitatē:
 quod idem intellexi tibi videri omnino. Si er-
 go est, volo mense Quintili in Græciam: Sunt
 omnia facilia: sed cū sint ea tempora, vt
 certi nihil esse possit, quod honestum mihi sit,
 quid

quid liceat, quid expediat, quæso da operam, ut illum quàm honestissimè copiosissimèque tueamur. Quod subinde locis aliquot iteratur. Elegantia verò & forma scribendi, quæ tum fuerit in Marco filio, perspicui potest ex his literis, quæ adhuc extant, ab eo ad Tyronem scriptæ: Primò igitur legatio, filij tantum causâ à Cæsare postulata erat: sed tandem post interitum Cæsaris, cædis etiam vitandæ causâ. Suscipe, ait, nunc meam deliberationem, qua sollicitor: Ita multa veniunt in mentem in vtraque partem. Proficiscor, ut constitueram, legatus in Græciam: Cædis impendentis periculum non nihil vitare videor: sed casurus in aliquam vituperationem, quòd Reipub. defuerim tam graui tempore: Sin autem mansero, equidem video in discrimine: sed accidere posse suspicor, ut prodesse possim Reipublicæ. Iam illa cōsilia priuata sunt, quòd sentio valdè esse utile ad confirmationem Ciceronis, me illuc venire: nec alia causâ profectionis mihi vlla fuit, cum consilium cepi legari ab Cæsare. Tota igitur hac de re, ut soles, si quid ad me pertinere putas, cogitabis. De moribus autem filii subueretur interdum pater, quòd à præceptoribus frigidè laudaretur. Cupio, cum Bruto nostro affatim satisfecerim, excurrere in Græciâ: magni interest Ciceronis, vel mea poti⁹, vel mehercule vtriusq;, me interuenire discenti: Nā epistola Leonidæ, quam ad me misisti, quid habet, quæso,

quæso, in quo magnopere lætemur? Nunquam ille mihi satis laudari videbitur, cum ita laudabitur, *Quomodo nunc est.*

Non est fidentis hoc testimonium, sed potius timētis. Herodi autem mandāram, ut mihi ^{ἡρώδης} ^{τα μίτον} scriberet: à quo adhuc nulla litera est: vereor ne nihil habuerit, quod mihi cum cognossem, iucundum putaret fore. Studium patris de erudiendo filio videmus: liberalitatē etiam epistola sequens indicat. Cicero noster quò modestior est, eò me magis commouet: ad me enim de hac re nihil scripsit, ad quem nimirum potissimum debuit: Scripsit autem ad Tyronem, sibi post Cal. Apriles (sic enim annuū tempus confici) nihil datum esse: tibi pro tua natura semper placuisse: teque existimasse id etiam ad dignitatem meam pertinere, eum non modò liberaliter à nobis, sed etiam ornate cumulatēq; tractari. quare velim cures, nec tibi essem molestus, si per alium hoc agere possem, ut permutetur Athenas, quod sit in annuū sumptum: Et scilicet Eros numerabit: Eius rei causa Tyronē misi. Curabis igitur, & ad me, si quid tibi de eo videbitur, scribes. Hīc patris liberalitatē agnoscim⁹, agnoscamus etiā sollicitudinem, ut antea: sed tamen amoris paterni quandam credulitatem. Tandem à Cicerone tabellarius: & mehercule literæ ^{antiquo stylo} ^{ῥητορικῶν} scriptæ, quod ipsum ^{ῥητορικῶν} aliquam significaret.

R

Cæteri

Cæteri præclara scribunt: Leonides tamen retinet suum, Adhuc: Summis verò laudibus Erotes: Quid quæris? vel verba mihi dari faciliè patior in hoc, meque libenter præbeo credulum. Tu velim, si quid tibi est à tuis scriptum, quod pertineat ad me, certior me facias. De Cicerone velim ita sit, vt audiuius. Doctoris autem Leonidæ exceptio, in laudibus M. filii, & patris suspicio, ad voluptatem & ebrietatem respiciunt: qua iuuenis à Gorgia Rhetore coinquinatus est: Didicit enim ab hoc magistro binos congios simul haurire: adeò vt Antonium patris interfectorem postea hac egregia laude vicerit, ait Plinius. De his erratis est M. filii quædam deprecatio ad Tyronem. Quare Marcus pater, doctorem illum propterea consuetudine filii prohibuit, ait Plutarchus: Quo exemplo, vide quanta in erudiendis liberis, boni patris cura debeat esse, cum tam diligens pater aliquando falsus sit. Verum enim verò caue ne tu in hoc liberæ legationis otio, Ciceronem otiosum putes: Nihil minus vnquam otiosus fuit, quam cum esset otiosus: His enim otii mensibus, nobilis disputatio de Natura Deorum, de Diuinatione, de Fato descripta est. Monui antea, castrensem & armorum comitem eloquentiam aliquando fuisse: Itaque etiam ciuilibus bellis renascentibus, Pansam & Hirtium designatos Coss. veteranus hic magister instituit, & armis eloquentiæ contra futuros tumultus armauit.

armavit. Haud amo (ait) vel hos designatos, qui etiam declamare me cōegerunt, vt ne apud aquas quidem acquiescere liceret. Sed hoc meē nimix facilitatis: Nam id erat quondam quasi necesse: Nunc quoquo modo se res habeat, nō est item quod dudum. Istud etiam nimirum est, quod in procēmio de Fato significatur, Hirtium à Cicerone eloquentiē studiis incensum esse. Tum verò quartus & extremus calamitatis velut actus impendebat à Cæsarianis: quencunque enim hæc pars lætatum morte Cæsaris putaret (lætitiā autem apertissimè Cicero tulerat) hūc in hostium numero videbatur habitura: Itaque Ciceroni restabat, vt ad Sextum in Hispaniam, aut ad Brutum in Grēciam se conferret. Res (ait cum Attico suo) odiosa, & aliena nostris ætatibus, & incerto exitu belli: & nescio quo pacto tibi ego possum, mihi tu dicere,

*οὐ γὰρ ἐγὼ φιλοῦμι, δατα γὰρ ἐστὶν ἐπὶ πόλεμον
οὗτοι τέκνον ἐμὸν δέδοται πολέμια ἔργα,
(ἐὰν δὲ δύνηται ἀποστῆναι οὐκ ὀφείλει)
ἀλλὰ σὺ γὰρ ἡμέραν πάντα μετέρχῃς ἔργα λόγῳ.*

Vir iste, A v d. lacertis & viribus corporis, fortis admodum non fuit, nec his telis sententiā tueri valdè potuit: ingenio certè & studio fortissimus fuit & inuictissimus: vitæ nullum quidem videtur vnquam diem, nisi ducta linea, præterijſſe: Et quanuis animum nonnunquam abiiceret, studium tamen nunquam abiecit: Historiam igitur quemadmodum amplexus esset Cicero, antea iam sæpe dictum est: eādē

R ij modò

modò præsentiũ temporũ meditatur, hortatore Attico. Hortaris me (ait) vt historias cõscribam, vt colligam tanta eorum scelera, à quibus etiam nunc obsidemur. Et rursũ postea: Ardeo studio historie: Incrẽdibiliter enim me commouet tua cohortatio: quæquidẽ nec institui, nec effici potest sine tua ope. Coràm igitur hoc quidem conferemus. Sæpe nescio quid ἀνέκδοτον, in tyrannidem interfecti Cæsaris, Attici monitu cogitauit: de quo etiam Trebonius ad Ciceronem. Nanque illud nõ dubito, quin si tu aliquid de Cæsaris interitu scribas, non patiaris me minimam partem & rei & amoris tui ferre. At Tullius deterritus est periculo. Librum meum (ait) illum ἀνέκδοτον nondum vt volui, perpoliui: Ista verò, quæ tu contexi vis, aliud quoddam separatũ volumen expectant. Ego autem (credas mihi, velim) minore periculo existimo cõtra illas nefarias partes viuo tyranno dici potuisse, quàm mortuo: ille enim nescio quo pacto ferebat me quidem mirabiliter: Nunc quacunque nos commouimus, ad Cæsaris non modò acta, verũ etiam cogitata reuocamur. Hortatus est etiam postea Atticus ad idem argumentum nomine Bruti edendum. Brutum omni re, qua possum, cupio iuuare, ait Tullius: cuius de oratiuncula idem te, quod me sentire video: sed parum intelligo, quid me velis scribere: quasi à Bruto habita oratione, cùm ille ediderit: quĩ tandem con-

conuenit? an sicut in tyrannum iure optimo
cæsum multa dicentur, multa scribentur à no-
bis? sed alio modo & tempore. Et rursum: De
oratione Bruti prorsus contendis, mecúmque
iterum tam multis verbis agis. Egóne vt eam
causam, quam is scripsit? ego scribam non ro-
gatus ab eo? nulla ^{καὶ οὐκ} παρέγκλησις fieri potest con-
tumeliosior. At (inquis) ἡρακλείδου aliquod. Nō
recuso id quidem: sed & componendum ar-
gumentum est, & scribendi expectandum tem-
pus maturius.

Et paulò pòst: Ita gratiosi e-
ramus apud illum (quem Dij mortuum per-
dant) vt nostræ ætati, quoniam interfecto do-
mino liberi non sumus, non fuerit dominus il-
le fugiendus. Rubeo, mihi crede: sed iam scri-
pseram, delere nolui. Tandem verò satyricū
hoc ἡρακλείδου misit ad Atticum, sed ἀνέκδοτον es-
se voluit. Orationem tibi misi, ait: eius custo-
diendæ & proferendæ arbitrium tuum: Sed
quando illum diem, cū tu edendam putes?
Inducias, quas scribis, non intelligo fieri posse:
melior est ^{καὶ οὐκ} ἀναντιφώνησις, qua me vsurum arbi-
tror. Et nescio quid simile præterea. Excudā,
ait, aliquid ἡρακλείδου, quod lateat in thesauris
tuis. Non edendi igitur libri causa, metus fuit:
arbor enim erat excisa, sed non euulsa: Itaque
frutificabatur: sublatóque tyranno, multiplex
tamen tyrannis remanebat. Hoc etiam tem-
pore videntur conscripti Cato maior & Læ-
lius: Catonis certè mentio fit in epistolis ho-

rum temporum. Legendus mihi sæpius est (ait Tullius) Cato maior ad te missus: amariorem enim me senectus facit, stomachor omnia: sed mihi quidem ^{φιλοσοφία} ~~βελιωται~~ viderint iuuenes. Item: Quod verò scribis, te magis delectari,

O Tite, si quid ego:

si quid agis, addis mihi scribendi alacritatem. Id autem est operis illius initium. Et Cicero respondens eadem synecdoche, O Tite, tibi prodesse lætor. Consecuti libri de Officiis. Nos hîc, ait, ^{φιλοσοφία} ~~φιλοσοφουμένα~~ quid enim aliud? ^{καὶ τὰ πρὸς τὴν καθήκοντος} ~~καὶ τὰ πρὸς τὴν καθήκοντος~~ magnificè explicamus: ^{προσφώνουμένης} ~~προσφώνουμένης~~; Ciceroni: qua de re enim potius pater filio? Deinde alia: Quid quæris? extabit opera peregrinationis huius. Item: ^{καὶ τὰ πρὸς τὴν καθήκοντος} ~~καὶ τὰ πρὸς τὴν καθήκοντος~~, quatenus Panætius, absolui duobus: illius tres sunt: sed cùm initio diuisisset ita, tria genera exquirendi officii esse: vnum, cùm deliberamus, honestum an turpe sit: alterum, vtile an inutile: tertium, cùm hæc inter se pugnare videantur: quomodo iudicandum sit, qualis caussa Reguli, redire honestum, manere vtile: De duobus primis præclare disseruit: de tertio pollicetur se deinceps scripturum: sed nihil scripsit: cum locum Posidonius persecutus: Ego autē & eius librū accersiui, & ad Athenodorū Caluū scripsi, vt ad me ^{τὰ κεφάλαια} ~~τὰ κεφάλαια~~ mitteret, quē expecto: quē velim cohortēre, & roges, vt quāprimū: in eo est ^{τὸν ἄνθρωπον} ~~τὸν ἄνθρωπον~~ ^{ὃν ἔγραψα} ~~ὃν ἔγραψα~~ ^{πρὸς τὴν καθήκοντος} ~~πρὸς τὴν καθήκοντος~~. Quod de inscriptione quæris, non dubito,

dubito, quin καθεῖνον, officiū sit: nisi quid tu aliud: sed inscriptio plenior, de Officijs: προσφώνω
autem Ciceroni filio: visum est nō ἀνοικειον. Sed
vt aliud ex alio, mihi non est dubium, quin
quod Græci καθεῖνον, nos officium. Id autē quid
dubitas, quin etiam in Rempub. præclarè ca-
deret? nōne dicimus Consulum officiū, Se-
natus officium? Præclarè conuenit: aut da me-
lius. Hic locus indicat reprehensionē quan-
dam Attici, de operis huius titulo fuisse: sed
non satis exprimit. Et certè officij nomen, cō-
mune est in bonis & malis: vt vix etiam, quo-
modo à Cicerone definitum est, moralis philo-
sophiæ satis proprium nomē esse videatur. Sed
tum Cicero Officiorum opus, è philosophicis
operibus longè pulcherrimum, in tanta rerum
perturbatione, mente tranquillissima compo-
suit: & quò morti propior, tantò vegetior, bo-
narūque cogitationū ac meditationum ple-
nior & abundantior fuit. Ideoq; imitandi Ci-
ceronis hæc ætas præcipuè eruditis ingeniis
exposita est, cū turbulenti motus animorum
resederint, consiliūque & iudicii, cogitationis
ac doctrinæ fructus maturi sint. Quid tum ve-
rò? tot labores & sudores, gloriæ causā exhau-
sti: id enim bonum, videtur animo laudis aui-
dissimo summum fuisse: Ergo in extremo vitæ
spatio, de gloria libri duo exarati sunt. Librum
(ait) tibi celeriter mittam de gloria. Et paulò
post; De gloria misi tibi: custodies igitur vt so-

les: sed notetur eclogarii, quos Saluius bonos auditores nactus, in conuiuio duntaxat legat: mihi valdè placent: mallè tibi. Hæc ille: Saluius autem, anagnostes fuit, qui hos libros recitaret. Idè rursus ferè scribitur Attico. Quòd Erotem non sine munusculo expectasse dicis, gaudeo non fefellisse eam rem opinionem tuâ, sed tamè idè ^{ἑμισυ} σύνταγμα misi ad te retractatius: & quidem ἀρχέτυπον ipsum crebris locis inculcatum & resectum. Hunc tu tralatum in macrocolum, lege in arcano conuiuis tuis, sed si me amas, hilaris & bene acceptis, ne in me stomachum erumpant, cùm sint tibi irati. Atque de huius libri proœmio id permirū est, quod Tullius Attico scribit. De gloria (inquit) librum ad te misi, & in eo proœmium id est, quod in Academico tertio: Id euēnit ob eā rem, quòd habeo volumē proœmiorum: ex eo eligere soleo, cùm aliquod ^{ἑμισυ} σύγγραμμα institui. Itaq; iam in Tusculano, qui non meminissē me abusum isto proœmio, conieci in eum librum, quem tibi misi. Cùm autem in naui legerē Academicos, agnouī erratum meum. Itaque statim nouum proœmium exaravi, & tibi misi. Tu illud desecabis, & hoc agglutinabis. De hoc iterum illud ibidè: Nostrium opus tibi probari lætor, & quò antè ipse posuisti, quæ mihi florentiora sunt visa tuo iudicio: Cerulas enim tuas illas miniatulas extimescebam. Hoc anno videtur epistolarum ^{ἑμισυ} συναγωγή quandam per Tyro-

nem

nem fecisse, vt ederentur. Velix autem, in Græ-
 cę legationis itinere, Topica scripta sūt, vt nū- *Cogita quando*
 cupatio libri ad Trebatium significat. Exarsere
 interea contentiones Octauij & Antonij: Ita-
 que ab Octauii propinquis, Philippo & Mar-
 cello, sollicitatus est, vt se puero coniungeret
 aduersus Antonium. Plutarchus somnio quo-
 dam impulsus Ciceronem narrat, sed hac de
 re prudentem Ciceronis & spectatam delibe-
 rationem in epistolis, non insomnij speciem
 comperio. Cū igitur ab Octauii partibus ve-
 hemēter expeteretur, Octauiano, vt perspexi
 (ait) satis ingenii, satis animi: uidebaturq; erga
 nostros ἡρώας ita fore, vt nos vellemus, anima-
 tus: Sed quid ætati credendū sit, quid nomini,
 quid hereditati, quid ^{κατὰ τὴν φύσιν} κατὰ φύσιν, ^{κατὰ τὴν ἡλικίαν} κατὰ τὴν ἡλικίαν, magni cōsiliij est.
 Et iterū: Ille vrget, ego autem ^{σκέπτομαι} σκέπτομαι. nō cō-
 fido ætati, ignoro quo animo. Deinde eadem
 dubitatio. Octauium, quanuis manu magna
 veniat, tamē puerum esse: ac si multū posset,
 multō firmiū acta tyranni comprobatum iri,
 quā in Telluris: atque id contra Brutum fo-
 re: sin autem vinceretur, intolerabilem Anto-
 nium. Et paulō pōst de cōcione Octauii: Re-
 deo ad Rempub. cū multa mehercule à te se-
 pe ^{ἐν πολιτικῷ} ἐν πολιτικῷ genere prudenter. Sed de his lite-
 ris, nihil prudentius. Quanquā enim posset in
 pręsentia bellē iste puer retūdere Antoniū, ta-
 mē exitū expectare debem⁹. At quę cōcio? nā
 est missa mihi: Iurat, ita sibi parētis honores cō-
 sequi liceat: & simul dextrā intēdit ad statuā.

Ergo

Ergo futura prospexit, & tum Remp. tanquam desperatam, missam omnino fecit, quia desperatis etiam Hippocrates vetaret adhibere medicinam. Attamen patriæ, quam iterum seruaturus videbatur, charitas peruenit, ut ^{ἐλευθερίαν} ~~ἐλευθερίαν~~ ^{ἐλευθερίαν} in Tusculanis tam bene laudatam, exemplo quoque suo laudaret, ea præsertim ætate, quam abesse longè à sepulcro negant oportere: Itaq; missa legatione Græciæ, thesim illam, authori quidem suo capitalem & pestiferam, sed certè nobilem, & cuiusvis mortis periculo longè præponendam, pro patriæ libertatæ contra tyrannum, tanquam cygnea voce quatuordecim Philippicis perorauit: in eamque omnia illa in Cæsaris tyrānidē meditata ἡρακλείδεια καὶ ἀνέκδοτα, mirabiliter effudit. Prima itionis in Græciam & reditionis ἀπολογισμὸν, quem Atticus requirebat, habuit: hinc irritatus Antonius, cū magna & multorum dierū declamatione in Tullium inuectus esset, senex orator, ætatis nempe anno quarto & sexagesimo, velut Entellus senectute grauis contra Daretem, sic aduersus Antonium Philippica secūda lacertos mouet, præteritorūque annorum animis reuocatis,

Acrior ad pugnam redit, & vim suscitāt ira.

Tum pudor incendit vires, & conscia virtus.

Hac verò oratione non modò superiores oratores, sed seipsum longissimè superauit: ut minimè mirum sit, declamationum thematis agitatū, mori Tullium maluisse, quàm Philippi-
cam

cam hanc incēdere, vt apud Senecam & Quintilianum est: honestamque ingenii laudem, turpi corporis salute chariorem habuisse: Vnde etiam illud Satyrici poetæ:

—ridenda poemata malo,
Quàm te conspicua diuina Philippica fama,
Volueris à prima quæ proxima. —

Reliquæ deinde in Antonium conciones, tanquam *οὐκ ἀποφασίαι* quædam & umbratiles pugnae fuerunt: his enim Antonium vrbe expulit, & ad eum persequendum, Coss. Hirtium & Pansam, tū Octauium puerū magnis exercitibus armauit: qui Coss. cæsis fugatōque Antonio, ad Octauium rediēre. Nec verò interea militari virtute M. filius minùs in Bruti castris enituit, quàm pater ciuili ista pugna: Equitatu enim præfectus, legionem, quam L. Piso Legatus Antonii ducebat, in suam potestatem redegit, & C. Antonium fratrem M. Antonii cepit, & alia pleraq; egregia facinora edidit: maiorāq; (vt ex indole apparuit) editurus, si liberū virtutis exercendæ campum nactus esset. In hac autem dimicatione, reprehensus est M. pater ab Attico & Bruto, quòd nimius esset in decernēdis honoribus & supplicijs. De laudibus Dolabellæ deruam cumulum, ait ad Atticum. Hunc enim nimium secunda Philippica laudauerat. Brutus verò in epistolis queritur, immodicis opibus Octauium augeri, & tanquam dominum, humiliùs & demissiùs rogari.

gari. Et quidem hac animi humilitate & de-
 missione, qua rebus aduersis antea sæpe succu-
 buerat, & Rēp. & seipsum puero Octauio, dū
 ei exercitum, imperium, ouationē, cōsulatum
 denique procurat, miserē credidit: hinc enim
 ruina Reip. secuta est: hinc etiam Ciceronis
 cædes: ab Octauio enim proditus, cū iam in
 altum inuectus, ad Brutum aut Sextum posset
 effugere, fugæ vitæque pertæsus, Moriar (in-
 quit) in patria sapius à me seruata. Itaque affli-
 cta per Triumuiros Republica, ab Herennio
 ingrata auaritia occæcato (hunc enim ipsum
 parricidii reum, Tullius periculo capitis libe-
 rauerat) Antonii iussu trucidatur, trucidatq;
 caput inter duas man⁹ pro rostris ponitur, acu
 etiam in linguam, qua Philippicas pronūtiā-
 set, à Fulvia sequitur: Sic omnes corporis par-
 tes, quæ acerrimum illum patriæ libertatis vin-
 dicem ac propugnatorem animū adiuuerant,
 feram & immanem tyranni crudelitatem subiē-
 re: vel potius in pulcherrimo Romanæ liberta-
 tis loco, vbi vita præcipuè omni laude enitue-
 rat, sempiternum gloriosæ mortis trophæum
 posuere, vt nec Antonio ignominia fœdior,
 nec Ciceroni gloria præstantior tali morte ac-
 cidere potuerit. Quamquam M. patris cædem
 M. filius cede captiui Antonij expiauit, & po-
 stea cum Octauio factus Cos. Antonii statuas
 afflixit, cæteraq; ornāmēta aboleuit, edictōq;
 vetuit, ne quis in posterum ex Antoniorū gen-
 te,

Non d. C. in domo

te, Marcus appellaretur. Sic igitur vir eloquentissimus extinctus est, paulatimque deinceps eloquentia ipsa extinguere cepit, ut ipse paulò ante mortem velut auguratus est. Atque oratorum quidem laus, ait Tusculana secunda, ita ducta ab humili, venit ad summum, ut iam, quod natura fert in omnibus ferè rebus, canescat, breuique tempore ad nihilum ventura videatur.

Quamobrem, A V D. qui Ciceronis eloquentiam vobis ad imitandum proponitis, tantæ virtutis, tam varias tamque graues causas ex hoc vniuersæ vitæ cursu, ante oculos (per Deum immortalem) reuocate, quæ doctrinæ, quæ studia infantis, pueri, adolescentis, viri, senis denique Ciceronis fuerint: nullam vniuersæ vitæ partem laboribus eloquentiæ, vigiliisque vacuam reperietis. Natus est in erudita familia, infantiae incunabula, rudimenta futuri oratoris fuere. Puer primum Græcis, deinde Latinis Grammaticis traditus, pueros omnes bene loquendi beneque scribendi diligentiam superauit: Adolescens omnes omnis generis omnisque loci Rhetores, oratores, philosophos, iureconsultos auscultauit & obseruauit: non ut æqualibus suis eloquentiæ laude par esset, sed ut benedicendi fama gloriæque cum summis ac principibus contenderet. Quid virilis ille forensium actionum, publicorumque honorum cursus, Questuræ, Ædilitatis, Præturæ, Cōsulatus spatium definitus, quas animi ingeniique contentiones,

tiones, quos sudores, quæ pericula, quā victo-
 riam tandem palmamque nō habuit? quid de-
 cursus ætatis & flexus, quā præclara, quāmq;
 multa boni illius eloquētisque viri monimēta,
 quā admirabili mentis acie, quāmq; incre-
 dibili ingenii vigore composuit? Natura Cice-
 roni ad summum eloquentiæ principatum ini-
 tia rudia contulit, ars incrementa dedit, sed
 improbissimus ille perpetuæ commentationis
 & exercitationis labor, infinita quadam accen-
 sione, & naturæ initia, & artis incrementa supe-
 ravit. Quare qui reuerā ac veritate Ciceronia-
 nus esse, non specie tantum ac nomine haberi
 cupiet, optabit ille quidē Ciceronis & naturā
 & doctrinam, vel utrāque etiam paulò melio-
 rem, sed maximè omniū (quod per se ipse præ-
 stare potest) industriam illam, vniuersā
 vitæ sociam & comitem per-
 petuam adhibebit.

DIXI.

GRÆCORVM QVO-
RVNDAM IN HOC LIBRO
dispersorum Latina conuersio.

Notarum prior paginam, posteri-
or lineam tibi significabit.

5. 25 ἡμερολόγιον καὶ ἐφημερίδα, *diarium.*
20. 27 ἐποχῆς, *retentione.*
30. 2 ζήτημα, *quæstionem.*
31. 2 κανὼν, *regula.*
31. 3 ἄκυρον, *improprium.*
41. 2 ἀπόγραφα, *descripta.*
50. 3 ἐνθουσιασμόν, *afflatum diuinum.*
74. 19 ἀπρακτότατος, καχεκτής, *ignauissimus, peruersus.*
97. 21 ὑπεραττικός, *valdè atticus.*
97. 22 Δημοσθένους, *Demosthenis.*
97. 23 ἀττικώτατα, *maximè atticè.*
98. 25 καθολικὸν θεώρημα, *uniuersale præceptum.*
141. 18 γυμνασιῶδη, *apta gymnasio.*
142. 8 οἰκεῖον, *proprium.*
147. 20 σμυνότερός τις καὶ πολιτικώτερος, *magnificentior
et urbanior.*
148. 1 ἀποσπασμάτια, *reliquiæ.*
148. 2 σῶμα, *corpus.*
151. 16 ἀμάλθηον, *videtur nomen esse bibliothecæ.*
151. 17 τοποθεσία, *descriptione loci.*
152. 18 ἀμαλθεία, *amalthæa, etiam bibliothecæ nomen.*
155. 19 ἀγῶνα, *certamen.*
157. 28 τίς πατέρ' αἰνήσῃ;—*Quis patrem laudabit?*
158. 1 ἐγκωμιαστικά, *laudatiua.*
159. 9 μυροθήκιον, *pigmentarium.*

159. 17 ὑπόμνημα, *commentarium*.
 160. 6 φιλόπατρις, *amans patriæ*.
 162. 2 πελιναίων, *Pelinaeorum*.
 162. 6 κορινθίων καὶ Ἀθηναίων, *Corinthiorum & Atheniensium*.
 162. 12 κατάκρισις, *sanctio*.
 162. 21 εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι πρὸς πάτριν. *Vnum augurium optimum, pugnare pro patria*.
 162. 26 θεοφράστου πρὸς φιλομαθείας, *Theophrasti de studio discendi*.
 163. 10 ὁμοειδεῖς, *vnus speciei*.
 163. 11 ἀνθρογραφεῖσθαι, *floribus ornari*.
 164. 7 Αἰδέομαι Τρῶας καὶ Τρωάδας ἐλευσιπέλους. *Timeo Troianos & Troianas trahentes vestes*.
 164. 11 πολυδάμας μοι πρῶτος ἐλεγχεῖν ἀναθήσῃ. *Polydamas mihi primus conuitium faciet*.
 164. 21 Αἰδέομαι Τρῶας. — *vercor Troianos*.
 164. 29 φιλοσοφεῖν, *philosophari*.
 165. 9 ἀνέκδοτον καὶ Ἡρακλείδου. *Non editum, & qualia scripsit Heraclides Ponticus: vel, Herculeum nescio quid*.
 165. 18 κικέρων ὁ φιλόσοφος τὸν πολιτικὸν τίτον ἀσπάζεται. *Cicero philosophus politicum Titum salutat*.
 165. 19 φιλοσοφῶμεθ, *philosophemur*.
 165. 23 τὸν πρακτικὸν βίον, *actiuam vitam*.
 165. 24 τὸν θεωρητικὸν, *contemplatiuam*.
 173. 22 μυσικώτερα, *occultiora*.
 174. 16 συλλάβους, *indices*.
 174. 25 σπάρταν ἔλαχες, ταύτῃ κόσμῃ. *Spartam nactus es, hanc exorna*.
 175. 6 βαθύτης, *altitudo*.
 175. 20 πρὸς ἑσὼ γραμμῇ, *mediam lineam*.
 176. 27 ἐξωτερικούς, *externos*.
 178. 14 ἐμβόλιον, *interpositum*.
 183. 18 τεχνικώτερον, *artificiosius*.
 188. 12 μελέτη, *meditatio*.

188. 18 οἷα τ' ἂν δέσποινα, *qualis domina.*
 190. 15 ἐπικεφάλια, *tributa.*
 191. 9 συμφιλοδοξοῦσι, *vnā studiosi sunt.*
 192. 8 μῶμω, *motio.*
 192. 16 πεφυσίωμαι, *inflatus sum.*
 192. 17 λαμπρὰ, *splendida.*
 193. 15 ἑτέριωπα, *quadrigas.*
 194. 2 οἷχεται, *abit.*
 194. 6 βαθυτήτα, *altitudinem.*
 194. 8 ὑπομειψάμενος, *aliquantum questus.*
 194. 13 ἐξ ἀφαιρέσεως, *ex detractiōe.*
 194. 16 πρὸς ἀνατρεφόμενῳ, *recreatam.*
 194. 29 ἰσοδυναμοῦσαν, *aequiualem.*
 195. 4 διαίρεσιν, *distributionem.*
 195. 13 ἄγραφον, *non scriptum.*
 195. 18 ἀντονομίαν, *libertatem viuendi suis legibus.*
 195. 22 τὸ παραδεδότατον, *maximè admirabile.*
 195. 31 μηδὲν αὐτοῖς, *nihil ipsis.*
 196. 5 ἐγκελεύματα, *mandata.*
 196. 9 τὸ γὰρ εὖ μετ' ἐμοῦ, *rectum enim tecum.*
 197. 1 τί λοιπόν; *Quid reliquum?*
 197. 5 πολλοῦ γε καὶ δεῖ, *multum quidem abest.*
 198. 26 ὁδοῦ πᾶρερρον, *præter propositum.*
 198. 28 ἐπίθηκτα, *liquata fuerunt.*
 199. 9 ἐκβολὴ λόγου, *digressio sermonis.*
 200. 14 παλιγγενεσίαν, *regenerationem.*
 201. 20 ἐπίσκοπος, *curator.*
 202. 8 σαλπίζῃ, *buccinat.*
 202. 10 τέρας, *monstrum.*
 202. 16 τοῦ καλοῦ, *honesti.*
 203. 1.2 χρεῶν ἀποκοπὰς, *φυγάδων καθόδους nouas tabu-
las, exulum reditus.*
 203. 3 πλὴ θεῶν μεγίστῳ ὥς' ἔχειν τυραννίδα, *Deorum ma-
ximam vt habeat tyrannidem.*
 203. 21 ἀνθεντικῶς, *cum auctoritate.*
 204. 3 ἀπολιτικώτατος, *imperitissimus regendæ Reip.*

204. 4 ἀσρατηκώτατος, *imperitissimus ducēdi exercitus.*
 205. 3 ἀπορῶ, *dubito.*
 205. 29 ὁμολογουμένως τυραννίδα συσχευάζεται. *Profe-
 ctō tyrannidem comparat.*
 206. 2 μή μοι γοργείῳ κεφαλῇ Διονοῖο πελώρου.
Ne mihi Gorgonium caput grauis monstri.
 206. 9 Ἰ. Εἰδῶς σοι λέγω, *sciens tibi dico.*
 207. 22 φιλόπατρις, *studiosus patriæ.*
 209. 14 πᾶσι ὁμονοίας, *de concordia.*
 209. 28 Ὁ deinceps: Εἰ μὲν γὰρ ἐν τῇ πατρίδι τυραννοῦ,
 μὴ . τυραννουμένης δὲ αὐτῆς, εἰ παντὶ τρόπῳ τυραννίδος
 κατὰ λυσιν πειρατέον, καὶ μέλλῃ διὰ τοῦτο πᾶσι τῶν ὄλων ἡ
 πόλις κινδυνεύειν . εἰ εὐλαβητέον τὸν καταλύοντα, μὴ αὐ-
 τὸς ἀρῇται . εἰ πειρατέον ἀρήγειν τῇ πατρίδι εἰρήνη μάλλον,
 ἢ πόλεμος . εἰ πολιτικὸν τὸ ἡσυχάζειν ἀναχωρήσαντά ποί τῆς
 πατρίδος τυραννουμένης, ἢ διὰ παντὸς κινδύνου ἰτέον τῆς ἐ-
 λθυρίας περὶ . εἰ πόλεμον ἐπακτέον τῇ χώρᾳ, καὶ πολιορκι-
 τέον αὐτὴν τυραννουμένην . εἰ καὶ μὴ δοκιμάζοντα τίς διὰ
 πόλεμος κατὰ λυσιν τῆς τυραννίδος, σωαποσφραγιστέον ὅμως
 τοῖς ἀρίστοις, ἢ τοῖς εὐεργέταις, καὶ φίλοις συγκινδυνουτέον
 ἐν τοῖς πολιτικοῖς, καὶ μὴ δοκῶσιν ἐν βεβουλεῦσθαι πᾶσι τῶν
 ὄλων . εἰ ὁ μέγας αὐτῇ πατρίδι εὐεργετήσας, δι' αὐτὸ δὲ τὸ
 ἀνήκεστα παθὼν καὶ φθονηθεὶς, κινδυνεύσκειν ἐν ἐχελοντῆς ὑ-
 πὲρ τῆς πατρίδος, ἢ ἀφετέον αὐτῷ ἑαυτὸ ποτὲ, καὶ τῶν οἰκτο-
 τάτων αὐτῷ ποιεῖσθαι . προνοίαν ἀφαιμίσαι τὰς πρὸς τοὺς ἰ-
 σχύοντας διαπολιτείας.
 Vtrum manendum in patria, quæ tyrannide oppressa
 sit: oppressa verò ipsa, vtrum omni ratione, tyrannidis
 euersio tentanda est, etiam si propterea in rerum om-
 nium discrimen ciuitas ventura sit: an euersori pro-
 uidendum, ne ipse euertatur. Vtrum patriæ opitulan-
 dum pace potius, quàm bello. Vtrum sit politicum,
 aliquò secedentem quiescere, cum patria a tyranno te-
 neatur: an quoduis periculum pro libertate subeun-
 dum sit. Vtrum patriæ bellum faciundum, eaque ob-
 si-

fidenda, si ipsa à tyranno opprimatur. vtrum etiam si bello tyrannis euertenda tibi non videatur, ea tamen cum optimatibus sit fugienda: an cum bene meritis & amicis periculum in Rep. subeundum sit, quanuis nō videantur de summa rerum bene deliberasse. vtrum de patria optimè meritis, propterea que atrociter & inuidiosè conflictatus, vltro pro patria periculum subire debeat. vtrum liceat ipsi sui ipsius aliquando, & rerum sibi charissimarum rationem habere, publicis potentiorum contentionibus omiſſis.

210. 17 τῶν προύργου τι, aliquid eorum, quæ ad rē pertinet.

219. 19 ἰ. ψευδῶς, falso.

219. 21 ἀκουσμε, auditionem.

220. 19 γεωμετρικῶς, geometricè, id est, constanter.

223. 12 ἀποθέωσις, consecratio.

224. 22 συμβουλευτικόν, deliberatiuum.

226. 3 ἀπόγραφα, descripta.

226. 14 σωτάγματα, volumina.

226. 15 κοινότερα, communiora.

226. 16 πολιτικώτερα, magis politica.

229. 7 μνημονικὸν ἀμάρτημα, memoria erratum.

230. 3 φιλολογώτερα, eruditiora.

230. 4 προσφώνησιν, nuncupationem.

230. 5 καλλιπίδης, Callipides.

230. 8 αὐτῷ τῷ μέτρῳ, καὶ λῶϊον, αἱ καὶ δύναται.
Eadem mensura, etiam cumlatius, si possis.

230. 12 πρὸς τῶν συντάξιν, de finibus compositionem.

230. 16 φιλόλογοι, eruditi.

230. 28 ζηλοτυπεῖσθαι, inuidiā premi.

231. 1 φιλαυτία, amor suiipsius.

231. 21 παρὰ τὸ πρέπον, præter decorum.

231. 23 ἀπαιδυσία, ignorantia.

231. 23 ἰ. ἀσκησία, nulla exercitatio.

232. 3 πολυγραφώτατος, plurima scribens.

232. 5 ζηλοτυπεῖν, *inuidere*.
 232. 12 φιλονειξίαν, *cupidus gloria*.
 232. 19 ἀκαταληψίαν, *incomprehensibilitatem*.
 232. 23 κωφὸν πρόσωπον, *muta persona*.
 233. 7 ἀζηλότυπον, *sine inuidia*.
 233. 13 ἐρμείον, *insperatum lucrum*.
 233. 17 πυθανὰ, *probabilia*.
 233. 30 λόγοισιν Ἑρμόδωρος, *Verbis Hermodorus*.
 234. 2 προσφώνῳ, *nuncupo*.
 234. 6 ἀδιόρθωτα, *incorrecta*.
 234. 7 ἑωλα, *obsoleta*.
 234. 8 πρὸς μικρὰ σπουδάζειν, *circa modica sollicitus esse*.
 235. 1 ἀσμενέστατα, *lubentissimè*.
 235. 21 διφθέραι, *pellicea tegumenta*.
 235. 22 αἰδέομαι Τρῶας, *metuo Troianos*.
 236. 1 Διὸς ἀνὴρ, τάχα κεν καὶ ἀναίτιον αἰτιώωτο.
Grauis vir, fortasse etiam innocentem accusaret.
 236. 17 πρὸς ἁλᾶς, *comprehensiones*.
 237. 10 κολακίαν, *assentatio*.
 237. 13 ἐπίτρυγμα, *lucrum*.
 237. 14 ἀπὸ τρυγματος, *offensio*.
 237. 15 παρακινδυνεύειν, *periclitari*.
 237. 19 μείλιγμα, *mitigationem*.
 237. 22 σπουδή, *diligentia*.
 239. 4 πρὸς ἴσον ὁμοίον, *ad parem similem*.
 239. 6 ἀκολακεύτως, *sine assentatione*.
 239. 21 πεπινωμένοι, *habentes antiquum scribendi modum*.
 239. 22 πῖνος, *forma*.
 241. 5 κατὰ μίον, *sigillatim*.
 241. 29 πεπινωμένως, *antiquo stylo*.
 241. 30 προοισμῶ, *progressum*.
 243. 20 οὗτοι τέκνον ἐμὸν, δέδοται πολέμηια ἔργα,
 243. 22 Ἀλλὰ σὺ γὰρ ἡμερόεντα μετέρχεο ἔργα λόγοιο.
*Non tibi fili mi, data sunt bellica opera,
 Sed tu dulcia exerce opera orationis.*
 244. 15 ἀνέκδοτον, *non editum*.

245. 7 παρεγχείρησις, *conatus*.
 245. 22 ἀναντιφωνησία, *taciturnitas*.
 246. 4 βεβίωται, *vita acta est*.
 246. 11 φιλοσοφούμενα, *philosophica*.
 246. 13 προσφωνούμεν, *nuncupatus*.
 246. 27 τὰ κεφάλαια, *capita*.
 246. 29 πρὸς τὸ κατὰ πρόβλεψιν καθήκοντες, *de officio, quod ex circumstantia pendeat*.
 247. 2 προσφωνῶ, *nuncupo*.
 247. 3 ἀνοικεῖον, *incommodum*.
 248. 8 σύνταγμα, *commentarium*.
 248. 19 σύγγραμμα, *volumen*.
 248. 30 συναγωγὴν, *collectionem*.
 249. 16 κατηχίσις, *institutioni*.
 249. 17 σκέπτομαι, *considero*.
 250. 5 εὐθανασίαν, *felicem mortem*.

Τ Ε Λ Ο Σ.

ERRATA SIC corrigo.

Pag. 28. lin. 7. Baro. 64. 18. reliquam &. 66. 8.
maximè omnium. 77. 24. conformari. 84. 9.
futuros. 87. 19. Quintianam. 84. 13. maturita-
tem. 119. 30. docti. 136. 6. ioco. 152. 30. atque
honestatem. 165. 28. inuitationem. 208. 16. ad
quæ. 218. 5. potuit. 226. 2. animi, dices, qui.
233. 6 M. Catoni. 245. 28. Fruticabatur.

YCH 5m 6123

THE END OF A LONG AND HARD FIGHT
1134523299

VCM 6= 6473

1156523299

